

Centre for
Economic
Recovery

ПІДПРИЄМНИЦЬКА ОСВІТА В КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЯХ В УКРАЇНІ

Аналітичний звіт

Травень 2022

(фото Diego PH з Unsplash)

Команда проекту:

Вадим Федчишин, тімлід з публічної політики, Центр економічного відновлення

Іван Хоменко, тімлід з публічної політики, Центр економічного відновлення

Джон Зефф, асоційований співробітник, Counterculture Partnership LLP

Карен Броуді, асоційована співробітниця, Counterculture Partnership LLP

Тара Тенк, аналітикиня політики, Counterculture Partnership LLP

Луїза Мороз, державна експертка з креативних індустрій, Міністерство культури та інформаційної політики України

Анна Карнаух, старша програмна менеджерка з креативної економіки та мистецтва, Британська Рада в Україні

Автори дослідження вдячні всім, хто долучився до його розробки, зокрема учасникам інтерв'ю з чотирьох закладів вищої освіти Британії, а також українським університетам, представникам сектору та органів влади.

ЗМІСТ

РЕЗЮМЕ ДОСЛІДЖЕННЯ	3
ВСТУП: МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ І ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД СТАНУ КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЙ	6
1. КОРОТКИЙ ОГЛЯД ПОТОЧНОГО СТАНУ КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЙ В УКРАЇНІ	6
2. ПИТАННЯ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ І МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ	7
РОЗДІЛ 1: НАВЧАННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВУ У КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЯХ В УКРАЇНІ	10
1. СТОРОНА ПОПИТУ: ОЦІНКА ЯКОСТІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ОСВІТИ У КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЯХ	10
2. СТОРОНА ПРОПОЗИЦІЇ: ПОТОЧНИЙ СТАН НАВЧАННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВУ У КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЯХ	19
3. ОСНОВНІ ВИСНОВКИ	30
РОЗДІЛ 2: БРИТАНСЬКИЙ ДОСВІД НАВЧАННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВУ У КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЯХ	32
1. ОГЛЯД ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ	32
2. ВИБРАНІ НАЙКРАЩІ ПРАКТИКИ (CASE STUDIES)	46
РОЗДІЛ 3: КРЕАТИВНІ ІНДУСТРІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ (АНАЛІТИЧНА ДОВІДКА)	55
1. ЗАГАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ	55
2. ПРОПОНОВАНІ ЗАХОДИ ПОЛІТИКИ	56
ДОДАТОК 1. Анкета для опитування представників креативних індустрій	69
ДОДАТОК 2. Перелік критеріїв для дослідження університетської автономії	75
ДОДАТОК 3. Механізми розподілу державного фінансування ЗВО, визначення обсягу зарплат викладачів і державного замовлення	77
ДОДАТОК 4. Список стейкхолдерів, з якими проведено інтерв'ю та консультації	79

РЕЗЮМЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Проведений проектною командою аналіз, зокрема опитування та інтерв'ю зі стейкхолдерами, виявив достатньо незадовільний рівень навчання підприємницьким навичкам у креативних індустріях попри важливість бізнес-компетентностей у цій сфері. Передусім це стосується формальних закладів вищої освіти, де особливо погано представлено теми залучення інвестицій та взаємодії з програмами підтримки бізнесу. Формальна освіта у креативних індустріях часто не відповідає потребам ринку й доповнюється неформальними курсами і програмами.

Представники креативних індустрій очікують від університетів активної співпраці з роботодавцями: більше викладачів-практиків, участь у міжнародних програмах, запровадження практичних кейсів і тем в освітні програми. Від креативних бізнесів опитані очікують проведення практики студентів, участь у деяких заняттях у закладах освіти та профорієнтацію. Лише третина респондентів вірить в ефективність непрямих дій, наприклад, розробку професійних стандартів або відстоювання змін в системі освіти через професійні асоціації.

Навчання підприємницьким навичкам у креативних індустріях перебуває на перетині різних інституцій, рівнів управління й нормативно-правових актів, що ускладнює формування та реалізацію відповідних політик. Наприклад, Міністерство освіти і науки відповідає за формальну освіту й має для цього всі повноваження та механізми, однак не виокремлює специфіку креативних спеціальностей у своїх політиках, натомість Міністерство культури та інформаційної політики України, що володіє мандатом на розвиток креативних індустрій, має мало інструментів для регулювання освітнього процесу. Мистецька освіта, яка є сферою політики МКІП і Держмистецтв, меншою мірою передбачає акцент на підприємництві, ніж освіта у креативних індустріях.

Проаналізовано освітні стандарти за спеціальностями у сфері креативних індустрій: хоча загалом вони мають впливати на розробку освітніх програм, по факту очікувані компетентності й результати навчання у стандартах виписано досить загально й широко. Це ускладнює трансформацію стандартів у якісний зміст освіти, що відповідає потребам ринку. Відсутність професійних стандартів у креативних індустріях також позбавляє чіткості запит приватного сектору на нових фахівців. До того ж майже не існують інструменти отримання зворотного зв'язку від роботодавців чи регулярне глибинне опитування про якість освіти випускників.

Зі свого боку бізнеси часто не бачать стимулів активно залучатися до освітнього процесу, проводячи практику або дуальне навчання студентів. Приватний креативний сектор розглядає такі формати як додаткове навантаження: вони більше вкладають, ніж отримують від такої співпраці, не здобуваючи для себе безпосереднього зиску. Тому зазвичай співпраця обмежена точковими заходами (ярмарки вакансії, окремі лекції) і не виходить на системний рівень.

На законодавчому рівні передбачено досить широкі права для автономії університетів, але на практиці заклади освіти як бюджетні установи зіштовхуються з багатьма додатковими вимогами й обмеженнями, тож імплементація цих прав є складною та ризикованою, особливо з фінансової точки зору. До того ж заклади освіти часто не обізнані про наявні правові механізми залучення приватного сектору та ефективного управління грантовими коштами.

Британська система освіти має набагато більше реальних інструментів взаємодії академії та бізнесу в креативних індустріях. Здебільшого їх може підтримувати Офіс у справах студентів через грантове фінансування. Проаналізовані кейси (Музичне академічне партнерство, Абертейський університет, Лондонський коледж моди, Інститут креативного та культурного підприємництва у Голдсміті) підкреслюють такі популярні у Сполученому Королівстві формати співпраці університетів з креативним середовищем:

- тривалі інструменти (постійне стажування, запрошення лекторів на регулярній основі, виробнича практика);
- короткі формати (конкурси, що імітують реальне ринкове середовище, фестивалі, щорічні ярмарки, розв'язання викликів, нагородження видатних випускників);
- інституційні механізми, які впроваджуються безпосередньо в освітній процес (рік підприємництва — додатковий рік навчання, під час якого студент отримує окрему кваліфікацію (диплом), центр підприємництва, бізнес-інкубатор).

У Сполученому Королівстві поширеною практикою є відзнака (акредитація) освітніх програм галузевими асоціаціями — у сфері музики, кіно, архітектури тощо. Акредитація є ознакою якості та слугує маркером для абітурієнтів. Під час викладання підприємницьких навичок університети орієнтуються на еталонну Рамку підприємницької компетентності Єврокомісії EntreComp.

З позитивного досвіду можна відзначити великі та регулярні опитування, в яких беруть участь багато студентів. Галузеві асоціації у сфері креативних індустрій часто **співпрацюють з урядом**, проводячи дослідження, консультуючи посадовців щодо написання стратегічних планів та інших документів (Промислової стратегії) і беручи участь у їх реалізації. **Вагому роль у партнерстві університетів і роботодавців відіграють місцеві спільноти та креативні кластери**, які формують запит на креативних фахівців для посилення локальної економіки та забезпечують екосистему практичного розвитку молодих спеціалістів.

Водночас багато британських ініціатив з креативного підприємництва (курси, тренінги, події) — паралельні, тобто відбуваються на додаток до основного освітнього процесу, що ускладнює студентам та університетам доступ до них через брак часу та фінансів. Через невизначений характер таких ініціатив складно виміряти їхню ефективність і успішність студентів. Зворотній зв'язок між роботодавцями та ЗВО найчастіше надається неформально. Також нині у Сполученому Королівстві тривають освітні дебати: зокрема вони зачіпають питання важливості креативних спеціальностей і необхідності для держави посилено фінансувати креативні програми.

В умовах повномасштабної війни російської федерації проти України підприємницькі навички набувають нової актуальності, адже багатьом креативним підприємствам доводиться кардинально змінювати діяльність, трансформувати процеси з урахуванням безпекових, кадрових, логістичних, фінансових, сировинних викликів, переорієнтовуватися на експорт, шукаючи нових клієнтів і створюючи новий продукт. Подеколи це вимагає нових бізнес-компетенцій. Під час війни цей попит може бути задоволений швидкими програмами неформальної освіти та фінансовою допомогою креативному бізнесу для трансформації роботи й релокації. Щодо формальної освіти, пріоритетом на цьому етапі є безпека студентів і викладачів, а також забезпечення доступу до регулярного освітнього процесу. На етапі подальшого відновлення пропонуються програми підтримки креативних підприємств, які відновлюють роботу після війни, та інституційні зміни, зокрема запуск Національного офісу розвитку креативних індустрій для подальшої реалізації системних заходів розвитку підприємницької освіти. Відбудова закладів освіти і визнання освітніх результатів українських студентів з тимчасово окупованих територій та студентів, які під час війни навчалися за кордоном, покликані стимулювати процес повернення до України фахівців у сфері креативних індустрій.

У довгостроковому періоді після завершення повномасштабної війни необхідні системні зміни, що передбачають калібрування формули фінансування ЗВО з огляду на професійні результати випускників; закладання в KPI керівництва ЗВО співпраці з приватним сектором; грантові програми для розробки професійних стандартів і пропозицій щодо змін освітніх стандартів, а також для поступового активного залучення бізнесу до освітнього процесу (через гостей лекторів, стимулювання виробничих практик, партнерські обміни з іноземними університетами тощо). Передбачено й національну ініціативу «Креативний рюкзак» для зацікавлення підлітків у креативних індустріях та їх профорієнтації в цій сфері. Ці заходи мають запроваджуватися на тлі розширення доступу креативних індустрій до фінансів у формі регіональних фінансових програм, зміцнення інституту ангельського фінансування, підтримки експортоорієнтованих моделей креативних індустрій.

ВСТУП: МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ І ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД СТАНУ КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЙ

Цей звіт підготовлений членами команди Центру економічного відновлення — незалежної платформи, розробленої для надання аналітичної підтримки Кабінету Міністрів України, британською консалтинговою компанією Counterculture Partnership LLP і Міністерством культури та інформаційної політики України. Дослідження підтримала Британська Рада в Україні в межах програми Wider Europe Creative Economy Policy Grants Scheme.

Робота над дослідженням тривала з листопада 2021 року до червня 2022 року. Метою звіту було виявлення основних проблем політики, пов'язаних із освітньою системою України у сфері креативних індустрій, вивчення передового досвіду Великобританії у сфері освіти у креативних індустріях та підготовка рекомендацій для українського уряду.

24 лютого 2022 року росія розпочала повномасштабну війну проти України, руйнуючи та пошкоджуючи заклади культури та освіти, порушуючи міжнародне право та вбиваючи мирних жителів, зокрема студентів, працівників культури й освіти. З огляду на нові обставини, фокус дослідження дещо змінено. Рекомендації структуровано як аналітичну довідку, де зазначено основні заходи, яких мають вжити органи влади, партнери з розвитку та заклади вищої освіти, щоб допомогти освіті у сфері креативних індустрій відновитися і розвиватися після війни у короткостроковій, середньостроковій та довгостроковій перспективах.

1. КОРОТКИЙ ОГЛЯД ПОТОЧНОГО СТАНУ КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЙ В УКРАЇНІ

У листопаді 2020 року ООН ухвалила резолюцію, проголосивши 2021 рік Міжнародним роком креативної економіки для сталого розвитку. Креативні індустрії мають вирішальне значення для порядку денного сталого розвитку. Вони стимулюють інновації та диверсифікацію, є важливим фактором у секторі послуг, що зростає, підтримують підприємництво і сприяють культурному різноманіттю. Креативні індустрії також відіграли важливу роль у цифровій трансформації, яка відбувається в усьому світі.

Незважаючи на те, що існують різні концепції креативних індустрій, Закон України «Про культуру» визначає їх як «види економічної діяльності, метою яких є створення доданої вартості і робочих місць через культурне (мистецьке) та/або креативне вираження». До креативних індустрій (КИ) в Україні належать 12 секторів: візуальний, аудіовізуальний, аудіальний сектори, книговидання, сценічні види мистецтва, дизайн, мода, інформаційні технології, архітектура, реклама й маркетинг, народні художні промисли, бібліотеки, архіви та музеї.

Важливість розвитку креативних індустрій визначається національними стратегіями: [Національною економічною стратегією України до 2030 року](#), [Державною стратегією регіонального розвитку на 2021-2027 роки](#) і [Довгостроковою національною стратегією розвитку культури до 2025 року](#). В економічній стратегії розроблено бачення, яке визначає стратегічну мету зі «створення конкурентоспроможної креативної економіки для збалансованого розвитку України». Серед пріоритетів розвитку креативних індустрій — підвищення рівня соціальної активності й культурного розвитку громадян, створення умов для підвищення рентабельності економічної діяльності представників креативних індустрій, розширення доступу підприємців креативних індустрій до інструментів фінансування, створення сприятливих умов для реалізації потенціалу висококваліфікованих спеціалістів і креативних працівників. Ще одним драйвером розвитку креативних індустрій стала децентралізація, яка уможливила розвиток соціально-культурної структури на місцевому рівні. Цей процес може забезпечити відновлення культурної інфраструктури на території всієї країни. Крім того, після подій 2014 року український бренд набув значної популярності. Люди дедалі частіше обирають товари з маркуванням «Зроблено в Україні».

У 2020 році додана вартість, створена в креативних індустріях, досягла 4,2% загальної доданої вартості української економіки, що становить 132,4 млрд грн. Порівняно з 2019 роком валова додана вартість креативних індустрій України зросла доволі суттєво, оскільки у 2019 році ці показники сягали 3,95% від

загальної доданої вартості і становили 117,2 млрд грн. Незважаючи на пандемію COVID-19, все більша частка українців обирає роботу у креативних індустріях. У 2020 році цей відсоток збільшився до 4%, що становить 360,3 тис. українців. У 2020 році підприємства креативних індустрій заплатили податків на суму 26 млрд грн — умовно на 15,8% більше, ніж у 2019 році. В абсолютному вираженні у 2020 році найбільше зростання задекларованого обсягу доходів креативних індустрій показали такі сфери: нові медіа та ІТ (+46,6 млрд грн, або +26,2%); реклама, маркетинг, PR (+2,9 млрд грн, або +5,3%); дизайн (+1,1 млрд грн, або +31%) та образотворче мистецтво (+0,3 млрд грн, або +15,7%). До того ж динамічний розвиток сфери відбувається у містах. Київ, Львів і Харків уже є лідерами у сфері аутсорсингу інформаційних технологій. Це лідерство уможливлене завдяки високій концентрації висококваліфікованого персоналу. Якщо розглядати міжнародний досвід, то, наприклад, у Великобританії у 2017 році креативні індустрії зробили рекордний внесок в економіку, поповнивши скарбницю країни на 101,5 млрд фунтів стерлінгів, і темп їхнього зростання вдвічі випереджав зростання економіки країни з 2010 року. Отже, креативна економіка є потужним економічним сектором, що розвивається зокрема завдяки цифровізації та зростанню сфери послуг.

2. ПИТАННЯ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ І МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Майбутній успіх креативних індустрій залежить від стійкого залучення нових талантів, які мають навички і знання, необхідні для задоволення потреб сектора. Особливе значення має залучення випускників зі ступенями у відповідних креативних дисциплінах. В Україні існує значний сектор вищої освіти, що нараховує не менше 282 закладів освіти та 1,3 млн студентів з усіх дисциплін (за даними станом на 2018 рік). Водночас існує кілька десятків закладів, які пропонують спеціалізовані практичні курси для підготовки випускників до роботи у креативних індустріях.

Основна проблема політики полягає в тому, що абітурієнтам, які долучаються до сектору креативних індустрій, досить часто не вистачає бізнес-орієнтованих та підприємницьких навичок. Існує необхідність у посиленні викладання бізнес-навичок та їх послідовному інтегруванні у відповідні університетські програми. Загальна мета дослідження — розробити низку рекомендацій щодо розвитку бізнес-орієнтованих навичок у структурі вищої освіти, пов'язаної з креативними індустріями. Рекомендації формуються на основі опитування та інтерв'ю зі стейкхолдерами й українськими заходами вищої освіти (ЗВО) у сфері креативних індустрій.

Постановою Кабінету Міністрів в Україні визначено 34 види економічної діяльності, що належать до креативних індустрій¹. Їх можна умовно згрупувати у 12 креативних секторів:

- народні художні промисли;
- візуальний сектор: живопис, графіка, скульптура, фотографія тощо;
- перформативний сектор: жива музика, театр, танець, опера, цирк, ляльковий театр тощо;
- книговидання;
- музичний сектор;
- аудіовізуальний сектор: кіно, телебачення, відео, анімація, мультиплікація тощо;
- дизайн;
- мода;
- нові медіа та інформаційно-комунікаційні технології: програмне забезпечення, відеоігри, цифрові технології в мистецтві (3D-друк; віртуальна, доповнена, змішана реальність тощо);
- архітектура й урбаністика;
- реклама, маркетинг, зв'язки з громадськістю та інші креативні послуги;
- бібліотеки, архіви та музеї.

¹ <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhnoyi-diynalnosti-yaki-nalezhat-do-kreativnih-industrii>

У цьому дослідженні здебільшого зосереджено увагу на п'яти секторах, які визначено пріоритетними Міністерством культури та інформаційної політики України для підготовки подальшої Стратегії та Дорожньої карти розвитку креативних індустрій². Ці сектори охоплюють моду, дизайн, народні художні промисли, видавничу справу, музичну та концертну індустрію. Підприємницька освіта в інших креативних секторах також розглядається в цьому дослідженні, проте більш побіжно³.

Для цілей дослідження необхідно розуміти відмінність між мистецькою освітою та освітою у сфері креативних індустрій. Закон України «Про освіту» наголошує, що мистецька освіта «передбачає здобуття спеціальних здібностей, естетичного досвіду і ціннісних орієнтацій у процесі активної мистецької діяльності, набуття особою комплексу професійних, у тому числі виконавських, компетентностей та спрямована на професійну художньо-творчу самореалізацію особистості і отримання кваліфікацій у різних видах мистецтва».

Мистецька освіта охоплює початкову мистецьку освіту (мистецькі школи — музичні, художні, хореографічні, хорові, школи мистецтв), профільну мистецьку освіту (надається на базі мистецьких ліцеїв), фахову передвищу мистецьку освіту (надається на базі мистецьких коледжів) та вищу мистецьку освіту, яка полягає в набутті компетентностей відповідного ступеня вищої освіти (молодшого бакалавра, бакалавра, магістра, доктора філософії/доктора мистецтва) за певною мистецькою спеціальністю. Закон України «Про вищу освіту», серед інших академічних рівнів, визначає освітньо-творчий рівень вищої освіти, який передбачає оволодіння методологією мистецької та мистецько-педагогічної діяльності, здійснення самостійного творчого мистецького проекту, здобуття практичних навичок продукування нових ідей і розв'язання теоретичних та практичних проблем у творчій мистецькій сфері. Цьому рівню відповідає ступінь доктора мистецтв (запроваджено внаслідок змін до закону у 2017 році).

Якщо мистецька освіта передусім спрямована на опанування компетентностей та отримання кваліфікацій у різних видах мистецтва, зокрема і на професійному рівні, освіту у сфері креативних індустрій пропонується розглядати ширше. На відміну від набуття суто мистецьких, творчих знань, умінь і навичок, освіта у креативних індустріях охоплює підприємницькі та ринкові навички. Її основна мета — забезпечити зв'язок між творчою діяльністю (створення витвору мистецтва, його виконання) та споживачем, ринком, надавши можливості для створення креативного продукту. Предметом цього дослідження є саме освіта у сфері креативних індустрій з підприємницьким фокусом.

Під час дослідження сформовано список відповідних освітніх спеціальностей, які пов'язані з креативними індустріями, в закладах вищої та фахової передвищої освіти:

² <https://mkip.gov.ua/news/6407.html>

³ У зв'язку з тим, що IT-індустрія є більш незалежною і розвивається набагато швидше, ми не включаємо її до нашого огляду креативних індустрій. Інша причина такого рішення полягає в тому, що IT-освіта розглядається окремо Міністерством цифрової трансформації України.

Область знань	Спеціальності ⁴
02 Культура та мистецтво	021 Аудіовізуальне мистецтво та виробництво 022 Дизайн 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація 024 Хореографія 025 Музичне мистецтво 026 Сценічне мистецтво 027 Музеєзнавство, пам'яткознавство 028 Менеджмент соціокультурної діяльності 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа
03 Гуманітарні науки	034 Культурологія
06 Журналістика	061 Журналістика
18 Виробництво та технології	182 Технології легкої промисловості 186 Видавництво та поліграфія 187 Деревообробні та меблеві технології
19 Архітектура та будівництво	191 Архітектура та містобудування

Що стосується професійної (професійно-технічної освіти), то спеціальності у ній відповідають класифікатору професій, і приблизна кількість спеціальностей, що потрапляють у поле нашої уваги, перевищує 200. Отже,

основні завдання цього дослідження охоплюють:

- аналіз поточного стану підприємницької освіти у креативних індустріях в Україні (як формальної, так і неформальної), оцінка потреб у підприємницьких навичках і знаннях серед представників індустрій;
- дослідження найкращих практик навчання підприємництву у креативних індустріях на основі досвіду Великої Британії;
- розробка дієвих рекомендацій для Міністерства культури та інформаційної політики України та інших заінтересованих сторін.

Для аналізу використано такі інструменти:

- аналіз вторинної інформації, що охоплює аналіз законодавства, статистичної інформації та огляд інших досліджень;
- проведення особистих інтерв'ю з представниками індустрії, закладів освіти, державних установ і органів влади, експертами та іншими стейкхолдерами;
- онлайн-опитування представників креативних індустрій (як працівників, так і роботодавців).

Результати цього дослідження можна використовувати для покращення державної політики у сфері підприємницької освіти у креативних індустріях.

⁴ Підкреслені спеціальності включені до 5 пріоритетних секторів

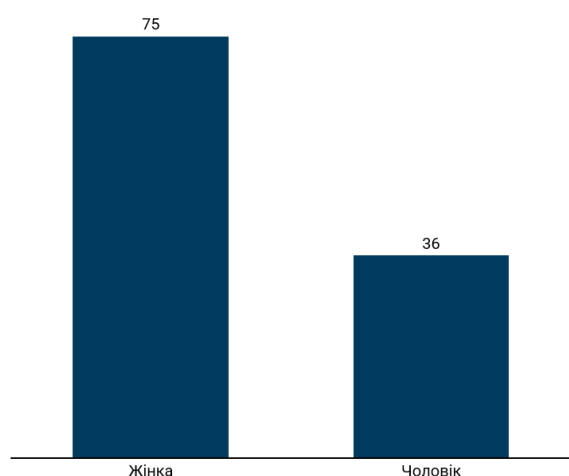
РОЗДІЛ 1: НАВЧАННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВУ У КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЯХ В УКРАЇНІ

1. СТОРОНА ПОПИТУ: ОЦІНКА ЯКОСТІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ОСВІТИ У КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЯХ

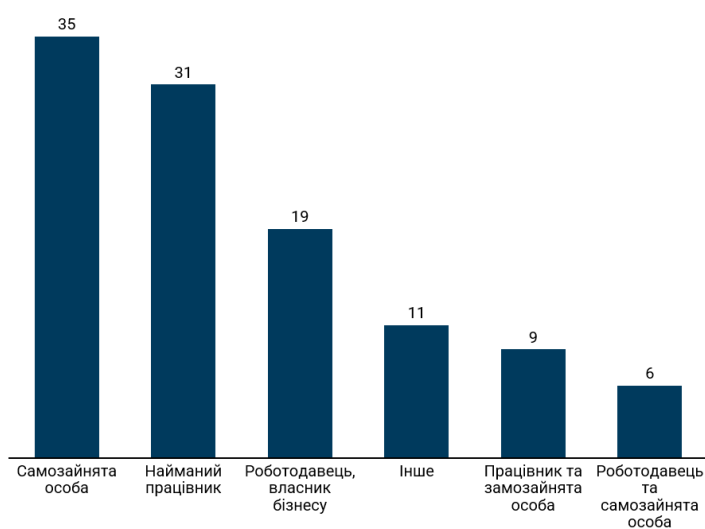
Для оцінки якості й доступності набуття підприємницьких навичок у креативних індустріях проектна команда провела онлайн-опитування серед представників сектору. Загалом в опитуванні взяли участь 111 респондентів із відповідним гендерним розподілом: 75 жінок та 36 чоловіків. Серед них були люди, які залучені у сектор у різних ролях: самозайняті — 35 респондентів, наймані працівники — 31, роботодавці — 19, інші ролі — 11 респондентів. Також 9 респондентів зазначили, що вони є одночасно найманими працівниками та самозайнятими особами, а 6 респондентів — одночасно роботодавці й самозайняті.

Рисунок 1. Загальна інформація про стать і діяльність респондентів

РЕСПОНДЕНТИ ЗА СТАТТЮ

РЕСПОНДЕНТИ ЗА ВИДОМ ДІЯЛЬНОСТІ

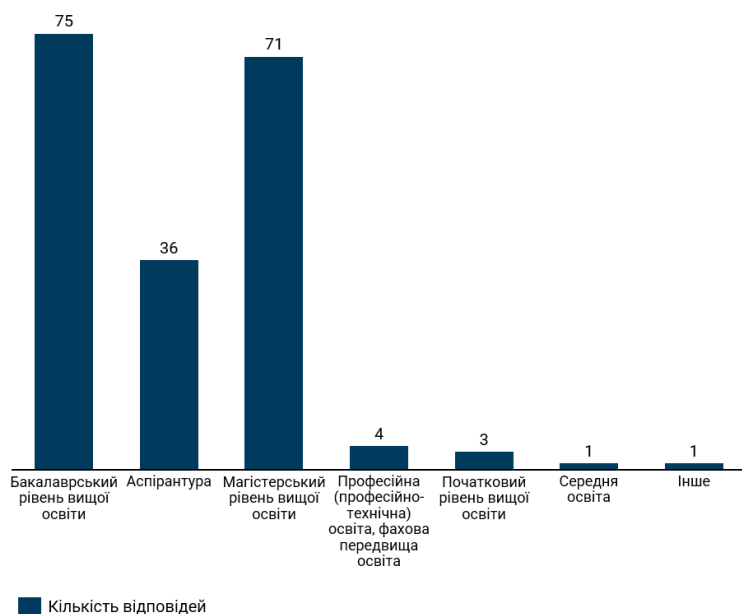
■ Кількість відповідей

■ Кількість відповідей

Більшість респондентів отримали ступінь бакалавра — 75 респондентів, 71 — ступінь магістра, а також 36 респондентів отримали докторський ступінь. Серед учасників нашого опитування були ті, хто здобув професійну освіту — 4, ступінь молодшого спеціаліста — 3, для 1 особи найвищий рівень освіти був середній, а ще 1 людина вказала інший рівень освіти. Географія нашого опитування також була достатньо широкою. Більшість респондентів були з Києва, далі йдуть Київська, Львівська, Харківська, Одеська та Запорізька області. У опитуванні також брали участь кілька представників із Дніпропетровської, Донецької, Хмельницької, Миколаївської, Полтавської, Сумської, Житомирської, Черкаської, Чернігівської, Чернівецької, Херсонської, Кіровоградської, Луганської, Рівненської, Тернопільської, Вінницької, Волинської та Закарпатської областей.

Рисунок 2. Загальна інформація про здобуту освіту та регіональну репрезентативність респондентів

РІВЕНЬ ОСВІТИ

РЕГІОНАЛЬНЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО (ОБЛАСТЬ)

Опитування складалося з двох основних розділів: (i) опитування усіх представників креативних індустрій та (ii) опитування роботодавців у цьому секторі. Результати опитування наведено нижче.

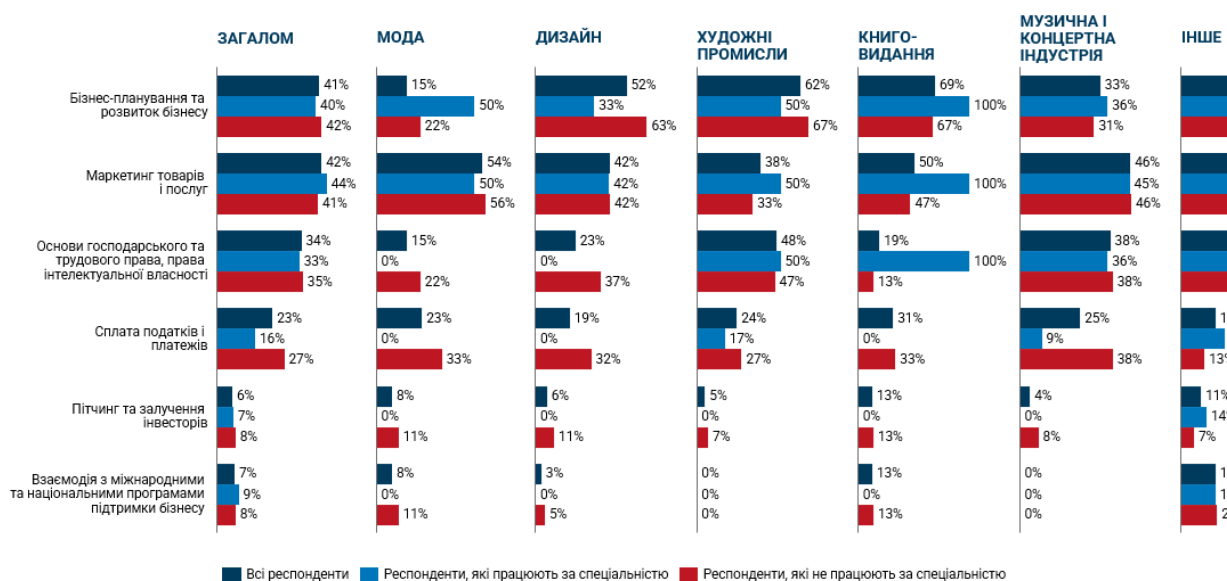
1.1 Загальна оцінка якості освіти

Респондентів попросили відповісти на питання щодо навичок, які вважаються важливими в підприємницькій діяльності, зокрема:

- бізнес-планування (планування діяльності, планування бюджету, проектний менеджмент тощо) і розвиток бізнесу;
- маркетинг товарів і послуг (дослідження ринку, позиціонування, ціноутворення, стратегія просування тощо);
- основи господарського та трудового права (відкриття бізнесу, укладання договорів, найм працівників тощо), права інтелектуальної власності;
- сплата податків і платежів (фінансова звітність, сплата податків тощо);
- пітчінг та залучення інвесторів;
- взаємодія з міжнародними та національними програмами підтримки бізнесу (конкурси, гранти тощо);
- інші теми, пов'язані з підприємництвом (із зазначенням цих тем).

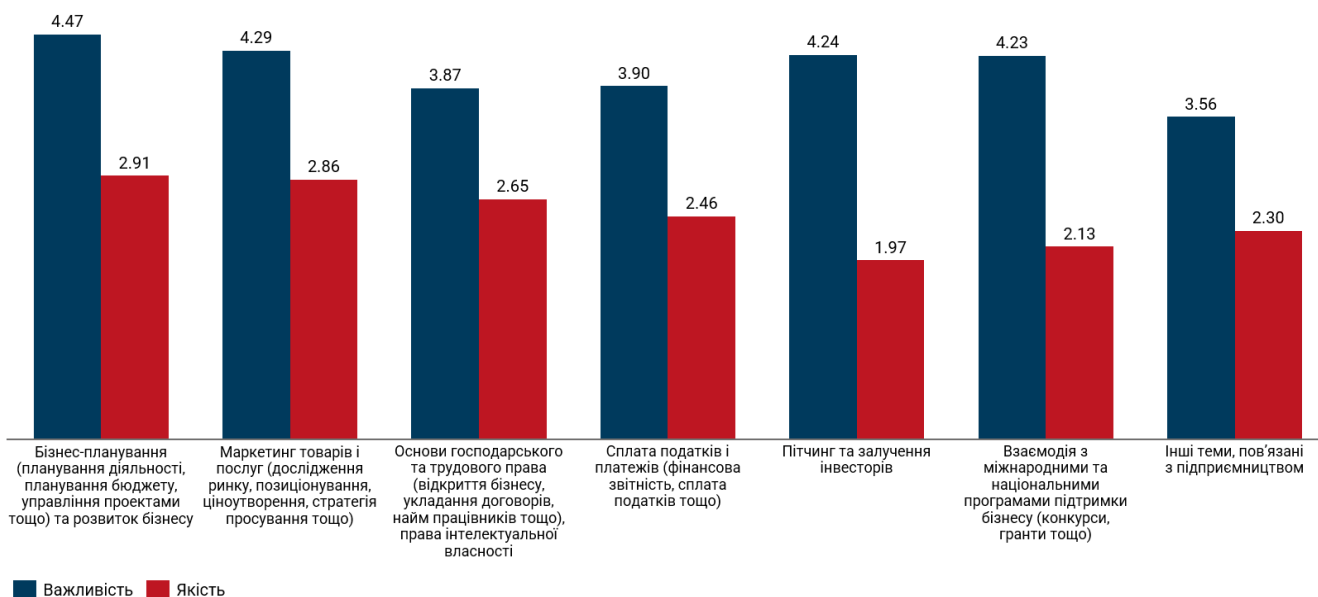
Результати опитування показують, що навчання підприємницьким навичкам недостатньо представлене у формальній освіті у сфері креативних індустрій. Найчастіше викладають теми, пов'язані з бізнес-плануванням та розвитком бізнесу (41% опитаних вивчали цю тему в закладах освіти), маркетингом (42%), основами економічного й трудового права (34%). Натомість питання сплати податків, залучення інвестицій та взаємодії з програмами підтримки бізнесу (як українськими, так і міжнародними) практично не охоплюються формальною освітою.

Рисунок 3. Теми, які були представлені в освітніх програмах закладів формальної освіти (% респондентів, які вказали, що тема була представлена в освітніх програмах)

Результати свідчать про невідповідність між важливістю підприємницьких навичок і якістю їх викладання в закладах освіти. Респонденти високо оцінили важливість бізнес-планування (4,47 за п'ятибальною шкалою), маркетингу (4,29), пітчінгу та залучення інвесторів (4,24), взаємодії з програмами підтримки бізнесу (4,23), проте рівень їх викладання є відносно незадовільним: якість отриманих навичок оцінили на менше трьох балів за п'ятибальною шкалою, найнижче оцінили рівень викладання пітчінгу й роботи з інвесторами (1,97), найвище — бізнес-планування (2,91). Учасники опитування також згадали інші важливі, на їхній погляд, підприємницькі навички, як-то фінансовий аналіз, управління фінансовою ліквідністю, аналіз тенденцій ринку, управління командою та компанією і розуміння психології/поведінки клієнтів/ринку. Додатково респонденти відзначили низьку якість викладання комунікативних навичок та іноземних мов.

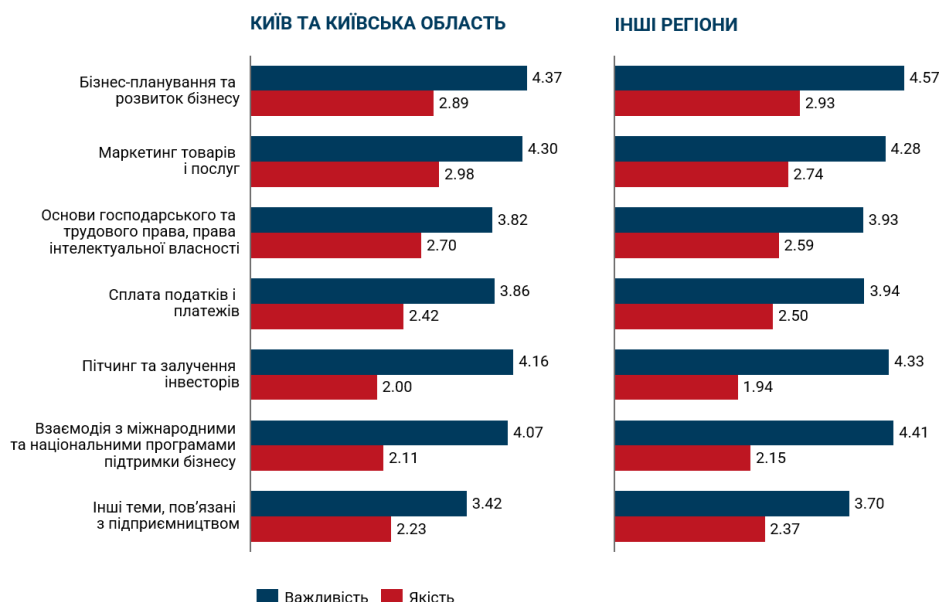
Рисунок 4. Оцінка важливості навичок для представників креативних індустрій, а також якість (рівень) набутих навичок (від 1 до 5, де 1 — абсолютно не важливі навички, 5 — дуже важливі навички)

Представники сектору з міста Києва та Київської області вважають важливість більшості із запропонованих наборів навичок або меншою, або рівною порівняно з іншими регіонами, проте оцінки якості, надані

респондентами, різняться. Як респонденти з Києва, так і представники інших регіонів оцінили бізнес-планування та розвиток бізнесу як найважливіший набір навичок. Респонденти з Києва зазначили, що якість отриманих знань найвища у сфері маркетингу і найнижча у сфері залучення фінансування й пошуку нових інвесторів. Респонденти з інших регіонів оцінили якість навичок та знань з бізнес-планування та розвитку бізнесу як найвищу, а з залучення фінансування і нових інвесторів — як найнижчу.

Рисунок 5. Середня оцінка важливості освоєння навичок/знань представниками креативних індустрій, а також якість набутих навичок/знань по області (від 1 до 5, де 1 — абсолютно не важливі навички, 5 — дуже важливі навички)

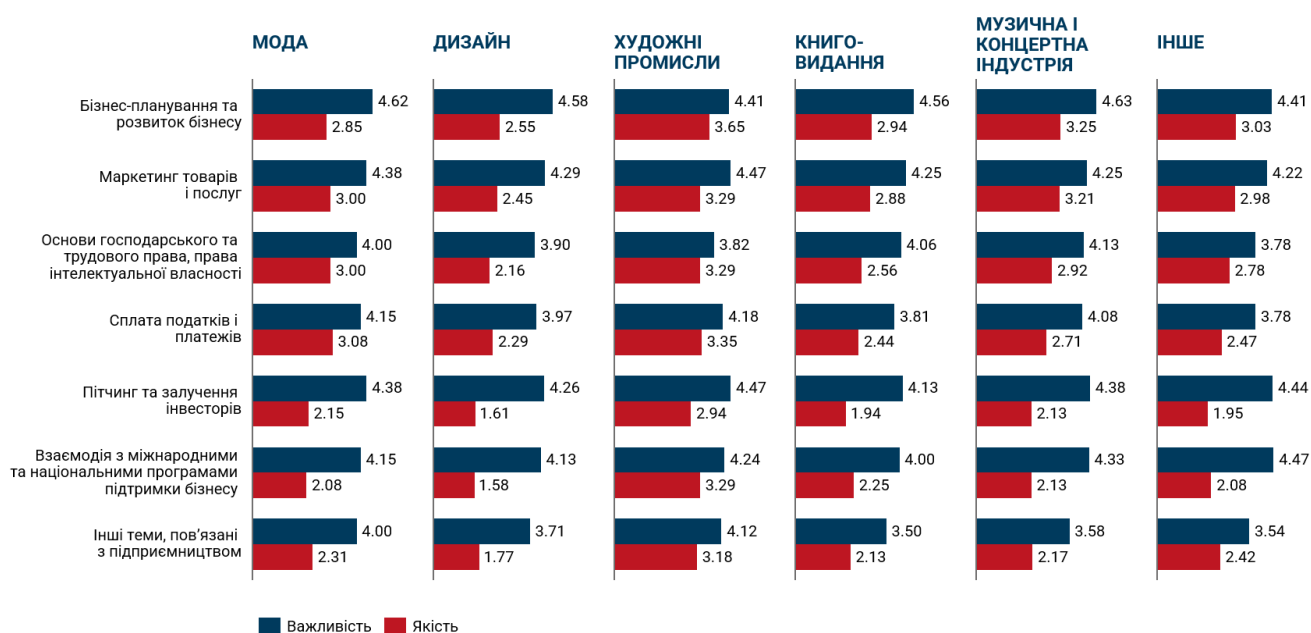
Респонденти, які працюють за спеціальністю, загалом вважають навчання підприємницьким навичкам у креативних індустріях дещо важливішим порівняно з респондентами, які почали працювати у креативних індустріях, маючи іншу освіту. Випускники креативних спеціальностей, які продовжують працювати в цій сфері, відчують велику потребу в якісному навчанні, зокрема навичкам залучення фінансування та взаємодії з програмами підтримки бізнесу. Ці навички набрали найменше балів з точки зору якості викладання.

Рисунок 6. Середня оцінка важливості освоєння навичок/знань представниками креативних індустрій, а також якість набутих навичок/знань залежно від того, чи працюють респонденти у тій сфері, в якій вони отримали спеціальність (від 1 до 5, де 1 — абсолютно не важливі навички, 5 — дуже важливі навички)

Респонденти більшості досліджуваних секторів вважають найважливішими навичками бізнес-планування та розвиток бізнесу (за винятком представників сектору художніх промислів, які пріоритезують маркетинг). З іншого боку, незалежно від сектора, не існує значних відмінностей у сприйнятті якості викладання предметів, пов'язаних із бізнесом. Загалом представники всіх секторів не задоволені якістю освіти в контексті підприємницьких навичок.

Рисунок 7. Середня оцінка важливості освоєння навичок/знань представниками креативних індустрій, а також якість набутих навичок/знань у розрізі секторів (від 1 до 5, де 1 — абсолютно не важливі навички, 5 — дуже важливі навички)

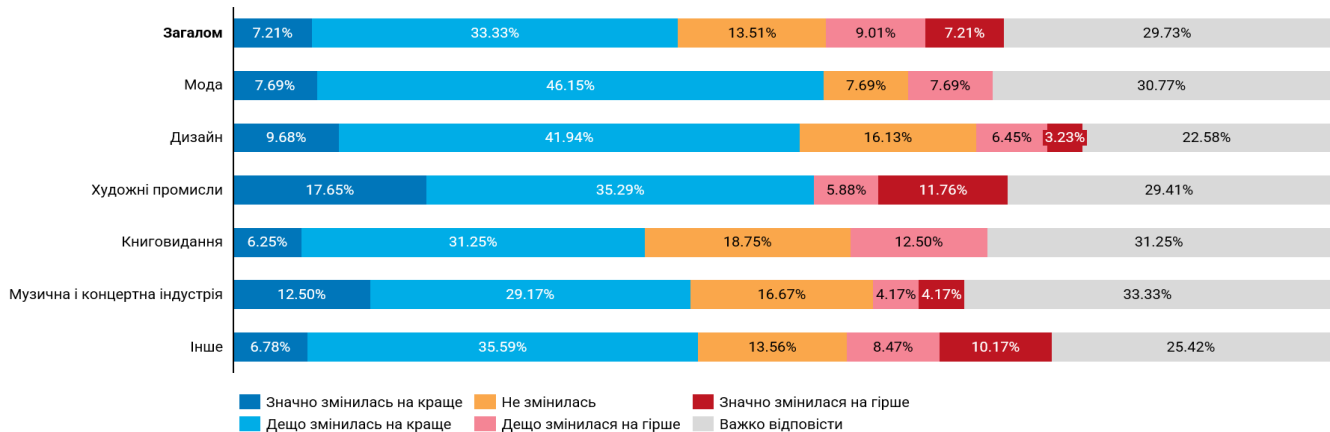

Багато респондентів переконані: щоб допомогти фахівцям у сфері креативних індустрій побудувати кар'єру,

важливо надати їм навички та знання, пов'язані з маркетингом, соціальним менеджментом, фінансовим управлінням і аналізом, а також креативною діяльністю загалом. До того ж велика кількість респондентів зауважила щодо потреби розвивати особистісні риси, як-то цілеспрямованість, гнучкість, високу мотивацію і творче мислення.

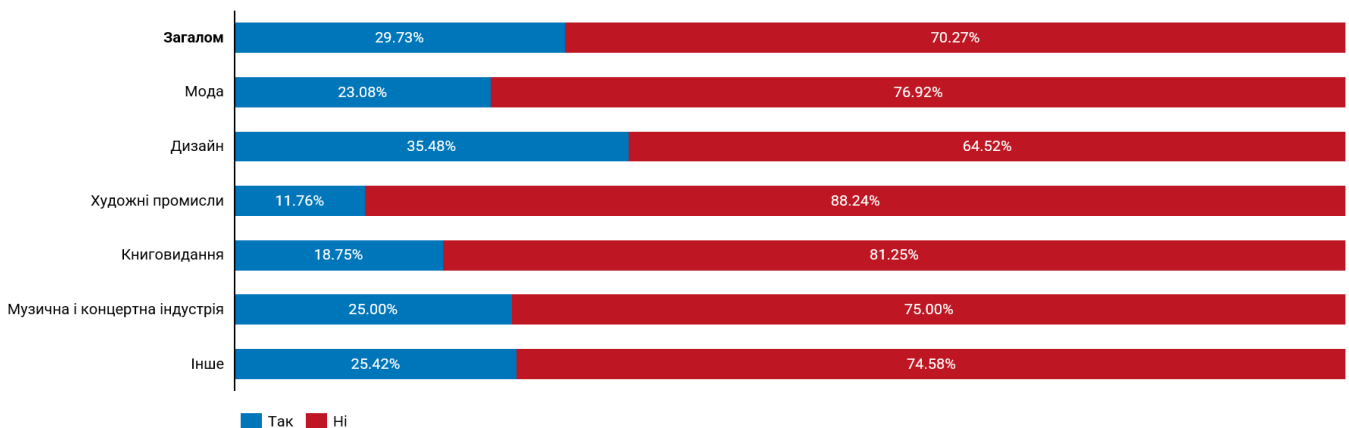
33% опитаних зазначають, що якість навичок випускників дещо покращилася порівняно з тим часом, відколи респонденти закінчили свій заклад освіти (хоча дуже мало респондентів відзначили, що ситуація значно змінилася на краще, — 7%). Водночас третина учасників опитування не змогла оцінити динаміку змін.

Рисунок 8. Оцінка динаміки якості навичок, набутих випускниками креативних спеціальностей після закінчення закладу освіти (% респондентів, які вибрали відповідний варіант)

Менше 30% респондентів вказали, що вони брали участь у програмах неформальної освіти. Більшість опитаних, які мають досвід участі у неформальних програмах і курсах, представляють сектор дизайну. Найменша частка учасників неформальної освіти — у секторі художніх промислів. Більшість прикладів, наведених респондентами, охоплюють онлайн та офлайн курси, майстер-класи, семінари, самоосвіту, навчання та стажування у суміжних секторах. Зазначені освітні часто організовують міжнародні інституції, проекти та/або агенції, наприклад, Британська Рада, Американський Дім, Гете-Інститут, Дім Європи, USAID та ПРООН. Серед українських установ згадували неурядові платформи Litosvita, ГУРТ, Prometheus, Українська академія лідерства та Фонд сім'ї Богдана Гаврилишина; державні ініціативи згадували рідше, здебільшого — Український культурний фонд.

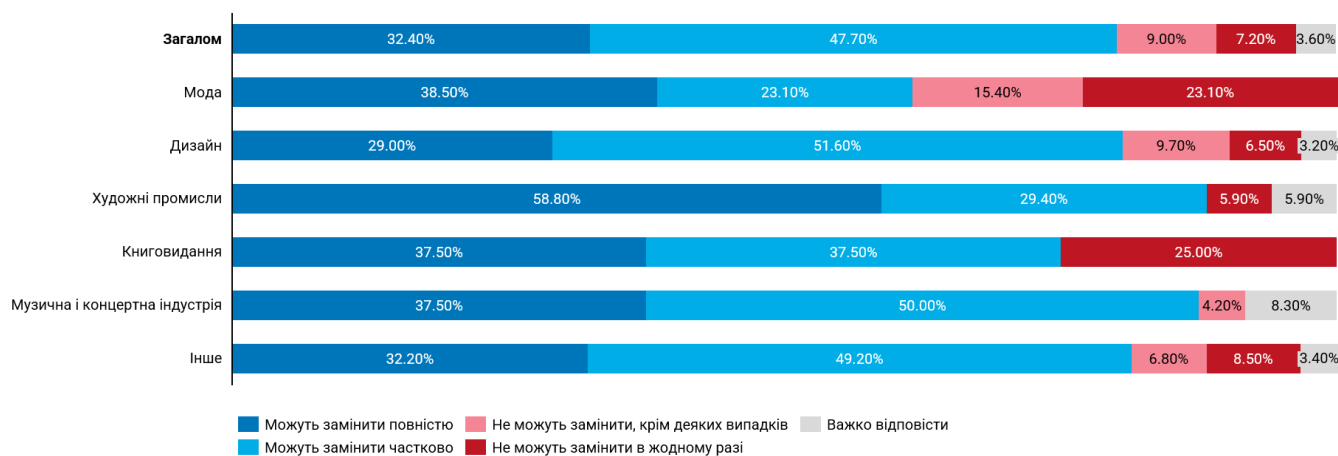
Рисунок 9. Участь у неформальних освітніх можливостях, спрямованих на розвиток підприємницьких навичок (% респондентів, які вибрали відповідний варіант)

Водночас більшість респондентів вважають, що неформальна освіта та самоосвіта можуть повністю або частково замінити формальну освіту у креативних індустріях (від 61,6% у секторі моди до 88,2% у художніх

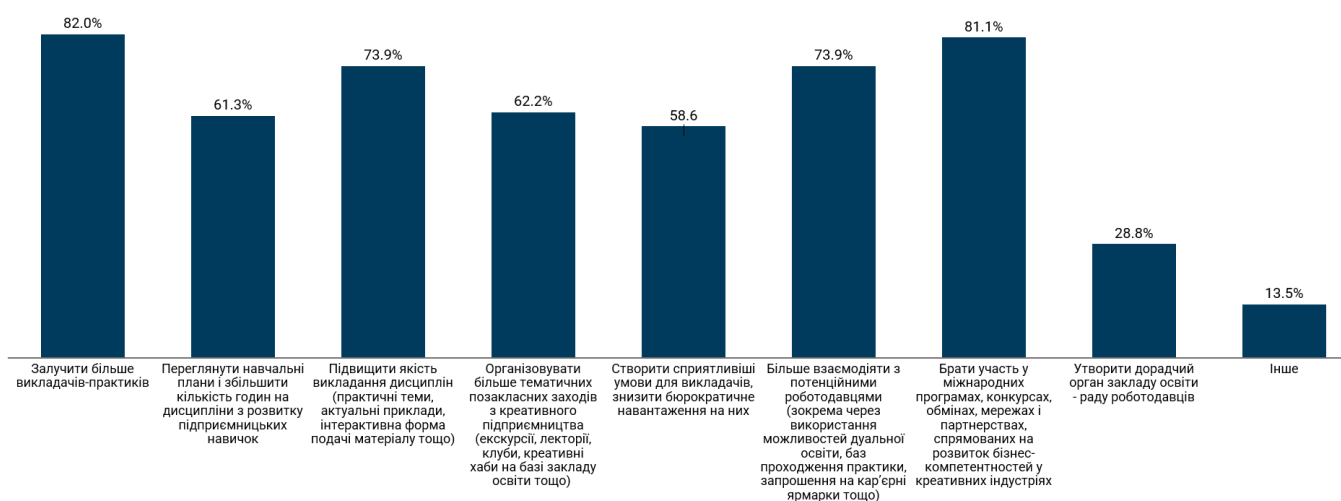
промислах). Найбільша частка скептиків — у сфері книговидавництва: кожен четвертий наполягає, що неформальна освіта в жодному разі не замінить формальну.

Рисунок 10. Оцінка потенціалу неформальної освіти та самоосвіти для ефективної заміни формальної освіти у креативних індустріях в Україні

Учасники опитування очікують від університетів таких заходів для покращення освіти у сфері підприємницьких навичок у креативних індустріях: залучення більшої кількості викладачів із практичним досвідом (вибір 82% респондентів), а також участь закладів освіти в міжнародних програмах, спрямованих на розвиток бізнес-навичок (81%). Існує великий попит на активну взаємодію з потенційними роботодавцями (74%) й підвищення якості викладання предметів через реальні кейси і практичні ринково-орієнтовані теми (74%). Велика кількість опитаних вважають, що підвищенню якості освіти у сфері креативних індустрій в Україні сприятиме комплексна та реальна реформа вищої освіти загалом, зокрема протидія корупції та зміна внутрішньої ієрархії в університетах. Респонденти вважають, що Міністерство освіти і науки є основним органом, який має стати рушієм змін.

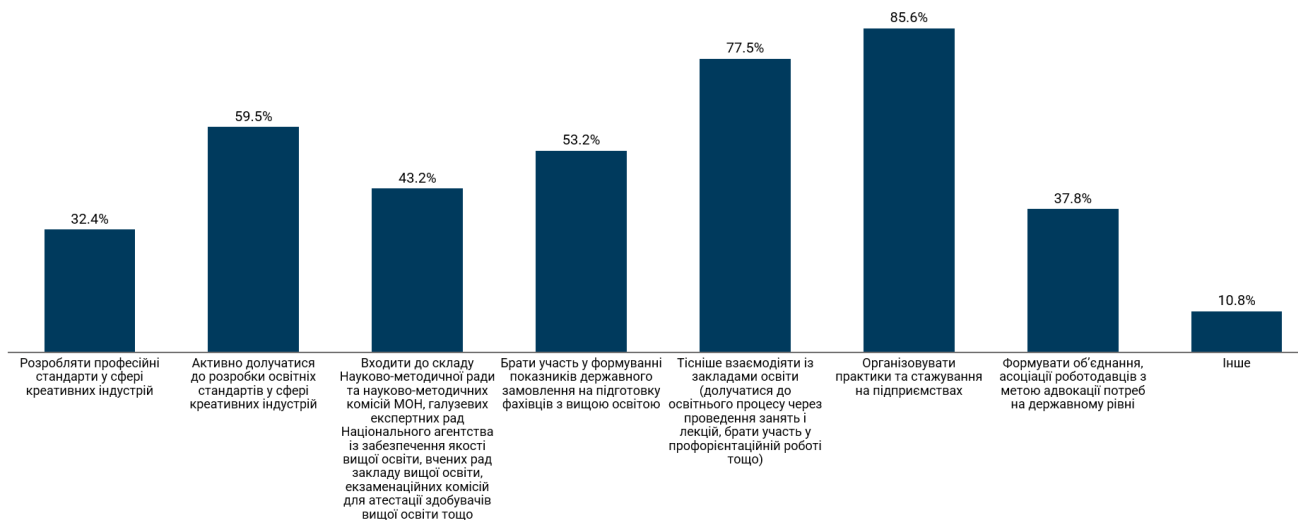
Рисунок 11. Пропозиції респондентів щодо дій закладів освіти для підвищення якості освіти у сфері креативних індустрій, зокрема для розвитку бізнес-компетентностей (% респондентів, які вибрали відповідний варіант)

Роль роботодавців у покращенні освіти респонденти вбачають в організації практики для студентів (85,6%), активній взаємодії із закладами освіти (наприклад, через проведення занять і профорієнтаційної роботи — 77,5%). Серед інших заходів, які підтримує більш як половина опитаних, — це внесок у розробку освітніх стандартів та участь у формуванні державного замовлення на випускників. Водночас лише третина

учасників опитування вірять в ефективність непрямих дій, наприклад, розробку професійних стандартів або відстоювання змін через професійні асоціації.

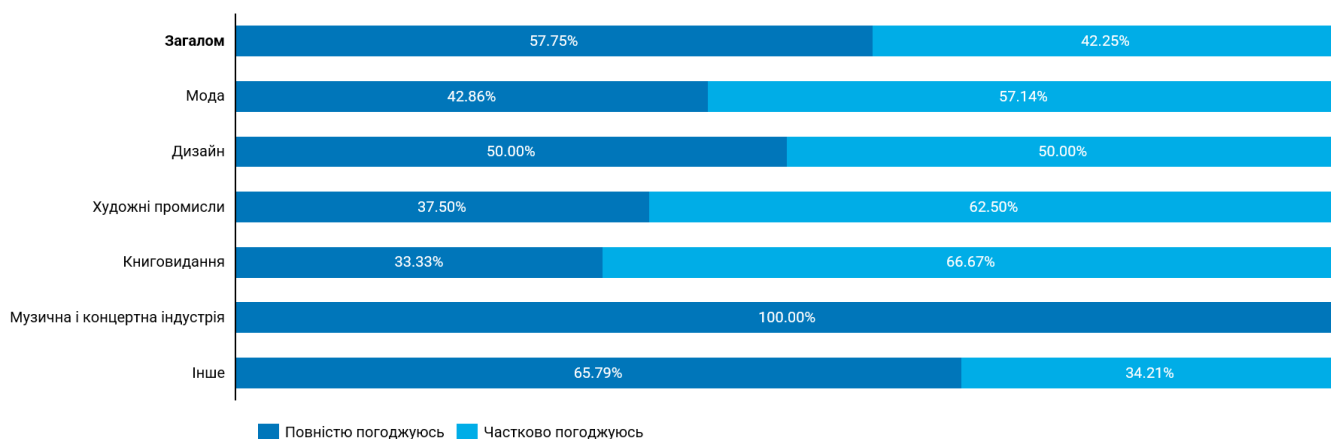
Рисунок 12. Пропозиції респондентів щодо дій роботодавців для підвищення якості освіти у сфері креативних індустрій, зокрема для розвитку бізнес-компетентностей (% респондентів, які вибрали відповідний варіант)

1.2 Оцінка якості навичок та знань працівників креативних індустрій (на основі опитування роботодавців)

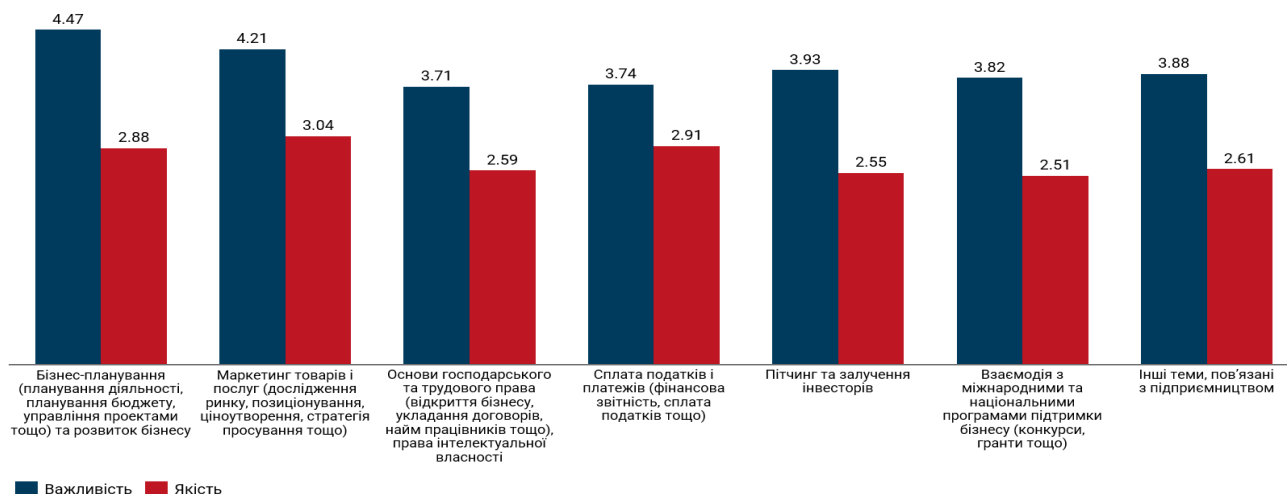
Усі роботодавці погодилися, що працівники креативних індустрій повинні мати хоча б деякі підприємницькі навички (всі респонденти обрали у відповідному питанні варіанти «Повністю погоджуюсь» або «Частково погоджуюсь», ніхто з опитаних не відповів незгодою). Більшість респондентів висловили тверду згоду із цим твердженням, абсолютна більшість — у концертній і музичній індустрії.

Рисунок 13. Сприйняття роботодавцями твердження, що працівники креативних індустрій повинні мати підприємницькі навички

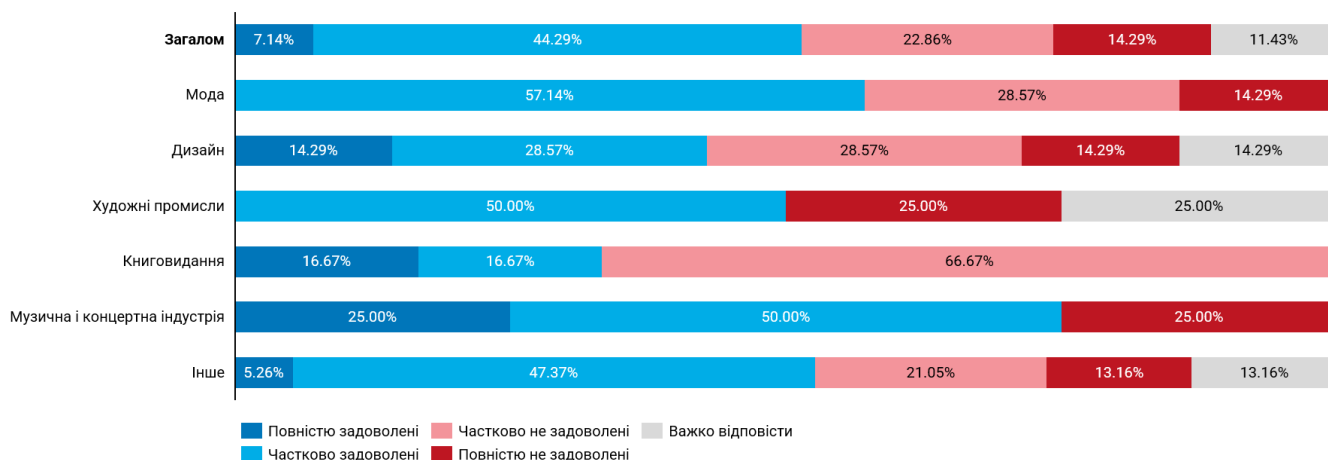
Роботодавці оцінили бізнес-планування та розвиток бізнесу як найважливіші навички для співробітників (у середньому 4,47 бала з 5), натомість основи господарського та трудового права сприймаються як найменш важливі (3,71 бала). З іншого боку, як і в опитуванні звичайних працівників, спостерігаємо значний розрив між важливістю навичок і рівнем їх володіння.

Рисунок 14. Середня оцінка важливості навичок/знань співробітниками креативних індустрій, а також якості набутих навичок/знань (від 1 до 5, де 1 — абсолютно не важливі навички, 5 — дуже важливі навички)

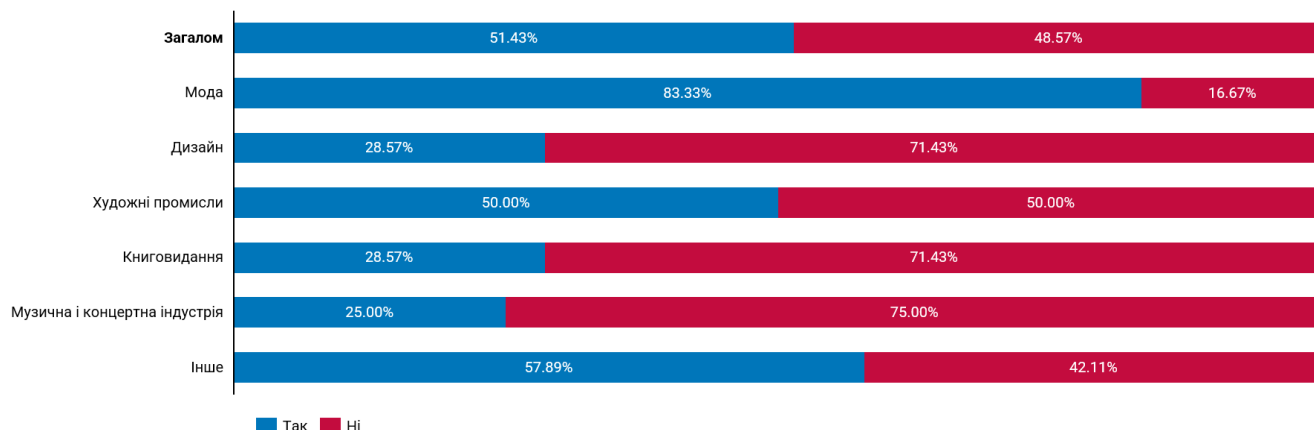
Тільки 7,1% роботодавців зазначили, що вони повністю задоволені рівнем підприємницьких навичок своїх співробітників, а ще 44,3% задоволені лише частково. Загалом ці показники істотно різняться за секторами: найбільш задоволені — в музичній та концертній індустрії, найменш задоволені — у сфері книговидавництва.

Рисунок 15. Оцінка роботодавцями задоволеності рівнем підприємницьких навичок своїх працівників (% респондентів, які вибрали відповідний варіант)

Половина респондентів зазначили, що співпрацюють із формальними закладами освіти для надання практичного досвіду студентам (наприклад, через стажування, ярмарки роботодавців тощо). Найбільша частка роботодавців, які співпрацюють із формальними закладами освіти, спостерігалася в індустрії моди (83,3%), а найменша — в музичній та концертній індустрії (25%). Загалом респонденти згадали понад 10 державних та приватних шкіл й університетів, з якими співпрацювали.

Рисунок 16. *Залучення роботодавців до співпраці із закладами формальної освіти для надання практичного досвіду студентам креативних спеціальностей (% респондентів, які вибрали відповідний варіант)*

Більше половини роботодавців стверджують, що надають своїм працівникам можливість удосконалювати підприємницькі навички на робочому місці. Такі можливості охоплюють менторську підтримку, тренінги та стратегічні сесії, допомогу для участі у зовнішніх освітніх можливостях і заходах тощо.

2. СТОРОНА ПРОПОЗИЦІЇ: ПОТОЧНИЙ СТАН НАВЧАННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВУ У КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЯХ

2.1 Загальна нормативно-правова та інституційна база

Освіта у сфері креативних індустрій є невід'ємною частиною системи освіти України загалом. Аналізуючи освітні послуги у сфері креативних індустрій, слід розглянути формальну освіту (передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій і здобувається за освітніми програмами в закладах освіти: університетах, академіях, інститутах, коледжах, професійних училищах тощо), неформальну освіту (освітні курси, тренінгові програми тощо) та інформальну освіту (навчання на робочому місці, самоосвіта тощо).

У сфері освіти в креативних індустріях специфічної нормативно-правової бази не існує — вона регулюється загальними законами та нормативно-правовими актами про вищу і професійно-технічну освіту. До цих актів належать:

- **Закон України «Про освіту» 2145-VIII⁵.** Це базовий закон, який регулює суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації прав людини на освіту, прав та обов'язків фізичних та юридичних осіб, які беруть участь у реалізації цього права, а також визначає компетенцію органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері освіти. Закон ухвалено 5 вересня 2017 року. Він визначає, що «мистецька діяльність є невід'ємною складовою освітньої діяльності закладів вищої освіти культурологічного та/або мистецького спрямування і провадиться з метою поглиблення професійних компетентностей, інноваційної діяльності в мистецтві, що сприяє створенню нового культурно-мистецького продукту».
- **Закон України «Про вищу освіту» 1556-VII⁶.** Закон визначає основні правові, економічні та організаційні засади вищої освіти на засадах інтеграції освіти, науки та інновацій, автономії закладів вищої освіти, рівного доступу до якісної вищої освіти, співпраці закладів вищої освіти з бізнесом та державою. Закон ухвалено 1 липня 2014 року. Він передбачає інтеграцію вищої освіти в Україні в Європейський простір вищої освіти шляхом реалізації положень та принципів Болонського процесу, зокрема, запровадження рівневої організації вищої освіти відповідно до Національної рамки

⁵ Закон України «Про освіту» 2145-VIII.

⁶ Закон України «Про вищу освіту» 1556-VII

кваліфікацій. Крім того, інтеграція освітніх програм із європейським стандартом відкриває можливості для студентів креативних спеціальностей здобути міжнародний досвід через академічну мобільність. Важливо також зазначити, що закон передбачає запровадження механізмів захисту та управління інтелектуальною власністю закладів освіти і протидії академічному плагіату.

- **Закон України «Про фахову передвищу освіту» 2745-VIII⁷.** Ухвалено 6 червня 2019 року. Цей Закон встановлює основні правові, організаційні та фінансові засади системи фахової передвищої освіти, створює умови для об'єднання освіти з виробництвом з метою підготовки конкурентоспроможних фахівців для задоволення потреб суспільства, ринку праці та держави. Цей документ створює законодавчу основу для реалізації автономії закладів фахової передвищої освіти. Для закладів освіти, які викладають креативні спеціальності, це дає можливість встановлювати партнерські відносини з підприємцями та залучати приватний сектор до співпраці.
- **Закон України «Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів» 5499-VI⁸.** Закон передбачає формування державного замовлення з урахуванням середньострокового прогнозу потреби у фахівцях на ринку праці, що складається за участю центральних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, соціальних партнерів. Закон затверджено 20 листопада 2012 року. Документ врегульовує певні особливості відносин, що виникають у зв'язку з формуванням та розміщенням державного замовлення на підготовку фахівців.
- **Закон України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» 103/98-ВР⁹.** Завданням цього Закону є регулювання суспільних відносин у сфері професійно-технічної освіти з метою: забезпечення права людей на здобуття професійної (професійно-технічної) освіти відповідно до їх професій, інтересів та здібностей, перепідготовку та сертифікаційну підготовку; задоволення потреб економіки країни у кваліфікованих та конкурентоспроможних працівниках на ринку праці; прийняття державної політики зайнятості у реалізацію; забезпечення необхідних умов для функціонування та розвитку установ професійно-технічної освіти та професійно-технічних закладів освіти різних форм власності та підпорядкування.

Серед органів державної влади і державних установ, які залучені до регулювання освіти у сфері креативних індустрій, можна назвати кількох основних стейкхолдерів. Кабінет Міністрів України є найвищим органом, ключова роль якого полягає у координації державної політики. На центральному рівні існують три центральні органи виконавчої влади, відповідальні за формування та реалізацію державної політики у цій сфері: Міністерство освіти і науки, Міністерство культури та інформаційної політики, Державне агентство України з питань мистецтв та мистецької освіти.

Міністерство освіти і науки виконує такі функції з питань, дотичних до теми цього дослідження¹⁰:

- затверджує стандарти освіти та оприлюднює їх на своєму офіційному веб-сайті;
- утворює атестаційну колегію, яка на принципах прозорості та відкритості затверджує рішення вчених рад закладів вищої освіти (наукових установ) про присвоєння науковим і педагогічним працівникам вчених звань старшого дослідника, доцента та професора, організовує її роботу, розглядає питання про позбавлення зазначених звань, оформляє та видає відповідні атестати, а також розглядає апеляції на рішення атестаційної колегії;
- погоджує за поданням МКІП порядок здобуття освітньо-творчого ступеня доктора мистецтва та навчання в асистентурі-стажуванні;

⁷ [Закон України «Про фахову передвищу освіту» 2745-VIII.](#)

⁸ [Закон України «Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів» 5499-VI](#)

⁹ [Закон України «Про професійну \(професійно-технічну\) освіту» 103/98-ВР](#)

¹⁰ [Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки України](#)

- встановлює порядок присвоєння вченими радами закладів вищої освіти та науково-технічними радами наукових установ вчених звань науковим і науково-педагогічним працівникам, а також порядок позбавлення вчених звань;
- затверджує за поданням Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти положення про акредитацію освітніх програм вищої освіти та порядок проведення інституційної акредитації;
- призначає на посаду за результатами конкурсу та звільняє з посади керівників закладів вищої та професійної (професійно-технічної) освіти, що перебувають у сфері його управління;
- затверджує статuti закладів вищої, професійної (професійно-технічної), загальної середньої та позашкільної освіти, що перебувають у сфері його управління;
- систематично відстежує та аналізує потреби вітчизняного ринку праці, вносить пропозиції щодо обсягів і напрямів державної підтримки підготовки фахівців з вищою освітою;
- формує щороку пропозиції та доводить до підпорядкованих закладів освіти державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів для державних потреб з урахуванням середньострокового прогнозу потреби у фахівцях та робітничих кадрах на ринку праці у порядку, встановленому законодавством;
- формує пропозиції про обсяг освітніх субвенцій, державного фінансування середньої, професійної (професійно-технічної), вищої освіти та стипендійного фонду;
- розробляє і подає для затвердження Кабінету Міністрів України формули розподілу освітніх субвенцій, порядки та умови розподілу інших трансфертів з державного бюджету на загальну середню освіту місцевим бюджетам, тощо.

Міністерство культури та інформаційної політики України є основним органом у системі центральних органів виконавчої влади, який **забезпечує формування та реалізацію** державної політики у сфері культури, **мистецтва** та інших сферах¹¹. Крім того, воно також формує політику у сфері мистецької освіти¹². Основними завданнями МКІП, що належать до сфери освіти, є¹³:

- затвердження (1) положень про заклади спеціалізованої мистецької освіти; (2) положень про атестацію педагогічних працівників закладів спеціалізованої мистецької освіти; (3) стандартів спеціалізованої мистецької освіти (крім стандартів вищої освіти), типові освітні програми та зразки службової і навчальної документації для мистецьких шкіл;
- внесення до Кабінету Міністрів України пропозицій щодо затвердження положення про сертифікацію педагогічних працівників закладів спеціалізованої мистецької освіти;
- створення наглядових рад закладів вищої освіти мистецького спрямування, засновником яких є МКІП;
- внесення пропозицій щодо формування, розміщення та забезпечення виконання державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних кадрів, підвищення кваліфікації працівників закладів культури і мистецтв тощо.

Державне агентство України з питань мистецтв та мистецької освіти є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра культури та інформаційної політики та який реалізує державну політику у сфері мистецтв і спеціальної мистецької освіти.¹⁴ Одним із пріоритетних напрямків діяльності Держмистецтв є реалізація державної політики у сфері спеціальної мистецької освіти: забезпечення комплексної підтримки мистецьких шкіл, художніх ліцеїв, коледжів та вищих мистецьких закладів освіти, моніторинг системи мистецької освіти та

¹¹ Деякі питання діяльності Міністерства культури та інформаційної політики

¹² Мистецька освіта

¹³ Про затвердження Положення про Міністерство культури України

¹⁴ Про державне агентство

розробка пропозицій щодо зміцнення її потенціалу та розвитку.¹⁵ Відповідно до своїх завдань Державне агентство України з питань мистецтв та мистецької освіти¹⁶:

- бере участь у реалізації освітньої політики закладами спеціалізованої мистецької освіти, що належать до сфери управління Держмистецтв;
- проводить аналіз, моніторинг якості освітньої діяльності закладів спеціалізованої мистецької освіти, що належать до сфери управління Держмистецтв;
- вносить Міністрові культури та інформаційної політики пропозиції щодо перспектив і напрямів розвитку спеціалізованої мистецької освіти;
- встановлює контакти і координаційні зв'язки з відповідними органами іноземних держав, до повноважень яких належить реалізація політики у сфері мистецтв та спеціалізованої мистецької освіти, співпрацює в установленому порядку з неурядовими організаціями іноземних держав, міжнародними неурядовими організаціями;
- розробляє та подає на затвердження МКІП положення про атестацію педагогічних працівників закладів спеціалізованої мистецької освіти, порядок обліку закладів спеціалізованої мистецької освіти, стандарти спеціалізованої мистецької освіти (крім стандартів вищої освіти);
- затверджує типові освітні програми та зразки службової і навчальної документації для мистецьких шкіл;
- вносить МОН пропозиції щодо призначення студентам і аспірантам закладів спеціалізованої мистецької освіти, що належать до сфери управління Держмистецтв, академічних стипендій Кабінету Міністрів України студентам закладів вищої освіти та аспірантам і соціальних стипендій Верховної Ради України студентам закладів вищої освіти з числа дітей-сиріт та дітей з малозабезпечених сімей;
- призначає учням, студентам та аспірантам (асистентам-стажистам) закладів спеціалізованої мистецької освіти, що належать до сфери управління Держмистецтв, стипендії, засновані Президентом України, Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України;
- координує діяльність, розвиток та удосконалення мережі закладів спеціалізованої мистецької освіти, що належать до сфери управління Держмистецтв;
- розробляє пропозиції та розміщує державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів з урахуванням пропозицій закладів спеціалізованої мистецької освіти, що належать до сфери управління Держмистецтв, здійснює контроль за його виконанням відповідно до законодавства;
- бере участь у розробленні умов прийому та затверджує плани прийому до спеціалізованих мистецьких шкіл (шкіл-інтернатів), що належать до сфери управління Держмистецтв;
- розробляє та подає Кабінетові Міністрів України через Міністра культури та інформаційної політики пропозиції щодо затвердження положення про сертифікацію педагогічних працівників закладів спеціалізованої мистецької освіти;
- утворює наглядові ради закладів вищої освіти, що належать до сфери управління Держмистецтв;

2.2 Формальна освіта

Формальна освіта містить кілька рівнів, що відповідають вимогам Національної рамки кваліфікацій:

- вища освіта (5-8 рівні Національної рамки кваліфікацій);
- професійна передвища освіта (5 рівень Національної рамки кваліфікацій);
- професійна освіта (2-5 рівні Національної рамки кваліфікацій).

¹⁵ Мистецька освіта

¹⁶ Деякі питання діяльності центральних органів виконавчої влади у сфері культури

Відповідно до інтерв'ю з представниками секторів та іншими стейкхолдерами якість навчання підприємництву для креативних індустрій у закладах вищої освіти оцінюється як незадовільна. Підприємці вважають, що випускникам не вистачає підприємницьких навичок, зокрема вони погано знаються на бізнес-процесах (планування підприємницької діяльності, фінансове планування, управління проектами тощо), основах права, маркетингу, шляхах залучення фінансів тощо. Про це свідчать і результати онлайн-опитування: більшість респондентів відзначили недостатню якість викладання бізнес-навичок у формальних закладах вищої освіти, особливо щодо залучення фінансових ресурсів, роботи з державними та міжнародними програмами підтримки тощо.

Цю проблему стейкхолдери пов'язують із двома аспектами: (1) змістом освітніх програм, що використовуються в закладах освіти (наприклад, навчальні дисципліни, завдання, практики, контрольні заходи, компетентності, яким навчають студентів) та (2) якістю освітнього процесу (зокрема управління закладами освіти, рівень викладачів, залучення приватного сектору та роботодавців до освітнього процесу тощо).

2.2.1 Зміст освітніх програм

Заклади освіти України наділені автономією для самостійного визначення змісту освітніх програм та інших аспектів освітнього процесу. Між тим, державні органи влади (наприклад, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти) забезпечують акредитацію освітніх програм на предмет їх відповідності освітнім стандартам, а також оцінюють спроможність закладу забезпечити студентам умови для досягнення цих стандартів. Тому аналіз відповідних освітніх стандартів може дати загальне уявлення про бізнес-навички в освітніх програмах у креативних індустріях.

Стандарти створюють на основі методичних рекомендацій щодо розробки стандартів вищої освіти та методичних рекомендацій щодо розробки стандартів професійної (професійно-технічної) освіти відповідно до компетентнісного підходу, затвердженого Міністерством освіти і науки України.

- **Методичні рекомендації щодо розробки стандартів вищої освіти.** Документ затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 1 червня 2017 року № 600¹⁷. Згідно з рекомендаціями стандарт вищої освіти — це сукупність вимог до змісту й результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти і наукових установ за кожним рівнем вищої освіти в межах кожної спеціальності. Посутньо стандарти визначають компетенції та навички студента, які він має набути у процесі навчання. Цей документ є основою для розуміння того, наскільки заклад освіти дотримується стандарту та якісно викладає освітню програму, готує фахівців.
- **Методичні рекомендації щодо розробки стандартів професійної (професійно-технічної) освіти відповідно до компетентнісного підходу.** Документ затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 17 лютого 2021 року. Зазвичай освітній стандарт має охоплювати:
 - вимоги до змісту професійної (професійно-технічної) освіти;
 - вимоги до обов'язкових компетенцій і результатів навчання здобувача освіти відповідного рівня;
 - професійні та освітні кваліфікації;
 - загальний обсяг навчального навантаження здобувачів освіти;
 - умови, що визначають здатність особи почати навчання за професією;
 - вимоги до навчання з охорони праці;
 - порядок присвоєння кваліфікацій у межах професії.

Крім того, рекомендації містять вимоги до структури та матеріально-технічного забезпечення освітніх програм.

¹⁷ [Методичні рекомендації щодо розробки стандартів вищої освіти.](#)

Професійні стандарти використовуються для розроблення стандартів як вищої, так і професійної (професійно-технічної) освіти. Відповідно до наказу Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Методики розроблення професійних стандартів» від 22.01.2018 професійний стандарт — це «затверджені в установленому порядку вимоги до компетентностей працівників, що слугують основою для формування професійних кваліфікацій»¹⁸.

Усі рівні освіти в Україні відповідають Національній рамці кваліфікацій, затвердженій Кабінетом Міністрів України. Національна рамка кваліфікацій — системний і структурований за компетентностями опис кваліфікаційних рівнів освіти, який охоплює 8 рівнів та відповідає процедурам Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти¹⁹. Національну рамку кваліфікацій затверджено 23 листопада 2011 року постановою Кабінету Міністрів України «Про Національну рамку кваліфікацій» та адаптовано шляхом внесення змін 12 червня 2019 року та 25 червня 2020 року (остання редакція)²⁰. Постанова визначає такі поняття, як відповідальність і самостійність особистості, знання та компетентності, комунікація, освітня та професійна кваліфікація, результати навчання, навички і вміння. Ці основні поняття дають студенту розуміння того, що очікувати від навчання й чи відповідає отриманий рівень кваліфікації рівню, визначеному у документі відповідно до цих визначень.

Вища освіта | Стандартний освітній процес вищої освіти в Україні передбачає обов'язкові та вибіркові курси. Система вибіркових дисциплін була запроваджена Законом «Про вищу освіту» у 2014 році та гарантує не менше 25% курсів за вибором студента від загальної кількості кредитів ЄКТС (Європейської кредитно-трансферної системи), передбачених для певного рівня вищої освіти²¹. Відповідно до закону, здобувачі певного рівня вищої освіти мають право вибирати навчальні дисципліни, що пропонуються для інших рівнів вищої освіти, за погодженням з керівником відповідного факультету чи підрозділу. Після цього Міністерство освіти і науки опублікувало рекомендаційний лист для українських ЗВО, в якому надається таке пояснення: «Навчальним планом для певної спеціальності має визначатися перелік обов'язкових дисциплін (максимум — 75 % від загального обсягу кредитів ЄКТС). Загальний обсяг вибіркових дисциплін має складати не менше 25 % від загального обсягу кредитів ЄКТС. Серед вибіркових дисциплін навчальним планом може встановлюватися перелік професійно-орієнтованих дисциплін на вибір для певної спеціальності. При цьому Положенням про організацію освітнього процесу встановлюється, яку частку вибіркових дисциплін для студента мають становити вибіркові дисципліни з числа професійно-орієнтованих для певної спеціальності, а яка частка відводиться на вільний вибір студента, який може обирати будь-які дисципліни з інших спеціальностей. Також у Положенні про організацію освітнього процесу має бути описана процедура здійснення вибору предметів студентами з визначеними строками проведення запису на вивчення вибіркових дисциплін. Звертаємо увагу, що щільний розклад (без «вікон») для кожної спеціальності унеможливує справжню вибірковість дисциплін. Для реалізації права здобувачів вищої освіти на вибірковість дисциплін заклади вищої освіти мають забезпечити сприятливі умови у розкладах занять»²². Тим не менш, система вибіркових дисциплін все ще має певні недоліки. Згідно з моніторинговим дослідженням Cedoss, у деяких університетах поняття факультативних дисциплін є скоріше формальністю, адже іноді студенти можуть обирати лише одну дисципліну з двох запропонованих, які, до того ж, є загальними (наприклад, вибір між дисциплінами «Логіка» та «Історія України»)»²³. Серед причин таких проблем — нестача коштів (університет не може сплатити викладачеві за курс, який він читає для невеликої

¹⁸ [Про затвердження Методики розроблення професійних стандартів](#)

¹⁹ [Національна рамка кваліфікацій](#)

²⁰ [Про затвердження Національної рамки кваліфікацій](#)

²¹ [Закон «Про вищу освіту»](#)

²² [Рекомендації щодо виконання Наказу Міністерства освіти і науки «Про особливості формування навчальних планів на 2015/2016 навчальний рік» та окремих положень Закону «Про вищу освіту»](#)

²³ [Вибір без вибору: моніторинг факультативних дисциплін в державних університетах](#)

групи студентів), нерозуміння індивідуального підходу до студента та відсутність конкуренції між викладачами.

З точки зору вищої творчої освіти, то серед спеціальностей, які розглядалися в цьому дослідженні, освітні стандарти затверджено за всіма 15 спеціальностями бакалаврату та 11 спеціальностями магістратури (за спеціальностями 026 Сценічне мистецтво, 061 Журналістика, 187 Деревообробні та меблеві технології, 191 Архітектура та містобудування стандарти не затверджено). Для бакалаврату та магістратури підприємницькі компетентності у стандартах уналежнено як до загальних компетентностей (універсальні компетентності, що не залежать від предметної сфери, але важливі для успішної подальшої професійної та соціальної діяльності), так і до спеціальних компетентностей (компетентності, що належать до конкретної предметної сфери та важливі для успішної професійної діяльності). Що стосується бакалаврату, то майже всі освітні стандарти охоплюють загальні компетентності (1) володіння іноземною мовою та (2) вміння використовувати інформаційно-комунікаційні технології. Водночас у деяких деяких спеціальностях ці компетентності відсутні (наприклад, уміння використовувати ІКТ не передбачене для дизайну, хореографії, видавничої справи).

Якщо розглядати спеціальні компетентності для бакалаврів, вони охоплюють деякі з найважливіших навичок, необхідних для провадження підприємницької діяльності. З іншого боку, здебільшого формулювання, що використовується у стандартах, недостатньо конкретне для розуміння змісту тієї чи іншої компетентності. До того ж набір компетентностей значно різниться у різних спеціальностях. Наприклад, спеціальна компетенція «Здатність виявляти ініціативу та підприємливість» наявна лише у стандартах 025 Музичне мистецтво та 028 Менеджмент соціокультурної діяльності. Між тим, стандарт музичного мистецтва не містить жодних спеціальних компетенцій, пов'язаних із бізнесом (наприклад, бізнес-планування, менеджмент, основи права). Аналогічна ситуація спостерігається і з результатами навчання, описаними у стандартах.

Загалом більшість вивчених стандартів охоплюють компетентності й результати навчання, пов'язані з бізнес-плануванням та управлінням проектами. Крім того, деякі зі спеціальностей охоплюють компетентності, пов'язані з маркетинговими навичками (наприклад, 027 Музеезнавство та пам'яткознавство; 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа). Водночас до стандартів не уналежнено компетентності, пов'язані з основами права (особливо права інтелектуальної власності), залученням фінансування (наприклад, через співпрацю з донорськими організаціями) тощо.

Якщо розглядати стандарти для магістратури, вони передбачають певні додаткові компетентності, пов'язані з підприємницькою діяльністю. Наприклад, деякі з них містять загальну або спеціальну компетентність, пов'язану із здатністю розробляти й керувати проектами. На відміну від стандартів для бакалаврату, багато стандартів для магістратури охоплюють знання права інтелектуальної власності (хоча для деяких напрямів навчання (наприклад, 021 Аудіовізуальне мистецтво та виробництво) така компетенція не визначена попри високу актуальність). Незважаючи на те, що стандарти для магістратури зазвичай надають ширший спектр загальних та спеціальних компетентностей, їм також притаманна неповнота охоплених тем і загальні формулювання.

Фахова передвища освіта | На відміну від вищої освіти, стандарти фахової передвищої освіти (освітньо-професійний ступінь молодшого бакалавра) для креативних спеціальностей затверджуються Міністерством культури та інформаційної політики України. На сьогоднішній день затверджено 8 освітніх стандартів. Як і стандарти для бакалаврів та магістрів, більшість стандартів для молодших бакалаврів містять загальні компетентності, пов'язані з умінням спілкуватися іноземною мовою та використовувати інформаційно-комунікаційні технології. Розглядаючи спеціальні компетентності та результати навчання, деякі спеціальності передбачають здатність виявляти ініціативу та креативні підприємницькі навички (така компетентність є у стандартах 022 Дизайн, 023 Образотворче мистецтво, декоративно-ужиткове мистецтво,

реставрація та 028 Менеджмент соціокультурної діяльності). На відміну від бакалаврату, всі стандарти для молодшого бакалаврату охоплюють спеціальні компетентності, пов'язані із захистом прав інтелектуальної власності.

Професійна освіта | Майже всі відповідні освітні стандарти професійної освіти зазвичай містять більш конкретні загальнопрофесійні вимоги, пов'язані з навичками підприємництва. Наприклад, більшість стандартів, затверджених у період з 2006 по 2016 рік, містять вимогу щодо знань з правових питань сфери, основ ведення бізнесу, державної реєстрації суб'єктів підприємництва і трудового законодавства в межах професійної діяльності. Стандарти, які були затверджені після 2016 року, передбачають ще ширший і конкретніший набір навичок і знань, наприклад, процедуру створення приватного підприємства, ведення документації, базові знання з менеджменту та маркетингу, взаємодію з державними органами влади, розробку бізнес-плану, основи трудового законодавства тощо. Крім того, за підтримки ПРООН розроблено навчальну програму, підручник та онлайн-курс «Основи підприємництва» для покращення навичок та знань студентів професійно-технічних училищ, пов'язаних з бізнесом. Програма та підручник схвалені Міністерством освіти і науки та нині інтегруються у формальний освітній процес²⁴.

Професійні кваліфікації | Крім освітніх кваліфікацій, важливу роль відіграє визначення конкретного набору основних результатів навчання і компетенцій, необхідних для виконання певного виду робіт чи ведення професійної діяльності. Основою для формування професійних кваліфікацій є професійні стандарти, які можуть розробляти роботодавці, професійні асоціації, державні органи влади, наукові установи тощо. На початок 2022 року професійні стандарти для професій, пов'язаних із креативними індустріями, все ще не були затверджені.

2.2.2 Якість освітнього процесу

Інституції, відповідальні за забезпечення якості освітнього процесу | Якість освітнього процесу регулюється Державною службою якості освіти України та Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО).

Державна служба якості освіти України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра освіти і науки. Державна служба здійснює державний нагляд (контроль) за закладами освіти щодо дотримання ними вимог законодавства. Державна служба якості освіти²⁵:

- опікується питанням дотримання якості освіти та освітніх стандартів у дошкільній, загальній середній, позашкільній, фаховій передвищій освіті;
- допомагає закладам освіти підвищувати якість освітньої діяльності, гарантувати якість освіти та формувати довіру суспільства до української освіти
- проводить інституційний аудит закладів освіти;
- моніторить якість освітньої діяльності та якість освіти;
- розглядає звернення громадян з питань, що належать до її компетенції;
- здійснює міжнародне співробітництво з питань, що належать до її компетенції тощо.

Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО) є постійно діючим колегіальним органом, уповноваженим реалізувати державну політику у сфері забезпечення якості вищої освіти. НАЗЯВО відповідає за²⁶:

- формування вимог до системи забезпечення якості вищої освіти, розробляє положення про акредитацію освітніх програм і подає його МОН для затвердження;

²⁴ [ПРООН представила онлайн-курс з основ підприємництва](#)

²⁵ [Державна служба якості освіти України](#)

²⁶ [Про створення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти](#)

- розробку порядку інституційної акредитації закладів вищої освіти і подання його МОН для затвердження;
- аналіз якості освітньої діяльності закладів вищої освіти;
- проведення ліцензійної перевірки, підготовку експертного висновку щодо можливості видачі ліцензії на право ведення освітньої діяльності у сфері вищої освіти тощо.

Управління закладами освіти | Закон України «Про освіту» закріпив право закладів освіти на автономію, вказавши, що «державна гарантує академічну, організаційну, фінансову і кадрову автономію закладів освіти»²⁷. Асоціація університетів Європи (EAU) розглядає ці чотири виміри автономії таким чином²⁸:

- академічна автономія означає здатність університету приймати рішення з різних академічних питань, таких як прийом студентів до університету, зміст освітніх програм, забезпечення якості, запровадження програм здобуття ступеня та мова навчання;
- організаційна автономія означає здатність університету вільно приймати рішення з питань внутрішньої організації, таких як виконавче керівництво, органи прийняття рішень, юридичні особи та внутрішні академічні структури;
- кадрова автономія означає здатність університету вільно приймати рішення з питань, пов'язаних з управлінням людськими ресурсами, зокрема щодо набору, зарплати, звільнення та підвищення на посаді;
- фінансова автономія означає здатність університету вільно приймати рішення щодо своїх внутрішніх фінансових питань. Здатність самостійно керувати своїми коштами дає змогу закладам освіти ставити та реалізовувати власні стратегічні цілі.

Рівень автономії ЗВО залежить від того, як та якою мірою вони регулюються законами або органами державної влади. EAU розробила критерії перевірки автономії університетів у різних європейських країнах. Україна не увійшла до країн, де проводилося таке дослідження, але аналіз нашого законодавства відповідно до критеріїв автономії університетів EAU може цілком використовуватися у практичних цілях²⁹. Перелік критеріїв для визначення автономії університетів наведено в Додатку 2.

Враховуючи автономію закладів освіти, ефективність управління вважають ключовим фактором забезпечення належної якості освітнього процесу. З іншого боку, згідно з проведеними експертними інтерв'ю державні та комунальні заклади освіти досить часто страждають від неефективного управління. У керівників найчастіше відсутні стимули для підвищення якості освітнього процесу відповідно до потреб ринку. Це пов'язано з неефективною і непрозорою системою моніторингу й оцінки якості управління закладами освіти, яка не дозволяє наймати найбільш кваліфікованих менеджерів. Для покращення ситуації необхідно створити державну систему моніторингу й оцінки індикаторів ефективності (KPI), встановлених для керівників закладів. Крім того, наявна система фінансування закладів не враховує думки студентів, а також професійні результати випускників після закінчення закладу освіти. Покращення формул фінансування створить стимул для вдосконалення освітніх програм і освітнього процесу всередині закладів, оскільки їм доведеться конкурувати за фінансові ресурси.

Враховуючи позитивні заходи щодо розвитку управління закладами та загального змісту освітніх програм, Україна приєдналася до Болонського процесу у 2005 році та зобов'язалася реформувати систему вищої освіти відповідно до європейських стандартів та цінностей³⁰. Цей процес спрямований на уніфікацію критеріїв вищої освіти. Осяжна перевага визнання Болонських принципів — це міжнародне визнання дипломів, зданих в Україні. Приєднання України до Болонського процесу призвело до ухвалення нових

²⁷ Закон України «Про освіту» 2145-VIII

²⁸ Автономія університетів у Європі

²⁹ Академічна автономія в контексті українського законодавства та практики

³⁰ Пріоритетами Болонського процесу до 2030 року мають стати збалансована академічна мобільність та посилена роль вищої освіти у досягненні цілей сталого розвитку — Єгор Стадний

законів, спрямованих на підтримку освіти: у липні 2014 року прийнято оновлений закон «Про вищу освіту». Досягненням інтеграції є також скорочення кількості закладів вищої освіти з 325 у 2013-2014 навчальному році до 281 у 2019-2020 навчальному році та затвердження постанови про розкриття інформації про діяльність закладів вищої освіти. До того ж у 2020 році на засіданні Групи супроводу Болонського процесу в Києві було обговорено та прийнято перелік пріоритетів і завдань Болонського процесу в Україні до 2030 року. Серед найважливіших завдань — збалансована академічна мобільність та посилена роль вищої освіти у досягненні цілей сталого розвитку до 2030 року.

Завдяки орієнтації на цілі сталого розвитку у вищій освіті впровадження Болонського процесу мало позитивний вплив на навчання підприємництва для креативних індустрій в Україні. Зокрема з'явився більш гнучкий підхід до освітнього процесу, можливість розробляти певні навчальні плани одночасно для різних програм. Таким чином, студенти можуть обирати предмети, що допоможуть їм розвинути необхідні підприємницькі навички, додатково до основної спеціальності в креативних індустріях. Така гнучкість сприяє прозорості та відкритості ЗВО, які можуть обмінюватися навчальними програмами й розвивати сильну мережу добре підготовлених креативних фахівців.

Якість викладацького персоналу | Експерти, які давали інтерв'ю в межах дослідження, зазначають: попри низку закладів, які здатні забезпечити високу якість освітніх послуг і досвідчених фахівців, більшість викладацького складу в державних та комунальних закладах не мають достатніх знань і практичного досвіду для викладання бізнес-навичок. Це пов'язано як із відсутністю у керівництва стимулів для залучення висококваліфікованих фахівців (що можна частково змінити шляхом покращення якості управління та підходу до фінансування), так і з різницею між оплатою праці у приватному секторі та в освіті. Навіть якщо освітній заклад має додаткові фінанси, він не може запропонувати ринковий рівень оплати праці, оскільки посадові оклади регулюються єдиною тарифною сіткою у державному секторі. Щоби покращити фінансові можливості закладів, важливо забезпечити повноцінну фінансову автономію.

Державне фінансування університетів, зарплати викладачів і державне замовлення у сфері вищої освіти розглядаються як важливі аспекти впливу на якість викладацького складу. Механізми розрахунку та розподілу фінансування наведено в Додатку 3.

За даними Асоціації університетів Європи, є кілька підходів до управління фінансовими ресурсами. Наприклад, в Австрії, Данії, Естонії, Фінляндії, Фландрії, Валлонії, Латвії, Нідерландах університети можуть брати позики без суттєвих обмежень; у Бранденбурзі, Ірландії, Італії, Північному Рейні-Вестфалії, Словаччині університети можуть брати позики в обмежених обсягах; а в деяких випадках, як у Швеції, університети, що не мають статусу фонду, можуть позичати кошти через спеціальний банк, який підтримується урядом^{31 32}.

Участь приватного сектору | Питання, пов'язані з участю роботодавців у підготовці та перепідготовці фахівців під час освітнього процесу, регулює чинне законодавство України³³, зокрема:

- Закон України «Про освіту»;
- Закон України «Про професійну (професійно-технічну) освіту»;
- Закон України «Про вищу освіту»;
- Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність»;
- Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств»;
- Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні»;
- Господарський кодекс України тощо.

³¹ [Позиція в розмірі 130 мільйонів для Болонського університету від ЄІБ \(Європейський інвестиційний банк\)](#)

³² [Автономія університетів у Європі — фінансова автономія](#)

³³ [«Перспективи розширення участі роботодавців у розвитку професійної освіти». Аналітична записка](#)

В Україні дозволені та регулярно здійснюються різні види співпраці між університетами і приватним сектором. Наприклад, студенти повинні пройти практику в компанії або державній установі за фахом, щоб отримати диплом. Досить часто це зобов'язання є простою формальністю — насправді студенти не отримують практичних навичок і сприймаються як додатковий «тягар» для підприємства та установи. Для зміцнення взаємодії між університетами й бізнесом можуть бути організовані різноманітні лабораторії, наукові парки, конференції, форуми, школи або конкурси³⁴.

В Україні найбільш поширеними є такі форми співпраці, як фінансова допомога, студентські ярмарки вакансій, участь бізнесу у розробці освітніх програм та запрошення представників бізнесу в якості лекторів. З 2020 року обсяг фінансування університетів залежить від їхніх показників діяльності: університети мають стимул співпрацювати з роботодавцями, щоб забезпечити кращі результати для своїх студентів та отримати більше фінансування. Для цього університети мають показати при створенні програми, що співпрацюють із роботодавцями і що їхня точка зору була інтегрована в навчальний план³⁵. Водночас згідно з інтерв'ю з представниками сфери залучення приватного сектору часто носить радше формальний характер і не створює додаткової цінності для освітнього процесу.

Експертні інтерв'ю засвідчили, що у креативних індустріях в Україні дуже мало університетів, які зацікавлені в залученні підприємців до освітнього процесу, незважаючи на те, що існують юридичні передумови для різних форм співпраці (залучення роботодавців до екзаменаційних комісій, наукових рад університетів, дуальної освіти). Крім того, заклади часто не знають про наявні правові механізми залучення приватного сектору. В результаті співпраця між закладами та бізнесом нині недостатньо розвинена. Водночас деякі з опитаних представників закладів освіти відзначили, що вони активно залучають креативних фахівців (наприклад, як запрошених лекторів).

Дуальна освіта | Дуальна форма професійно-технічної освіти — це спосіб навчання, у якому теоретичний матеріал засвоюється у закладі освіти з викладачем, а практичні заняття проводяться на робочому місці. Цей підхід засновано на закріпленні теорії на практиці та навчанні у виробничих умовах. Випускники дуальної форми навчання можуть працювати з технікою, розуміють усі технологічні процеси й мають досвід роботи з досвідченими фахівцями. Після закінчення навчання їм пропонують відкриті вакансії на тому самому підприємстві, де вони проходили навчання, тому шанси їх працевлаштування досить високі³⁶.

Зараз дуальна форма професійно-технічної освіти регулюється наказом Кабінету Міністрів України № 660-р «Про схвалення Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти»³⁷ та наказом Міністерства освіти і науки № 1551 «Про затвердження Положення про дуальну форму здобуття професійної (професійно-технічної) освіти»³⁸. Міністерство освіти і науки також надало методичні рекомендації щодо укладання договору про здобуття професійної (професійно-технічної) освіти в дуальній формі (лист Міністерства освіти і науки № 1/9-260 від 18 травня 2021 р.)³⁹.

У 2020-2021 навчальному році 217 закладів професійної освіти використовують дуальну форму навчання. На дуальне навчання зарахували 6 660 осіб у 192 установах. Проте згідно з опитуванням дуальна освіта практично не представлена у сфері креативних індустрій. Серед причин експерти відзначають відсутність знань і мотивації серед закладів освіти та представників галузі. Часто дуальна освіта сприймається бізнесом як додаткове навантаження й витрата ресурсів, аніж реальний спосіб сформулювати нове покоління фахівців.

³⁴ [Як розвивати співпрацю між університетами та бізнесом?](#)

³⁵ Там само.

³⁶ [Дуальна освіта](#)

³⁷ [Наказ КМУ «Про затвердження Концепції підготовки фахівців за дуальною формою навчання»](#)

³⁸ [Наказ Міністерства освіти і науки «Про затвердження Положення про дуальну форму здобуття професійної \(професійно-технічної\) освіти»](#)

³⁹ [Лист Міністерства освіти і науки № 1/9-260](#)

2.3 Неформальна та інформальна освіта

Відповідно до проведених інтерв'ю неформальна й інформальна освіта відіграють важливу роль у сфері креативних індустрій, оскільки формальна освіта подеколи не дає всіх необхідних навичок і знань, пов'язаних із веденням бізнесу.

Неформальна та інформальна освіта⁴⁰ | Існує безліч неформальних освітніх можливостей, які представники креативних індустрій використовують для вдосконалення навичок і знань. Найбільш відомі — Kyiv Academy of Media Arts⁴¹, Projector Creative & Tech Online Institute⁴², Культурний Проект⁴³, Creative Spark⁴⁴, Creative Enterprise⁴⁵ та інші. Опитані експерти зазначили, що представники креативних індустрій беруть активну участь у неформальній освіті для підвищення своєї компетентності. Деякі представники сектору також набувають необхідні навички та знання на окремих курсах від формальних закладів освіти (Львівська школа бізнесу, Києво-Могилянська школа бізнесу тощо). З іншого боку, як було зазначено вище, більшість опитаних представників креативних індустрій вважають, що неформальна та інформальна освіта можуть доповнити формальну освіту, але не замінити її повністю.

Щодо інформальної освіти роботодавці зазначили, що багато співробітників починають працювати у креативних індустріях, не маючи необхідних практичних навичок, тому набувають їх на робочому місці. Вагоме місце посідає самоосвіта, передусім завдяки профільним каналам на YouTube, TikTok, тьюторіалам тощо, особливо у секторах, які стрімко розвиваються та слабо інституціалізовані у формальній освіті (відеоігри, нові медіа).

Верифікація неформальної та інформальної освіти | Існує кілька механізмів, що дають змогу одержувачам неформальної та інформальної освіти здобувати освітні і професійні кваліфікації. По-перше, формальні заклади освіти мають право офіційно визнавати результати неформальної та інформальної освіти, здобутої студентами, відповідно до спеціально затверджених положень. Також у 2021 році Міністерством освіти і науки України затверджено Типове положення про кваліфікаційний центр, що створює передумови для розвитку мережі кваліфікаційних центрів в Україні. Кваліфікаційні центри — це суб'єкти, які мають право оцінювати й визнавати результати освіти, зокрема неформальної та інформальної, і присвоювати професійну кваліфікацію, офіційно визнану на ринку праці. Створення таких центрів для креативних індустрій вимагає прийняття професійних стандартів для креативних професій. Утім, через відносно низьку цінність формальних дипломів і сертифікатів у деяких секторах креативних індустрій основним мірилом професійної кваліфікації креативного працівника є роботодавець.

3. ОСНОВНІ ВИСНОВКИ

Автономія закладів освіти розглядається як позитивна реформа, спрямована підвищити конкуренцію між закладами на основі їх унікальних освітніх програм та інших елементів освітнього процесу, що зрештою підвищує якість освітніх послуг. **Якість освітнього процесу контролює держава** на предмет його відповідності затвердженим освітнім стандартам. Водночас згідно з результатами інтерв'ю та опитування представників креативних індустрій якість освітнього процесу нині не відповідає потребам ринку та не дає випускникам змогу професійно працювати без додаткової неформальної та інформальної освіти.

Освітні стандарти для креативних спеціальностей не дають конкретного уявлення про конкретні бізнес-компетентності та результати навчання, які мають здобути випускники після випуску. Досить часто їм не

⁴⁰ Найкращі практики в Україні будуть детально вивчатися на другому етапі проекту

⁴¹ [Київська академія медіа мистецтв](#)

⁴² [Projector](#)

⁴³ [Cultural Project](#)

⁴⁴ [Creative Spark](#)

⁴⁵ [Creative Enterprise \(Україна\)](#)

вистачає найважливіших навичок і знань, пов'язаних із бізнес-плануванням, роботою з правом, залученням фінансових ресурсів тощо. Крім того, професійні стандарти для професій у креативних індустріях відсутні.

Водночас затвердження **якісних освітніх та професійних стандартів є недостатньою умовою** для підвищення якості освітнього процесу та забезпечення його відповідності до потреб ринку. Для цього також **необхідно підвищити якість управління в закладах**, залучити до освітнього процесу фахівців із практичним досвідом, стимулювати співпрацю між закладами й бізнесом, **розширити фінансову автономію закладів**.

Оскільки стейкхолдери оцінюють якість формальної освіти в забезпеченні підприємницьких навичок як незадовільну, важливу роль у секторі відіграє неформальна та інформальна освіта. Існує кілька механізмів для визнання результатів такої освіти, хоча вони вимагають додаткових зусиль від представників бізнесу.

РОЗДІЛ 2: БРИТАНСЬКИЙ ДОСВІД НАВЧАННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВУ У КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРИЯХ

Цей розділ складається з двох частин. У першій представлено загальний огляд системи вищої освіти у Сполученому Королівстві Великої Британії і Північної Ірландії. Він допоможе зрозуміти контекст, у якому діють конкретні ініціативи, пов'язані з креативними індустріями, що мають як певні схожості, так і відмінності з системою освіти в Україні.

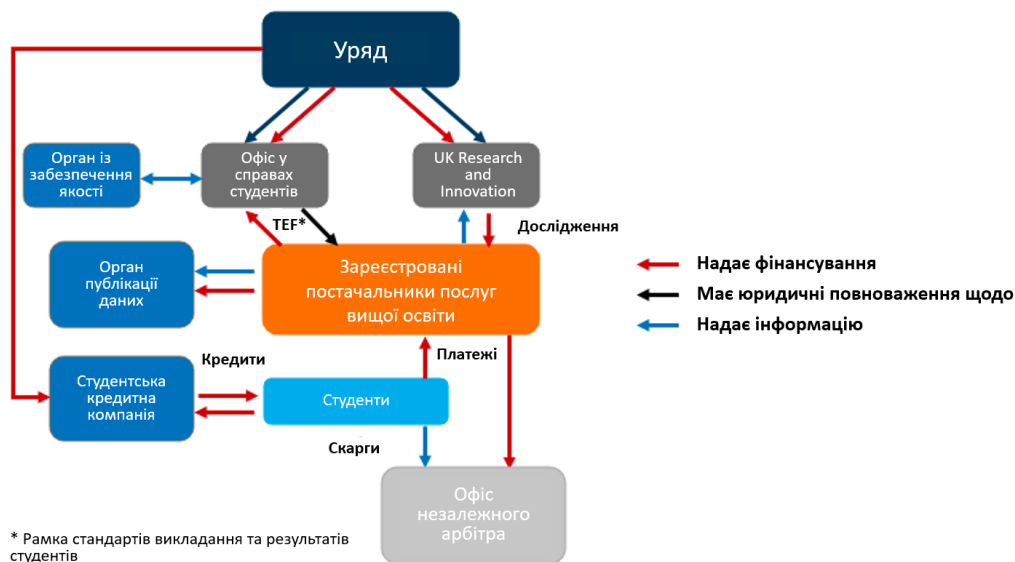
У другій частині наводиться ряд конкретних кейсів із практики Сполученого Королівства, що ілюструють передовий досвід у розвитку зв'язків між закладами вищої освіти та індустрією, а також у наданні студентам креативних спеціальностей можливостей для розвитку бізнес-навичок. Це дослідження охоплює низку різних моделей, які можуть бути використані та/або адаптовані закладами освіти в Україні. Серед цих моделей — партнерство з місцевими об'єднаннями креативних індустрій, програми стажування, залучення спеціалістів-практиків до освітніх програм, а також можливості для студентів створювати та розвивати бізнес у межах свого навчання або розробляти рішення для розв'язання реальних проблем у секторі.

1. ОГЛЯД ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

1.1 Вступ

У цій частині наведено огляд системи вищої освіти Сполученого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії (СК). Політика у сфері вищої освіти розподілена між чотирма країнами, що належать до складу Сполученого Королівства (Англія, Шотландія, Уельс та Північна Ірландія). Водночас уряд Сполученого Королівства є керівним органом у сфері вищої освіти в державі й залишається відповідальним за певні аспекти політики загалом, такі як забезпечення якості і регулювання навчання іноземних студентів в усіх країнах. В цьому огляді основна увага буде приділятися Англії як країні, що має найбільшу систему освіти, проте наприкінці також наведено опис основних відмінностей з іншими країнами.

Рисунок 17. Управління вищою освітою у Сполученому Королівстві⁴⁶

У 2020-2021 роках у 218 закладах вищої освіти Британії навчалися понад 2,7 млн студентів, які розподілялися наступним чином⁴⁷:

- бакалаврат: 2 008 525

⁴⁶ Еванс Г. та Бішоп Д. (2016 р.) Законопроект про вищу освіту та дослідження. За даними Віссер, М. (2017) Цифровізація навчання матиме більший вплив, ніж новий законопроект про вищу освіту та дослідження. Онлайн на <https://www.linkedin.com/pulse/digitalisation-learning-have-greater-impact-than-new-higher-visser/> Цифровізація навчання матиме більший вплив, ніж новий законопроект про вищу освіту та дослідження | LinkedIn

⁴⁷ HESA (2022) Статистичні дані про студентів ЗВО: Великобританія, 2020-2021. Онлайн на [Статистичні дані про студентів ЗВО: Великобританія, 2020/21 | HESA](https://www.hesa.ac.uk/data-and-figures/undergraduate-students)

- магістратура та PhD: 743 340
- студенти зі СК: 2 146 475
- студенти з ЄС: 152 905
- студенти з країн, що не належать до ЄС: 452 225

У тому ж році на спеціальність «Дизайн, креативне та сценічне мистецтво» було зараховано 190 180 студентів⁴⁸.

Огляд містить наступні теми:

- університетський ландшафт;
- фінансування;
- регулювання;
- поточні дебати щодо політик у сфері освіти;
- спеціальності (англійською courses), пов'язані з креативною індустрією;
- основні відмінності між окремими країнами;
- викладання навичок підприємництва на креативних спеціальностях.

1.2 Університетський ландшафт

У 2018-2019 роках у СК нараховувалося 164 заклади вищої освіти, де навчалися загалом 2,38 млн студентів, зареєстрованих Агентством статистики вищої освіти (HESA). У Шотландії було 19 фінансованих державою закладів⁴⁹, в Уельсі — 10⁵⁰, у Північній Ірландії — 5⁵¹, а в Англії — 130. У Лондоні нараховувалося 18 провідних університетів, більше, ніж у будь-якому іншому місті Європи, та ще близько 40 інших закладів вищої освіти. Університети утворюють різні альянси для формування політики з цілої низки питань вищої освіти. Найбільш відомим альянсом є група Рассел (Russell), що об'єднує 24 науково-дослідні інститути світового класу, які мають репутацію університетів з високою академічною успішністю.

Усі університети Сполученого Королівства є незалежними організаціями і мають автономію у визначенні своїх освітніх програм, управлінні фінансами, здобутті та поширенні знань. У країні немає університетів, що належать державі, а співробітники працюють в університеті і не є державними службовцями. Старі університети працюють на підставі Королівської хартії, виданої монархом. Королівська хартія надає університету незалежний юридичний характер та повноваження для самоврядування, а також визначає його цілі та систему управління.

Закон про додаткову та вищу освіту 1992 року змінив фінансування та управління в Англії та Уельсі, дозволивши 35 закладам вищої освіти з професійною складовою, відомим як «політехнічні» (разом з мистецькими коледжами та консерваторіями), стати незалежними університетами та присуджувати власні ступені. Аналогічні зміни відбулися і в Шотландії. Тепер «нові» університети створювались як корпорації вищої освіти, що мали діяти відповідно до статуту, затвердженого міністром.

Більшість університетів СК — це благодійні організації, що діють на некомерційній основі та виконують благодійні цілі щодо розвитку освіти, навчання та досліджень. Вони отримують благодійні внески. Університети звільнені від реєстрації благодійних організацій, оскільки їхні структури управління та статuti вважаються надійними.

«Державні» університети одержують фінансування від уряду та доповнюють його платою за навчання студентів. У СК існує близько 6 «приватних» університетів, які не отримують державного фінансування. Вони

⁴⁸ HESA (2022) Статистичні дані про студентів ЗВО: Великобританія, 2020-2021. Онлайн на [Статистичні дані про студентів ЗВО: Великобританія, 2020/21 | HESA](https://www.hesa.ac.uk/data-and-figures/2020/21)

⁴⁹ Бренд Шотландії <https://www.scotland.org/study/scottish-universities>

⁵⁰ Рада з фінансування вищої освіти Уельсу <https://www.hefcw.ac.uk/en/regulation/higher-education-providers/>

⁵¹ Департамент економіки, Північна Ірландія <https://www.economy-ni.gov.uk/articles/higher-education-division>

фінансуються лише коштом оплати за навчання і працюють як благодійні організації або як компанії з обмеженою відповідальністю.

Структура спеціальностей (courses) | Ступінь бакалаврату (BA) — це найбільш поширений ступінь базової вищої освіти для мистецьких, гуманітарних та соціальних дисциплін. Студенти в Англії навчаються 3 або 4 роки, якщо спеціальність охоплює рік практики на робочому місці. Для отримання ступеня бакалавру, студенти повинні набрати 360 кредитів і виконати великий проект чи написати дисертацію на останньому курсі. Студенти одержують кредити за кожен пройдений модуль. Кредити — це кількість умовних годин, які студент повинен витратити на вивчення модуля, найчастіше 15 або 30 кредитів на семестр та 120 на рік. Протягом усього навчання студенти вивчають обов'язкові та факультативні модулі, щоб набрати загальну кількість кредитів. Оцінювання модулів може бути різним і охоплює іспит, есе та/або проект. Студенти можуть розподілити кредити між двома окремими, але пов'язаними предметами, щоб отримати спільний диплом бакалавра. Навчання для отримання ступеню магістра займає 1-2 роки і потребує більш поглибленого та цілеспрямованого самостійного вивчення.

Між передостаннім та останнім роком навчання студенти можуть пройти стажування. Це можливість набутти досвід роботи у відповідній сфері. Компанії публікують оголошення про можливість практики (стажування). В університетах досить часто є кар'єрна служба або спеціальні співробітники на кафедрах чи факультетах, які допомагають студентам подавати заявки на проходження стажування та забезпечують його проведення, а також надають їм підтримку протягом цього року. Студенти також можуть провести рік за кордоном на закордонному стажуванні або на базі одного з міжнародних партнерів університету.

Найбільше студентів бакалаврату припадає на предмети, пов'язані з медичними та біологічними науками. Щодо креативних спеціальностей — найбільш популярними є «Засоби масової інформації, журналістика та комунікації» і «Дизайн, креативні та сценічні мистецтва», які разом залучають близько 200 000 студентів з усієї країни щороку.

Таблиця 1. Зарахування студентів бакалаврату вищої освіти за спеціальністю та статтю у загальній ієрархії агрегування (САН)⁵²

	2019/20				2020/21				
Сфера навчання	Жінки	Чоловіки	Інші	Усього	Жінки	Чоловіки	Інші	Невідомо	Усього
01 Медицина та стоматологія	30 685	20 235	30	50 955	33 555	21 060	35	0	54 645
02 Предмети, суміжні з медициною	176 920	43 215	135	220 275	201 460	48 250	190	0	249 895
03 Біологічні та спортивні науки	44 855	48 185	80	93 120	46 680	49 380	150	0	96 210
04 Психологія	73 945	16 615	125	90 680	82 740	18 800	165	0	101 705
05 Ветеринарні науки	6 975	1 310	5	8 290	7 605	1 400	10	0	9 020

⁵² HESA (2022) Статистичні дані про студентів вищої освіти: Великобританія, 2020-2021 <https://www.hesa.ac.uk/news/25-01-2022/sb262-higher-education-student-statistics/subjects>

06 Сільське господарство, продовольчі товари та суміжні науки	8 645	4 710	15	13 365	9 410	4 730	25	0	14 170
07 Фізичні науки	22 455	30 810	50	53 315	23 455	30 800	105	0	54 355
09 Математичні науки	13 925	23 755	45	37 725	14 315	24 220	80	0	38 610
10 Техніка і технології	24 240	109 035	95	133 370	25 380	111 250	170	0	136 800
11 Обчислення	17 370	83 945	145	101 455	19 625	91 015	275	0	110 915
13 Архітектура, будівництво та планування	14 325	26 210	20	40 555	15 115	26 685	40	0	41 840
26 Географія, земля та екологія (природничі науки)	12 760	11 720	15	24 495	12 855	11 500	35	0	24 385
Усього науковий рівень САН 1	447 095	419 740	760	867 595	492 195	439 090	1 275	0	932 560
15 Суспільні науки	134 310	67 570	145	202 030	142 965	70 615	235	0	213 815
16 Право	57 830	31 295	35	89 165	63 955	35 765	60	0	99 780
17 Бізнес та менеджмент	135 180	150 495	65	285 740	151 395	170 015	235	0	321 650
19 Мова та краєзнавство	56 885	21 815	280	78 980	53 915	19 895	370	0	74 175
20 Історико-філософські та релігієзнавчі дослідження	36 885	29 970	165	67 020	36 300	29 565	180	0	66 050
22 Освіта та викладання	50 410	9 170	40	59 620	50 480	8 680	55	0	59 210
23 Комбіновані та загальні заняття	22 565	12 865	30	35 460	23 185	13 030	45	0	36 260
24 Медіа, журналістика та комунікації	19 840	14 235	60	34 130	19 610	14 515	95	0	34 220
25 Дизайн, креативні та сценічні мистецтва	101 225	58 435	770	160 430	101 740	58 980	935	35	161 695

26 Географія, земля та екологія (природничі науки)	5 450	3 850	0	9 305	5 330	3 765	5	0	9 105
Усього ненауковий рівень САН 1	620 590	399 705	1 590	1 021 880	648 880	424 825	2 225	35	1 075 965
Усього	1 067 680	819 445	2 350	1 889 475	1 141 080	863 910	3 500	35	2 008 525

1.3 Фінансування

1.3.1 Фінансування університетів

Заклади вищої освіти Англії мають різноманітні джерела доходів, більшість з яких надходить від плати за навчання та контрактів на освіту. Доходи від контрактів суттєво збільшилися з 2014 року, тоді як за іншими статтями зростання було мінімальним або зовсім відсутнім.

Таблиця 2. Доходи ЗВО за навчальними роками (млн фунтів стерлінгів)⁵³

Рік	Плата за навчання та контракти на навчання	Гранти від органу фінансування	Гранти та контракти на дослідження	Інші доходи	Інвестиційні доходи	Пожертви та матеріальні забезпечення
2014/15	15 541	5 345	5 968	5 902	230	532
2015/16	16 811	5 167	5 886	6 045	261	578
2016/17	17 757	5 105	5 916	6 165	254	585
2017/18	19 018	5 124	6 224	7 363	256	737
2018/19	20 300	5 326	6 577	7 964	401	927
2019/20	21 546	5 499	6 293	7 285	373	931

Офіс у справах студентів відповідає за виділення та розподіл державних коштів для ЗВО Англії. У 2021-2022 роках Офіс виділив 1 437 млн фунтів стерлінгів, які були розподілені на: регулярне фінансування — 1 266 млн фунтів стерлінгів, капітальне фінансування — 150 млн фунтів стерлінгів та 21 млн фунтів стерлінгів на національні об'єкти та нормативну діяльність⁵⁴.

Для отримання фінансування ЗВО мають бути зареєстровані в Офісі за однією з наступних категорій⁵⁵:

- **Зареєстровані — базові:** для закладів освіти, які не отримують державного фінансування або фінансування на підтримку студентів (тобто кредитів на оплату навчання). Вони мають відповідати або перевищувати рівень 4 академічного стандарту, встановленого Рамкою кваліфікацій вищої освіти (FHEQ), і бути членами Офісу незалежного арбітра (OIA). Ця категорія покликана забезпечити студентам впевненість у можливості здобути освіту і тому діє як запасний варіант.
- **Затверджені:** для закладів освіти, що отримують фінансування на підтримку студентів і структурують попередні механізми фінансування. Заклади мають відповідати стандартам якості, фінансової

⁵³ Який дохід постачальників вищої освіти? | HESA

⁵⁴ Розподіл фінансування — Управління у справах студентів

⁵⁵ Імплементація Закону про вищу освіту та наукові дослідження 2017 року (ioe.ac.uk)

стійкості, управління та керівництва (FSMG), стандарту управління з конкуренції та ринків щодо прав студентів, які є споживачами.

- **Затверджені (з лімітом оплати):** ця категорія охоплює більшість закладів освіти — членів Асоціації університетів СК та призначена для закладів, які безпосередньо отримують державне фінансування. Ця категорія вимагає дотримання більш суворих стандартів FSMG та умов, пов'язаних із державними грантами.

Існують 4 відповідні потоки фінансування, запропоновані Офісом, які описані нижче.

Регулярне фінансування⁵⁶ | Регулярний грант на викладання для ЗВО категорії «Затверджені (з лімітом оплати)» у реєстрі Офісу, який є їхнім основним джерелом фінансування. Він забезпечує:

- фінансування для спеціальностей з високою вартістю викладання, таких як медицина, стоматологія, інженерна справа та природничі науки (900 млн фунтів стерлінгів у 2021-2022 роках);
- фінансування для доступу до навчання студентів, які проживають у певних географічних районах, наприклад, з низьким рівнем залученості до вищої освіти та особливо серед недостатньо представлених груп (40 млн фунтів стерлінгів у 2021-2022 роках);
- фінансування спеціалізованих закладів освіти зі світовим рівнем навчання (53 млн фунтів стерлінгів на 2021-2022 роках).

У зв'язку з цим регулярне фінансування спрямоване на вирішення питань стратегічно важливих сфер та пріоритетів уряду (наприклад, сприяння доступу до навчання, рівні можливості та якісніша освіта), що встановлюються урядом щороку⁵⁷. Фінансування розподіляється за формулою, яка зазвичай ґрунтується на кількості й типах студентів, які навчаються в університеті.

Фінансування спеціалізованих закладів⁵⁸ | Джерело фінансування у межах регулярного фінансування (див. вище). Офіс у справах студентів надає додаткові кошти 16 спеціалізованим установам в Англії у зв'язку з більшими витратами, особливим характером діяльності, суспільною цінністю та різноманітністю, яку вони приносять до сектору вищої освіти. Зазвичай це невеликі освітні заклади. Заклади, які бажають отримати статус спеціалізованих, оцінюються Комісією забезпечення спеціалістів Офісу. Зараз Офіс переглядає критерії виділення коштів цим «провідним світовим спеціалізованим закладам».

Капітальне фінансування⁵⁹ | Розроблене для підтримки стійких інвестицій у вищу освіту, капітальне фінансування доступне для закладів категорії «Затверджені (з лімітом оплати)» для придбання або обслуговування земельних ділянок, будівель та обладнання (основних засобів). На 2021-2022 роки виділено 150 млн фунтів стерлінгів; 19 млн фунтів стерлінгів призначено для національних об'єктів та регуляторних ініціатив, а решта коштів — для закладів освіти. Кошти розподіляються на конкурсній основі, а невелика частина виділяється за формулою. Одержувачі мають подати форму моніторингу, щоб підтвердити, що вони використовували фінанси за призначенням. У 2021-2022 роках Офіс визначив наступні пріоритети:

- основні засоби для високовитратних напрямів: наука, технології, інженерія, математика (STEM), охорона здоров'я та інші технічні напрямки, які відповідають особливим потребам індустрії;
- інструменти, що підтримують розвиток гнучких форм навчання та способів надання послуг (електронне навчання, заочна форма навчання тощо);
- основні засоби, що демонструють гарне співвідношення ціни та якості.

Фінансування через конкурси | Фінансування через конкурси Офісу у справах студентів спрямоване на усунення прогалин та вирішення проблем, з якими стикаються студенти. Воно відбувається у випадках, коли

⁵⁶ Регулярне фінансування — Управління у справах студентів

⁵⁷ Див. [rt-hon-gavin-williamson-cbe-mp-t-grant-OFS-chair-smb.pdf](https://www.officeforstudents.org.uk/media/1000000/rt-hon-gavin-williamson-cbe-mp-t-grant-OFS-chair-smb.pdf) ([officeforstudents.org.uk](https://www.officeforstudents.org.uk)) and [OFS-strategic-guidance-20210208.pdf](https://www.officeforstudents.org.uk/media/1000000/OFS-strategic-guidance-20210208.pdf) ([officeforstudents.org.uk](https://www.officeforstudents.org.uk))

⁵⁸ Фінансування спеціалізованих постачальників — Управління у справах студентів

⁵⁹ Капітальне фінансування — Управління у справах студентів

є підстави вважати, що студенти та заклади освіти не зможуть досягти конкретних цілей самостійно або за допомогою інших засобів. Заклади можуть подати заявку на участь у двох типах конкурсів: з фінансуванням виключно від Офісу та з фінансуванням від Офісу й інших джерел. Учасники конкурсу мають вкласти власні ресурси на додаток до отриманих коштів, а заявки повинні демонструвати явну підтримку з боку студентів та інших партнерів (наприклад, бізнесу) залежно від умов конкурсу.

Наприклад, Офіс оголосив конкурс на розробку коротких курсів для вирішення поточних проблем з технічними навичками. Цей конкурс запустили перед впровадженням урядової схеми довічного кредитування: вона діятиме з 2025 року для забезпечення можливості навчатися у ЗВО 4 роки впродовж життя для кожної дорослої людини)⁶⁰. Офіс розподілятиме фінансування на розробку пілотних курсів.

1.3.2 Фінансування студентів

Плата за навчання | Заклади освіти Англії, які отримали нагороду Teaching Excellence Framework (Рамка стандартів викладання), можуть стягувати максимальну плату за навчання у розмірі 9 250 фунтів стерлінгів на рік на денних програмах бакалаврату, а ті, хто не отримав нагороду, — 9 000 фунтів стерлінгів⁶¹.

Студентські позики | Студенти, які в основному проживають в Англії та здобувають перший ступінь (бакалавра), можуть отримати позики від уряду (через Student Finance England) для покриття повної вартості навчання. Критерії допуску до позик охоплюють:

- навчання в акредитованому університеті;
- здобуття визнаного ступеню (наприклад, бакалаврат, магістратура, базовий ступінь);
- якщо студент навчається на заочному відділенні, він має проходити щонайменше 25% програми щороку, порівняно зі студентом денного відділення.

Кредити надаються безпосередньо університету і включають відсотки. Такі кредити повертаються державі після того, як студент закінчить університет та почне отримувати доходи у розмірі понад 25 725 фунтів стерлінгів на рік (у цьому випадку студент виплачує 9% від свого доходу, що перевищує цей рівень).

Кредити на утримання надаються для покриття витрат під час навчання в університеті, а саме на проживання, харчування, обладнання і транспорт. Як правило, вони покривають значну частину витрат, але не 100%. Кредити на утримання розраховуються на основі доходу сім'ї, а також інших факторів (див. Таблицю 3). У зв'язку з більш високою вартістю життя існує надбавка за навчання у Лондоні.

Таблиця 3. Структура кредитів на утримання для студентів денної форми навчання

Критерії	2022-2023 навчальний рік
Проживання з батьками	До 8 171 фунтів стерлінгів
Проживання далеко від батьків, за межами Лондона	До 9 706 фунтів стерлінгів
Проживання далеко від батьків, в Лондоні	До 12 667 фунтів стерлінгів
Навчання іноземних студентів у Великобританії	До 11 116 фунтів стерлінгів

Додаткова фінансова підтримка⁶² | Існує ряд додаткових видів підтримки залежно від обставин студента, наприклад:

⁶⁰ Пробні короткі курси у закладах вищої освіти — Управління у справах студентів

⁶¹ Про TEF — Управління у справах студентів

⁶² Фінансування студентів: додаткова допомога — GOV.UK (www.gov.uk)

- фонди допомоги у важких ситуаціях — студенти можуть безпосередньо звертатися до університетів за грантами, якщо вони зазнають фінансових труднощів. Це допускається у випадку, якщо вони з малозабезпеченої сім'ї, мають дітей, є особами з інвалідністю або безпритульними тощо.
- студенти з дітьми — гранти для підтримки у догляді за дитиною або навчанні, чи підтримка студентів, від яких залежить доросла людина.
- допомога студентам з інвалідністю — гранти на додаткові навчальні витрати, пов'язані з порушенням здоров'я, станом психічного здоров'я або відмінностями в навчанні. Розмір допомоги оцінюється за індивідуальними потребами, а не за рівнем доходів.

1.4 Регулювання

Чинну нормативно-правову базу вищої освіти в Англії було розроблено здебільшого на основі Закону про вищу освіту та наукові дослідження 2017 року. Цей закон утворив Офіс у справах студентів як нового незалежного регулятора вищої освіти⁶³. Законодавство було запроваджене після виходу білої книги, де викладено масштабну програму реформи вищої освіти, спрямовану на підвищення конкуренції між закладами освіти, збільшення вибору та прозорості для студентів, а також спрощення регулювання, в основному через два органи: Офіс у справах студентів як регулятора «ринку» вищої освіти та установу UK Research and Innovation як консолідований орган з фінансування наукових досліджень⁶⁴.

Законодавство встановлює нормативні зобов'язання й повноваження Офісу. До них належать вимоги щодо створення реєстру закладів освіти Англії, встановлення і забезпечення дотримання умов реєстрації; право уповноважувати і відкликати повноваження закладів освіти щодо присудження ступенів, регулювання якості та стандартів, а також щодо прийняття рішень про розподіл грантового фінансування (окрім плати за навчання й інших доходів, що їх отримують самі заклади, — див. вище). Закон також наділяє Офіс низкою загальних обов'язків, які він має враховувати під час виконання своїх функцій, наприклад, необхідність захисту автономії закладів, просування якості, можливості вибору та конкуренції у освіті, забезпечення рівності можливостей.

Законодавство також визначає параметри незалежності регулювального органу. Відповідно до закону Державний секретар з освіти може давати рекомендації регулятору: вони не є юридично обов'язковими, але Офіс зобов'язаний «враховувати» такі рекомендації під час виконання своїх функцій. Проте деякі повноваження уряду щодо надання рекомендацій обмежені: закон вимагає, щоб секретар «враховував необхідність захисту інституційної автономії» університетів і не втручався у зміст окремих програм, способи їх викладання чи оцінки, критерії призначення чи звільнення персоналу або прийому студентів. Закон дозволяє секретарю давати вказівки Офісу, які мають виконуватись, але в межах аналогічних обмежень. Ці вказівки (directions) повинні бути затверджені Парламентом.

1.5 Офіс у справах студентів

Офіс у справах студентів визначає за свою головну мету «забезпечити, щоб вища освіта Англії приносила позитивні результати для студентів — колишніх, теперішніх і майбутніх». Він прагне забезпечити «можливість для студентів з усіх прошарків суспільства (особливо з неблагополучних) отримати доступ до вищої освіти, досягти успіху в ній і продовжити навчання». Для досягнення цих цілей використовується низка нормативних інструментів, а саме⁶⁵:

Реєстрація постачальників | Заклади освіти зобов'язані зареєструватися в Офісі, якщо вони бажають отримати доступ до державного фінансування, набирати іноземних студентів або присуджувати власні ступені. Щоб зареєструватися і лишатися зареєстрованими, заклади мають виконати умови щодо доступу

⁶³ <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2017/29/contents>

⁶⁴ Успіх як економіка знань, Департамент бізнесу, інновацій та навичок, травень 2016.

⁶⁵ Див. нормативну базу Управління у справах студентів (OFS 2018) і наступні зміни та доповнення

для студентів з усіх прошарків суспільства, фінансової стійкості, належного управління, прозорості та підзвітності, якості й стандартів надання послуг (див. нижче).

Повноваження щодо присудження ступенів | Офіс надає (або підтримує) повноваження закладів щодо присудження ступенів на підставі низки критеріїв, що зводяться до вимоги мати «самокритичну, згуртовану академічну спільноту, віддану дотриманню стандартів якості».

Мінімальні вимоги до якості та стандартів | Умови реєстрації в Офісі охоплюють набір мінімальних вимог щодо якості освіти та дотримання стандартів. Нещодавно вони були переглянуті й містять:

- якість академічного досвіду (актуальність, відповідність, ефективність тощо);
- ресурси, підтримка та залучення студентів;
- успішні результати навчання студентів, «які визнаються роботодавцями та/або дозволяють продовжити навчання»;
- оцінки й нагороди (дійсні, такі що заслуговують на довіру, ефективні тощо);
- відповідність будь-яким іншим «визнанням у секторі стандартам» щодо нагород, які надаються студентам.

Грантове фінансування | Офіс відповідає за розподіл частки грантового фінансування серед закладів, що доповнює плату за навчання й інші доходи, які університети отримують самостійно. До них належать додаткове фінансування важливих для сфери «високовитратних предметів», де витрати перевищують рівень, що може бути покритий за рахунок доходів від плати за навчання. Також це спеціальне фінансування «провідних спеціалізованих установ», пов'язаних з мистецтвом і креативними індустріями (разом зі спеціалізованими коледжами та консерваторіями).

Рамка стандартів викладання й результатів студентів (TEF) | TEF — це процес оцінки, що проводить Офіс. Він присвоює рейтинг кожному закладу на основі загального рівня якості викладання й результатів, яких досягають випускники у працевлаштуванні або подальшому навчанні. Оцінка охоплює комбінацію «доказів», наданих закладами, і аналіз офіційних даних. Докази й дані розглядає незалежна комісія, до якої входять студенти, науковці та інші експерти. Зрештою закладу присвоюють золотий, срібний або бронзовий рівні. Заклади, які мають рейтинг від TEF, можуть стягувати дещо вищу плату за навчання (9 250 фунтів стерлінгів на рік, тоді як стандартна плата становить 9 000 фунтів стерлінгів на рік).

TEF — потужний інструмент, який інформує студентів про програми й заклади освіти. Він визнає переваги закладів і стимулює їх підвищувати стандарти й забезпечувати результати, що відповідають потребам роботодавців та індустрії. Чинна редакція TEF розроблена урядом у 2017 році⁶⁶, але відтоді вся відповідальність за рамку перейшла до Офісу у справах студентів.

Зараз Офіс проводить консультації щодо перегляду підходу до TEF. Він прагне зберегти рейтингову схему, але водночас розробити детальну рамку, щоби посилити стимули для постачальників освітніх послуг і забезпечити досягнення високих результатів і позитивний вплив на студентів⁶⁷. Нова оцінка в межах TEF проводитиметься кожні чотири роки й буде зосереджена на двох аспектах роботи закладів: «досвіді студентів» та «результатах студентів» з особливими «параметрами успішності» для кожного аспекту. Нова система буде тісніше пов'язана з умовами реєстрації щодо якості та стандартів.

Є ще два органи, які відіграють важливу роль у системі регулювання закладів вищої освіти в Англії:

- **Агентство статистики вищої освіти (HESA)** — «орган даних» у вищій освіті Англії. Відповідно до Закону 2017 року на Агентство покладено конкретні обов'язки: збирання та публікація докладної

⁶⁶

https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/658490/Teaching_Excellence_and_Student_Outcomes_Framework_Specification.pdf

⁶⁷ <https://www.officeforstudents.org.uk/media/42846a2c-aa90-40a7-9a0c-f207ddb599da/consultation-on-the-tef.pdf>

інформації про вищу освіту, інформування студентів, потенційних студентів і постачальників освітніх послуг, надання даних Офісу у справах студентів для використання в його подальшій регуляторній діяльності. Серед результатів роботи Агентства — нещодавня версія Graduate Outcomes Survey (Огляду результатів випускників) — масштабного збору інформації про перспективи й поточне становище випускників. Цей огляд претендує на звання найбільшого щорічного соціального опитування у Сполученому Королівстві. Опитування випускників 2018-2019 року охоплювало відповіді майже 400 000 випускників.

- **Агентство із забезпечення якості вищої освіти (QAA).** Це благодійна організація, яка консулює і підтримує заклади освіти й регулювальні органи щодо забезпечення й підвищення якості освіти. Агентство є уповноваженим органом з контролю та забезпечення якості для Офісу у справах студентів. Воно надає консультації і здійснює спеціальні оцінки якості в межах реєстрації закладів вищої освіти (хоча нині цей процес перебуває на стадії перегляду). Агентство також працює з регулювальними органами та установами в Шотландії, Уельсі та Північній Ірландії.

1.6 Поточні дебати щодо політик у сфері освіти

Майбутнє забезпечення і фінансування освіти для людей старших 18 років в Англії переглядається з 2018 року, коли уряд замовив незалежне дослідження під головуванням доктора Філіпа Огара (Dr Philip Augar). Метою огляду було «забезпечити, щоб освіта після настання 18 років надавала кожному реальний вибір серед високоякісних технічних, професійних та академічними напрямів, щоб студенти й платники податків отримували вигоду за гроші, а роботодавці могли отримати доступ до необхідної кваліфікованої робочої сили»⁶⁸. Однак також були висловлені занепокоєння щодо зростання державних витрат на вищу освіту, оскільки частка випускників шкіл, які продовжують навчання, невпинно зростає. Це відбивається на впливі студентських кредитів на державні фінанси.

В огляді Огара опубліковано висновки (травень 2019 року) й надано понад 50 рекомендацій, зокрема пропозиції, спрямовані на «боротьбу з низькою цінністю вищої освіти» та на посиленні акценту на програмах і навчальних місцях у тих секторах, які вважаються «стратегічно важливими». Цього заплановано досягти за допомогою низки заходів, як-то диференційованої плати за навчання та обмеження кількості студентів⁶⁹. Ці два питання мають особливе значення і вплив на креативні спеціальності у вищій освіті в майбутньому.

Під час обговорень урядової політики щодо потреб у навичках, як правило, наголошують на важливості навичок STEM для майбутньої економіки. Хоча це, безсумнівно, критично важливі сфери, деякі експерти побоюються, що будуть недооцінені креативні навички, які користуватимуться щораз більшим попитом в усій економіці, а також у креативних індустріях, які швидко розвиваються. У звіті Огар також згадує дослідження про довгострокові прогнози на основі короткострокових даних, яке демонструвало, що випускники факультетів креативних, мистецьких і суміжних спеціальностей заробляють значно менше, ніж випускники факультетів STEM та інших спеціальностей, а отже, набагато частіше не повертають студентські кредити. Це призвело до дебатів про те, як найкраще вимірювати «цінність» дипломів. Зокрема стверджувалося, що оцінки, засновані на короткострокових доходах після завершення навчання, найімовірніше дискримінуватимуть такі сфери, як креативні індустрії з високим рівнем нетипових проектних схем роботи. Фокусування виключно на доходах є надто вузьким: потрібні більш комплексні показники для

⁶⁸ <https://www.gov.uk/government/news/prime-minister-launches-major-review-of-post-18-education>

⁶⁹ https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/805127/Review_of_post_18_education_and_funding.pdf

визначення справжньої цінності вищої освіти, зокрема вплив на якість роботи, досягнення особистих цілей і благополуччя в широкому сенсі, а також задоволення майбутніх потреб у навичках⁷⁰.

Після різних етапів обговорення та розгляду уряд опублікував відповідь Огару у вигляді програмної заяви і консультацій у лютому 2022 року⁷¹. Урядові пропозиції містять низку змін у системі фінансування студентів (у тому числі знизити поріг зарплати, за якого починається погашення кредитів, та збільшити максимальний термін погашення з 30 до 40 років), короткострокове заморожування плати за навчання, а також консультації щодо можливих заходів, спрямованих на збільшення фінансування «високоякісних послуг, що забезпечують хороші результати для студентів, суспільства та економіки загалом», зокрема за допомогою контролю кількості студентів. Дебати продовжуються, але в останній заяві Уряду креативне мистецтво включено до ключових сфер, де потрібне збільшення пропозиції кваліфікованих працівників. Заява також визнає стратегічну важливість задоволення попиту на «дефіцитні професії» у креативних індустріях.

У креативних індустріях вже давно визнано, що якість основних програм вищої креативної освіти у Сполученому Королівстві значно різниться. Хоча багато програм мають світове ім'я, роботодавці стурбовані, що деякі курси менш ефективні за інші з точки зору підготовки випускників до роботи у сфері. Це призвело до низки галузевих ініціатив, спрямованих на надання акредитації або знаків якості, щоб вирізнити курси, що, як вважається, відповідають потребам галузі, та стимулювати надання високоякісних послуг (див. Розділ «Програми, пов'язані з креативними індустріями» нижче). У контексті ширшої програми реформування вищої освіти уряд додатково розглядає, як можливо включити позицію представників галузі до офіційних нормативних та оцінювальних рамок, наприклад, Рамки стандартів викладання (Teaching Excellence Framework).

1.7 Програми, пов'язані з креативними індустріями

Дослідження, проведене Дослідницьким центром креативної економіки та політики, показує, що частка випускників креативних спеціальностей, які працюють у креативних індустріях, набагато вища, ніж в інших сферах: 35% випускників креативних спеціальностей починають працювати у креативних індустріях вже через 6 місяців після закінчення закладу освіти, а через три роки цей показник зростає до 37%. Для порівняння, лише 18,5% випускників інженерних спеціальностей працюють в інженерних компаніях, натомість 44,7% випускників юридичних спеціальностей працюють у юридичній сфері через три з половиною роки після завершення навчання⁷².

Трохи більше половини випускників, які працювали у креативних індустріях через 6 місяців після завершення навчання, мали ступінь у креативній спеціальності, і трохи менше половини — серед тих, які почали працювати через три з половиною роки. Цей показник різниться залежно від креативного сектора. Наприклад, через три з половиною роки після завершення навчання, «креативний» диплом мають 82% усіх випускників, які працюють у сфері дизайну, 78% випускників у сфері музики, сценічного та образотворчого мистецтва та 75% випускників у сфері архітектури. Більшість випускників креативних спеціальностей працюють у секторах, пов'язаних з цією спеціальністю. Індустрія здебільшого працевлаштовує випускників із відповідною кваліфікацією. У креативній економіці випускники креативних і некреативних спеціальностей зазвичай виконують різні ролі й функції. Більше половини випускників креативних спеціальностей працюють на креативних посадах як «фахівці» і лише 17% працюють на нетворчих посадах, виконуючи допоміжні функції⁷³. Це свідчить, що у креативній економіці реальний сектор значною мірою покладається на випускників з «креативними» дипломами.

⁷⁰ Див., наприклад: <https://www.pec.ac.uk/assets/publications/Higher-Education-Strategic-Importance-Policy-Brief-PEC-092021.pdf>

⁷¹ https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1057091/HE_reform_command-paper-web_version.pdf

⁷² Довідковий центр з питань креативних індустрій, Звіт про дослідження з питань любові та грошей

⁷³ Те саме джерело.

Декілька галузевих асоціацій тісно співпрацюють із креативними секторами, щоби підтримати розвиток відповідних навичок. JAMES є одним із прикладів у музичному секторі.

У 2006 році Гільдія музичних продюсерів (MPG) та Асоціація професійних студій звукозапису (APRS) створили Об'єднану службу підтримки аудіо- та медіаосвіти (JAMES). До її складу увійшли представники кожної з асоціацій. Їхня діяльність спрямована на консультування, підтримку й акредитацію курсів на базі реального сектору для підготовки студентів до роботи в медіа. JAMES забезпечує:

- свою акредитацію курсів як маркер високої якості, що дає гарантії майбутнім студентам, батькам і роботодавцям. Експерти перевіряють навчальну базу, програму навчання і якість роботи зі студентами. Водночас вони проводять відкриті бесіди під час конференцій зі студентами та нещодавніми випускниками. Під час інспекційного візиту фахівці можуть оцінити актуальність курсу для сектору, а також проконсультувати студентів і працівників програми в неформальній атмосфері;
- для студентів програм, акредитованих JAMES, доступні літні школи. Протягом 5 днів студенти здобувають досвід роботи у сфері звукозапису/виробництва з відомим продюсером/інженером;
- доступ студентів до реального сектору забезпечується завдяки великій мережі зв'язків JAMES, що дає змогу викладачам і студентам спілкуватися з фахівцями-практиками у медіасекторі. Фахівці можуть консультувати щодо розвитку освітніх програм, щоб сформувати майбутнє сфери.

ScreenSkills Select — це аналогічна ініціатива для сектору кіно, телебачення, VFX (спецефекти), анімації та ігор. Програми ScreenSkills Select незалежно оцінюють галузеві експерти, які використовують встановлені критерії та надають щорічний зворотний зв'язок для зміцнення контактів зі сферою. Заклади освіти подають заявки на схвалення програм ініціативою ScreenSkills Select. Щоб бути визнаною, програма має запропонувати:

- актуальний для сфери зміст програми;
- зв'язки з місцевими та національними роботодавцями в індустрії;
- підготовку до кар'єри в індустрії.

Маючи визнаний ініціативою курс, заклад освіти може залучити більше студентів. Викладачі та студенти також мають доступ до додаткових галузевих заходів і професійного розвитку.⁷⁴

Інший приклад — Королівський інститут британських архітекторів (RIBA), що затверджує програми понад 50 закладів освіти у Сполученому Королівстві. Затвердження програм Інститутом забезпечує відповідність міжнародним стандартам архітектурної освіти й заохочує відмінні досягнення та різноманіття в навчанні студентів. Комісії Інституту відвідують архітектурні школи для оцінки програм. До складу комісій входять архітектори-практики, науковці та студенти архітектурних закладів освіти. Випускники можуть отримати ліцензоване членство в RIBA, після чого мають право додавати літери RIBA до свого імені. Архітектори RIBA отримують подальше визнання у професійному розвитку шляхом менторства над студентами RIBA.

1.8 Основні відмінності між країнами

Нижче наведено деякі ключові відмінності в системах освіти Англії та інших країн Сполученого Королівства. Зазначена нижче інформація не є вичерпною оцінкою, для повного вивчення нормативних, управлінських, фінансових та інших відмінностей необхідне додаткове дослідження.

1.8.1 Шотландія

- **Фінансування університетів:** Шотландська рада з фінансування (SFC) — це позавідомчий орган уряду Шотландії, який відповідає за розподіл державних коштів для коледжів/закладів вищої освіти (у середньому 1,9 млрд фунтів стерлінгів на рік). Кожен заклад представляє «угоду щодо

⁷⁴ ScreenSkills Select <https://www.screenskills.com/information-and-resources/information/screenskills-select/>

результативності», в якій зазначається, що він планує зробити в обмін на фінансування SFC. План повинен відповідати пріоритетам уряду та стратегічній рамці Шотландської ради з фінансування.

- **Фінансування студентів (плата за навчання):** шотландські студенти, які вирішили навчатися на денному відділенні в закладах освіти Шотландії, не мають платити за навчання для отримання ступеню бакалавра. Воно покривається Агентством студентських нагород Шотландії (SAAS) за умови подачі заяви (не автоматично). Шотландські студенти, які навчаються в інших країнах Сполученого Королівства, платять за навчання в розмірі, встановленому обраним університетом/програмою, але водночас можуть подати заяву на отримання позики від SAAS.
- **Фінансування студентів (плата за утримання:** проживання, харчування, транспорт тощо): студенти можуть звертатися до SAAS за цільовими позиками та стипендіями незалежно від того, де вони навчаються у Сполученому Королівстві. Основними стипендіями є стипендія молодого студента (до 25 років, залежить від батьків чи інших дорослих) та стипендія незалежного студента, обидві у формі щорічних виплат (див. Фінансування студентів — SAAS — Вища освіта — Студентський кредит).
- **Тривалість навчання:** навчання на бакалавраті триває 4 роки, що дає студентам змогу вивчити ряд предметів (зазвичай до 3 предметів), перш ніж обрати спеціалізацію.
- **Ступені:** традиційні університети Шотландії присуджують ступінь магістра мистецтв (MA) в якості першого ступеню з окремих гуманітарних дисциплін, а не ступінь бакалавра (як у решті університетів Сполученого Королівства). Цей ступінь не еквівалентний магістратурі.
- **Вступ:** студенти можуть вступити до закладу вищої освіти в 17 років (замість 18, як у решті країн Сполученого Королівства) або залишитися в школі ще на рік. У деяких університетах/програмах студенти з інших регіонів СК, які навчаються в шотландських університетах з 18 років, можуть вступати одразу на другий курс. Зазвичай це відбувається завдяки навчанню на підвищеному рівні складності та/або високим оцінкам.

1.8.2 Уельс

- **Освітній план:** Уельс докладно зусиль до просування валлійської мови в усіх сферах життя суспільства. В закладах освіти офіційні документи видаються валлійською та англійською мовами, модулі/курси можна вивчати валлійською мовою, водночас, наприклад коледж Coleg Cymraeg Cenedlaethol надає стипендії за ковшною шкалою (33-66% від вартості курсу).
- **Фінансування та регулювання університетів:** хоча значна частка фінансування університетів здійснюється за рахунок оплати за навчання, Рада з фінансування вищої освіти Уельсу (HEFCW) відповідає за розподіл державних коштів (206,5 млн фунтів стерлінгів у 2021-2022 році) на основі формул, що враховують предмет, денну або заочну форму навчання, ступінь (бакалаврат чи магістратура) та кількість високоякісних досліджень, проведених у закладі. Ці кошти переважно розподіляються через прямі гранти.
- **Регулювання:** у 2023 році уряд Уельсу планує створити Комісію з вищої освіти і досліджень для Уельсу. Комісія буде незалежним органом, що фінансуватиметься урядом Уельсу, та візьме на себе функції HEFCW (регулювання, управління, фінансування).
- **Фінансування студентів (плата за утримання):** для покриття витрат на утримання (проживання, харчування тощо) усі студенти, які мають на це право, отримують 1000 фунтів стерлінгів, а також додаткові гранти або позики залежно від матеріального становища (див. «Які фінанси доступні для валлійських студентів денної форми навчання | Студентські фінанси Уельсу»).

1.8.3 Північна Ірландія

- **Фінансування університетів:** заклади вищої освіти фінансуються загалом коштом державних грантів, які щорічно виділяються та розподіляються Міністерством економіки. Асигнування здійснюються на певні цілі, зокрема розширення доступу до освіти, підвищення якості викладання і навчання, а також внесок університету в економіку та реагування на потреби бізнесу й суспільства. Незначна частина коштів надходить від плати за навчання, що підтримується державними позиками.
- **Фінансування студентів (плата за навчання):** максимальна плата за навчання обмежена (проте індексується з урахуванням інфляції) для ірландських студентів, які вирішили навчатися на денній формі бакалаврату у ірландському закладі освіти, та може покриватися за рахунок позики. У 2022-2023 навчальному році ця сума обмежена на рівні 4395 фунтів стерлінгів. Ірландські студенти, які навчаються в інших країнах Сполученого Королівства, платять за навчання суму, встановлену обраним університетом/програмою, але також можуть подати заявку на отримання позики для оплати навчання.
- **Фінансування студентів (плата за утримання):** студенти можуть подавати заяву на отримання позик та грантів для покриття витрат на утримання, сума яких залежить від матеріального становища студента. Також ця допомога може покривати витрати на догляд за дітьми, вартість обладнання та поїздок, пов'язаних із навчанням. Позики надаються лише студентам денної форми навчання й залежать від місця проживання, місця навчання і тривалості курсу.

1.9 Викладання підприємницьких навичок у креативних індустріях

Багато закладів освіти використовують програму EntreComp як довідкову рамку для розробки курсів з відповідними навичками, що необхідні випускникам. Європейська комісія розробила Європейську рамку компетенцій у галузі підприємництва з метою опису навичок, знань та відносин, потрібних для провадження підприємницької діяльності та створення цінності продукту. Вона використовується в різних сферах і може застосовуватись по-різному⁷⁵. Директори освітніх програм у закладах освіти використовують цю рамку для визначення навичок, які мають викладатися на креативних програмах.

⁷⁵ Європейська комісія Європейська рамка компетенцій у сфері підприємництва (EntreComp)

<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1317&langId=en#:~:text=EntreComp%20is%20a%20free%2C%20flexible,practice%20to%20develop%20entrepreneurial%20skills>

Малюнок 18. Еталонна система EntreComp

2. ВИБРАНІ НАЙКРАЩІ ПРАКТИКИ (CASE STUDIES)

2.1 UK Music — Музичне академічне партнерство

Організація заснована в 2008 році. UK Music фінансується галуззю, яка представляє інтереси британської музичної індустрії (звукозапис, видавництво та концерти). Діяльність цієї організації охоплює надання платформи для дискусій, підтримку державних політик (зокрема досліджень), захист інтересів, а також ініціативи у сфері освіти та розвитку навичок. Йдеться про розвиток професійної підготовки, репетиційних майданчиків та кар'єрних ресурсів, а також про Музичне академічне партнерство.

Партнерство створене у 2015 році для **встановлення прямих відносин (і формалізації наявних угод) між закладами освіти та музичною індустрією**. Це співпраця між UK Music/його членами й закладами вищої та післядипломної освіти, а також екзаменаційними комісіями, які встановлюють іспити та присуджують кваліфікації/ступені (awarding bodies). Сьогодні до Партнерства входять 20 закладів (їхня кількість зростає щороку), зокрема багатопрофільні університети, спеціалізовані коледжі мистецтв і консерваторії. Основна увага приділяється програмам бакалаврату. Заклади сплачують «відносно невеликий» членський внесок, щоби підтримати витрати на посаду директора з освіти в UK Music та забезпечити централізоване фінансування діяльності.

Цілями програми є:

- розробка спільних проектів, як-то дослідження й заходи для розвитку кар'єри;
- інформування і взаємодія з новим поколінням фахівців;
- розвиток бази експертних знань для використання в роботі над публічною політикою у сфері освіти та професійних навичок;

- надання додаткових можливостей тим, хто хоче побудувати кар'єру на основі своєї пристрасті до музики.

Загалом програма прагне максимально збільшити шанси студентів британських коледжів та університетів знайти роботу у будь-якій сфері музичної індустрії.

2.1.1 Зміст програми

На відміну від інших схожих ініціатив, Партнерство зазвичай **діє паралельно з навчальною програмою** (що організовується й ведеться університетом) та приділяє більше уваги **способам подачі змісту**. Здебільшого це охоплює проведення професійних сесій (наприклад, за участю рекрутерів з медіа), майстер-класів, нетворкінгу й гостьових лекцій. Вони також проводять інформаційно-просвітницькі заходи для майбутніх студентів. UK Music співпрацює з членами Партнерства у межах таких заходів, як ярмарок вакансій (BBC Introducing LIVE), Skills Show, та за допомогою таких публікацій, як UK Music Careers Pack та Music Education Directory.

UK Music також надає членам Партнерства **консультації щодо створення нових програм, конкретних модулів або, в деяких випадках, виступає у ролі гаранта якості**. Це значить надання рекомендацій з практичної діяльності в межах навчальної програми, наприклад, включення можливості стажування та підтримка закладу освіти в забезпеченні стажування.

Партнерство співпрацює з широким спектром програм — від пов'язаних з бізнесом (наприклад, музичний менеджмент) до креативних дисциплін (наприклад, продюсування та виконання). **Особлива увага приділяється навчанню бізнес-навичкам, зокрема питанням інтелектуальної власності, а також комунікативним навичкам, як-то формування креативних і професійних стосунків для нетворкінгу**. Ці два аспекти вважають життєво важливими як для артистів, так і для фахівців індустрії. У закладах також досить часто представлені курси, орієнтовані на бізнес, із **практичним аспектом** (який стає все популярнішим), наприклад, створення та управління звукозаписувальною компанією або серією виступів. Вони оцінюються в межах освітньої програми, а UK Music надає консультації та контакти з представниками індустрії.

У межах програми Партнерства також проводиться щорічна церемонія нагородження видатних випускників Музичного академічного партнерства (Outstanding MAP Graduate Awards, OMGs) як спосіб просування успішних історій. Кожен заклад-учасник може номінувати до двох нещодавніх випускників на рік за їх академічну успішність та зусилля щодо розвитку кар'єри (наприклад, дослідження, громадська робота, успіх у бізнесі, внесок у музичне життя регіону). Номінації оцінюються Радою програми з професійних навичок UK Music, яка також розглядає кар'єру випускників після закінчення навчання та їх потенціалу в майбутньому.

2.1.2 Співпраця з індустрією

Як було зазначено вище, Партнерство фокусується на заходах, які проводяться під керівництвом приватного сектору. Члени UK Music зацікавлені у співпраці із закладами освіти й забезпечують участь лекторів, але **набір студентів у члени Партнерства залишається ключовою проблемою**. UK Music вирішує цю проблему, надаючи інформацію про членів Партнерства і висуваючи їх на передній план своєї комунікації з питань освіти та професійних навичок.

Загалом **взаємодія і вплив UK Music/Партнерства здійснюється через розвиток здебільшого неформальних, але тісних постійних відносин та міцних галузевих зв'язків із закладами освіти**. UK Music використовує своє розуміння індустрії для формування програми Партнерства, підтвердження спроможності закладів та надання зворотного зв'язку щодо програм (зазвичай вони не надають постійний зворотний зв'язок, а роблять це у відповідь на запит). Водночас це те саме, що **процес акредитації індустрії**, як у випадку JAMES для сектора аудіовиробництва. Аналогічним чином, **немає формального способу виміряти успіх співробітництва**. Нагородження випускників дає певну інформацію про результати

навчання, але існує постійне занепокоєння/дискусія щодо використання обмежених показників успіху (як-то негайне просування випускників кар'єрною драбиною), які можуть бути непридатними для невеликих закладів освіти та з точки зору забезпечення різноманіття можливостей.

2.1.3 Виклики

Плата за навчання, маркетинг та комунікація є основними проблемами, з якими стикається MAP:

- сплата членських внесків може бути сутужною, особливо в період, коли заклади обмежені в ресурсах, що може призвести до ризику скорочення відносин з метою економії коштів;
- проблеми із внесками можуть виникнути там, де існує внутрішня роз'єднаність між посадовими особами, які приймають рішення про фінансування, й тими, хто безпосередньо бере участь у програмі;
- Партнерство регулярно розсилає інформаційні бюлетені, зокрема списки заходів, академічним партнерам у закладах освіти, але саме від закладів залежить, чи розповсюдиться інформація серед студентів;
- є потенціал для активнішого просування членства в Партнерстві серед закладів, щоби підвищити його впізнаваність і проінформувати про наявні можливості.

2.1.4 Політика

Взаємодіючи з сектором, UK Music прагне підтримати уряд у питаннях політики у сфері професійних навичок та освіти і тому створила спеціалізований комітет, що займається цією сферою. Як організація нині вони співпрацюють із урядом Сполученого Королівства та іншими заінтересованими сторонами в розробці Національного плану музичної освіти. До того ж за допомогою консультацій (зокрема з членами Партнерства), досліджень і розробки програм вони підготували низку досліджень: від економічних досліджень, як-то Music by Numbers 2020, до досліджень у сфері освіти, наприклад, Securing Our Talent Pipeline. Члени Партнерства також брали участь у підготовці Звіту про музичне різноманіття у Сполученому Королівстві та братимуть участь у наступному проекті (на стадії розробки) з перепису живої музики у Сполученому Королівстві.

Ця робота допомогла сформувати програму Партнерства шляхом **усунення прогалин і реалізації можливостей у секторі, одночасно виконуючи стратегічні завдання організації**. Оскільки Партнерство грає переважно консультативну роль з точки зору індустрії та не має прямого впливу на основну навчальну програму закладів освіти, воно не спирається на державну політику як таку.

2.2 Абертейський університет

Абертейський університет розташований в місті Данді, Шотландія. Це невеликий заклад, що нараховує 4 500 студентів (разом з 10% магістрів і докторантів), які здебільшого є жителями Сполученого Королівства (86%). **Абертей — це один з провідних технологічних університетів СК, що має статус Національного центру передового досвіду у сфері відеоігор і кібербезпеки.** У 1997 році тут уперше в світі створено спеціальність з комп'ютерних ігор; за останні сім років спеціальності з розробки відеоігор цього університету посідали перше місце в Європі, а серед випускників університету — творець гри Grand Theft Auto.

Успіх Абертей — це результат обставин, правильного сприйняття та підтримки місцевих жителів. Університет заснований в 1888 як Технологічний інститут Данді (Dundee Institute of Technology, DIT) й історично вважався університетом, орієнтованим на промисловість. Занепад традиційної промисловості та (особливо у 1980-х роках) поява комп'ютерного виробництва, цифрового бізнесу, легкого доступу до домашніх комп'ютерів і збільшення кількості місцевих жителів, які вивчали інформатику у DIT, призвели до

того, що місцеві жителі запропонували створити факультет комп'ютерних ігор у нинішньому Абертейському університеті. **Відтоді Данді став важливим креативним центром світової індустрії відеоігор**, де на одного жителя припадає більше розробників ігор, ніж будь-де в Європі. Це також єдине у Британії місто дизайну, включене до списку ЮНЕСКО, де щорічно проводять Фестиваль дизайну.

2.2.1 Зміст програми

Відділення ігор та мистецтв Абертейського університету — це міждисциплінарний факультет, який пропонує навчання на бакалавраті, магістратурі й PhD. Факультет об'єднує досвід у сфері цифрового мистецтва та перформансу, ігрового дизайну, створення звукових ефектів та музики, щоби підтримати одну з пріоритетних царин досліджень Абертейського університету — креативні індустрії.

Можливість працевлаштування є ключовим чинником розробки програм. **Ступені пов'язуються з основними професіями в ігровій індустрії**, як-то дизайн, виробництво, розробка застосунків, моделювання, анімація та аудіо, які поєднуються в різні комбінації. Вони постійно переглядаються, щоб відповідати сучасним тенденціям і розвитку галузі як на глобальному, так і на місцевому рівні.

Загалом важливо розуміти, як викладають ці професійні навички. Програми охоплюють практичні заходи щодо навчання студентів підприємницьким (зокрема, права інтелектуальної власності) та комунікаційним навичкам (наприклад, прийняття рішень, професіоналізм, лідерство) у межах ширших зусиль щодо просування інновацій у навчальній програмі. Наприклад, для студентів усіх рівнів представники індустрії виступають у ролі клієнта і представляють студентам актуальні, хоч і некритичні завдання, які ще не були вирішені індустрією через брак ресурсів (часу, можливостей). У такий спосіб студенти вивчають «процес» та «методи виконання завдання», що допомагає їм розвивати свій власний бізнес у майбутньому. Водночас у Абертейському університеті виявили, що навчання студентів певним навичкам, наприклад, заповненню податкових декларацій, є складним завданням, оскільки студенти в цьому не зацікавлені. Натомість вони запровадили такі теми через запрошених лекторів.

2.2.2 Співпраця з індустрією

Місцева ігрова екосистема формує програми в Абертейському університеті. Місцеві підприємці, зокрема випускники, радять студентам нові навички, **необхідні для задоволення поточних потреб індустрії**, які не надаються іншими закладами. Це призвело до створення кількох програм та допомогло Абертейському університету стати лідером у цій сфері. Існує також ряд інших підприємницьких можливостей, в яких беруть участь представники реального сектору (місцеві та іноземні):

- фінансування наукових досліджень, які залучають студентів до розробки проектів та прототипів.
- Абертейський університет є членом мережі університетів Santander Employability Scheme, яка частково чи повністю забезпечує виробничу практику (стажування) на малих та середніх підприємствах протягом 2-3 тижнів. Серед цих підприємств — місцева ігрова студія;
- проведення конкурсів та заходів (наприклад, Академія DARE, див. нижче);
- Центр підприємництва Абертея «Bell Street Ventures», що надає підтримку студентам і нещодавнім випускникам для реалізації їхніх ідей, зокрема необхідні ресурси та зв'язок із бізнесом.

Академія DARE — це щорічний конкурс Абертея **з розробки відеоігор**. Університет проводить його у співпраці з центром креативних досліджень та розробок Innovation for Games and Media Enterprise (InGame), який належить до ігрового кластера міста Данді. **Конкурс імітує реальне ринкове середовище.** Під час літніх канікул студенти розробляють прототипи ігор під керівництвом галузевих наставників, а згодом у вересні виносять їх на розсуд журі. Крім грошового призу, **переможці отримують підтримку й послуги від InGame**, зокрема підтримку комерціалізації, пріоритетний доступ до обладнання і фахівців InGame, а також

допомогу в отриманні майбутніх інвестицій. Конкурс має досвід створення успішних стартап-компаній, таких як North Sea Games.

Абертей отримує офіційний зворотний зв'язок через Screen Skills, галузевий орган з розвитку навичок для аудіовізуальних секторів, чия робота охоплює визначення прогалин у навичках та потреб в інвестиціях, інформацію про кар'єру й оцінку якості різних варіантів професійного розвитку.

2.2.3 Виклики

Різниця в темпах розвитку закладів освіти та реального сектору є основною проблемою для розвитку партнерства. Зазвичай вважається, що університети працюють повільніше, що викликає певні конфлікти із індустрією, яка прагне швидкого впровадження змін як у бізнесі, так і в ширше — зокрема у сфері підготовки кадрів. Яскравим прикладом є впровадження нового програмного забезпечення (HTML5), яке було негайно прийнято індустрією, що почала шукати студентів та випускників із відповідним досвідом. Стандартною відповіддю університету було б запровадження цього курсу наступного навчального року, що дозволило б підготувати випускників з досвідом роботи за 4 роки. Натомість завдяки зв'язкам Абертей з реальним сектором вони змогли відразу ж залучити викладачів з Microsoft для навчання студентів.

2.2.4 Політика

InGame фінансується Радою з досліджень у сфері мистецтв та гуманітарних наук, державним органом, який розподіляє державне фінансування для підтримки досліджень, магістерського та післядипломного навчання. Фінансування є частиною **Промислової стратегії уряду, яка передбачає заснування 9 креативних кластерів по всьому Сполученому Королівстві для створення зв'язків між науковими дослідженнями (закладами освіти) та реальним сектором, щоб стимулювати науково-дослідну роботу й інновації.**

Кластер очолює Абертейський університет у партнерстві з іншими ЗВО та у співпраці з місцевими представниками індустрії, зокрема ігровими компаніями: BBC, Microsoft і Sony. Завдання кластера — **зреагувати на три місцеві виклики високого рівня: креативний ризик, технологічні інновації та комерційний досвід.** Цілі охоплюють **розвиток робочої сили** для створення оригінального контенту і сприяння формуванню нового покоління креативних фахівців-практиків у сфері досліджень та розробок, а також **співпрацю/партнерство між індустрією та ЗВО**, наприклад, для покращення доступу до дорогих послуг з розробки. Все це впливає на формування й викладання програм в Абертейському університеті.

2.3 Лондонський коледж моди Лондонського університету мистецтв (London College of Fashion, University of Arts London)

Лондонський університет мистецтв (UAL) — це група з 6 закладів освіти⁷⁶ — колишніх незалежних коледжів мистецтва, дизайну, моди й медіа, розташованих по всьому Лондону. В UAL навчається 18 000 студентів із 130 країн, а співвідношення британських та іноземних студентів є однаковим (46% — СК, 13% — ЄС, 41% — міжнародні студенти). Він славиться **сучасними матеріально-технічними можливостями кампуса** (наприклад, креативними майстернями) і посідає друге місце у світі серед університетів у сфері мистецтва та дизайну й належить до 15 найкращих університетів Сполученого Королівства з точки зору зв'язків із реальним сектором.

Лондонський коледж моди (LCF) на базі UAL є єдиним у Сполученому Королівстві спеціалізованим закладом освіти у сфері моди. Він має потужну світову репутацію і пропонує понад 60 ступенів і 165 короткострокових програм від бізнесу до дизайну. LCF складається з трьох академічних шкіл, одна з яких — Бізнес-школа з моди (Fashion Business School, FBS). Вона пропонує спеціалізовані курси з бізнесу, спеціально розроблені для студентів, які бажають вивчати бізнес у сферах моди та лайфстайлу. Курси акредитовані низкою

⁷⁶ Camberwell College of Arts, Central Saint Martins, Chelsea College of Arts, London College of Communication, London College of Fashion, Wimbledon College of Arts та UAL Creative Computing Institute.

професійних, законодавчих і регулювальних органів Сполученого Королівства (наприклад, Chartered Management Institute, Chartered Institute of Marketing, Chartered Institute of Management Accountants, British Display Society). FBS також виконує зобов'язання університету щодо просування відповідального лідерства та інновацій, дотримуючись PRiME (принципів відповідального управління освітою).

2.3.1 Зміст програми

FBS — це традиційна бізнес-школа, що охоплює мистецьку складову, зокрема прикладне мистецтво. Програми містять такі напрями: маркетинг, закупівлю та мерчандайзинг, менеджмент на всіх ступенях освіти, і наслідують традиційну програму навчання бізнес-навичкам, яка унікальним чином адаптована до індустрії моди. Програми розроблено в такий спосіб, щоб навчати студентів розв'язувати глобальні завдання індустрії моди (наприклад, збалансований розвиток). LCF також працює над формуванням програм і модулів відповідно до Європейської рамки компетенцій у сфері підприємництва (EntreComp).

UAL як тематично ширший заклад освіти приділяє особливу увагу кар'єрі, працевлаштуванню, досвіду роботи студентів у реальному секторі. Цей підхід впливає і на програми LCF. **Поєднуючи освітні плани, програми студентського підприємництва, бізнес-інкубатор та співпрацю з приватним сектором, бізнес-школа створює динамічну мережу для підтримки активних випускників, які розвивають кар'єру, професійну обізнаність і підприємницькі навички.** Ключовим орієнтиром при розробці програм є Рамка креативних характеристик (Creative Attributes Framework), що пропонує структурований підхід, як запроваджувати й посилювати бізнес-навички і можливість працевлаштування в освітньому плані. Рамка слугує орієнтиром для персоналу, а також знайомить студентів з якостями, навичками, поведінкою та досвідом, необхідними для успішної професійної кар'єри.

2.3.2 Співпраця з індустрією

LCF працює над підтримкою Промислової стратегії уряду Сполученого Королівства і розвитком креативної економіки. Для цього заклад **взаємодіє з підприємствами з питань стійкості індустрії до викликів майбутнього (наприклад, щодо прогалів у навичках, ролей, факторів успіху)** та кращої підготовки студентів до кар'єри. До того ж у межах програми проводять короткострокові курси з підприємництва й інновацій, щоб допомогти фрілансерам, працівникам гіг-економіки і підприємцям-початківцям у розвитку необхідних навичок у креативних індустріях. FBS також недавно була нагороджена Хартією малого бізнесу Професійної асоціації бізнес-шкіл від імені UAL.

Програми FBS взаємодіють із приватним сектором через:

- запрошених лекторів, які мають досвід роботи в індустрії та реальні навички із запуску та розширення бізнесу;
- щорічне включення до програми принаймні одного завдання з приватного сектору, яке має на меті ознайомити студентів з поточними викликами індустрії та розробити інноваційні рішення;
- пропозицію «року підприємництва» — додаткового року навчання, під час якого студент отримує окрему кваліфікацію (диплом). Ця можливість відкрита для студентів із будь-якої школи LCF;
- впровадження підприємницьких проектів у програми FBS (наприклад, управління в сфері моди), де студенти отримують 200 фунтів стерлінгів на розробку бізнес-проекту в межах свого курсу.

Бізнес-школа поширюється на весь Лондонський коледж моди: зараз вона пропонує «рік підприємництва» для всіх студентів LCF, а також планує запропонувати факультативні модулі підприємництва для студентів магістратури й докторантів. Це роблять, щоб усі студенти могли скористатися досвідом FBS у сфері підприємництва.

У 2016 році LCF створив Студентську підприємницьку групу (Student Enterprise Team), яка є частиною програми Graduate Futures, щоби підтримати студентів у веденні бізнесу **поза межами офіційної освітньої програми**. Ця підтримка охоплює спілкування віч-на-віч, заняття з розвитку навичок та виїзні заходи. Вона також надає можливості для проходження стажувань/отримання досвіду роботи на всіх програмах бакалаврату та кількох програмах післядипломної освіти. Наразі 60 підприємств та 600 студентів отримали таку можливість. Graduate Futures проводить **щорічний конкурс LCF Enterprise Challenge** з грошовим призом, підтримкою та наставництвом для студентів-підприємців, які мають інноваційні ідеї, а також мережеві заходи для випускників, зокрема галузеві обговорення на різні теми, як-то право інтелектуальної власності. На університетському рівні є **фахівці з підприємництва та працевлаштування**, які проводять семінари, презентації та сприяють навчанню на всіх програмах.

Успіх підприємницької освіти/розвитку навичок оцінюється за допомогою стандартних британських показників, наприклад, результатів випускників та Національного опитування студентів.

Центр підприємництва у сфері моди, нещодавно реорганізований як частина бізнес-школи, зараз є віртуальним центром, але з 2023 року планується відкрити приміщення в університетському кампусі Стратфорд. Він надаватиме підтримку МСП в індустрії моди та модних технологій зі стратегічного планування за допомогою семінарів і консультацій експертів.

2.3.3 Вища освіта

LCF, як інші заклади UAL, прагне значно впливати на місцеву економіку. Цей вплив став ще вагомішим через переїзд університету до Східного Лондона, де розташовано 30% лондонських малих і середніх підприємств у сфері моди та 35 000 робочих місць. Зусилля LCF підтримує Район моди (Fashion District). Щоб усунути критичний брак технічних навичок і дати змогу новим підприємствам створювати нові робочі місця, LCF працюватиме над **підтримкою місцевих талантів у Лондоні через комунікацію в місцевих школах і викладатиме їм навички**.

UAL має багату історію **співпраці з громадами** Лондона та Сполученого Королівства над проектами, що мають позитивний соціальний вплив. Ці короткострокові заходи сприяють розвитку талантів і кращому доступу до робочих місць. Проект «Making for Change» (Шлях до змін), реалізований через LCF у партнерстві з Міністерством юстиції, надав **жінкам-в'язням можливість отримати визнану в галузі кваліфікацію, набути досвід та отримати місце роботи** завдяки навчанню та розвитку навичок. Проект запустили не лише щоб знизити кількість повторних злочинів, а й щоб розв'язати **проблему нестачі кваліфікованих кадрів у британській індустрії виробництва одягу**.

2.4. Інститут креативного та культурного підприємництва (ICCE), Голдсмітс

Голдсмітс — **це мистецький заклад освіти міжнародного рівня**. Це університет, де навчається близько 8 500 людей (72% бакалаврів, 28% магістрів і докторантів). Він належить до складу Лондонського університету — федерації з 17 незалежних закладів зі світовим ім'ям: від великих університетів (Університетський коледж Лондона) до невеликих спеціалізованих закладів, як-то Королівська академія музики й Інститут мистецтв Курто.

У Голдсмітсі 20 академічних факультетів, що охоплюють такі напрями: мистецтво, гуманітарні та соціальні науки, культурологію, інформатику, право, викладання, соціальну роботу та управління бізнесом. Інститут креативного та культурного підприємництва (ICCE) забезпечує навчання підприємству, культурному менеджменту й культурній політиці через академічні програми і зовнішні заходи та діяльність. На відміну від інших академічних факультетів і дисциплін, ICCE приділяє особливу увагу **міждисциплінарній співпраці та експериментам**. Це покладено в основу їхніх модулів з креативної економіки щодо зв'язку досліджень та інноваційних моделей бізнесу, фінансів і менеджменту.

2.4.1 Зміст курсів

ICCE має 10 магістерських програм, одну бакалаврську та одну PhD програму, що засновані на 7 різних напрямках (наприклад, музика, мода). Інститут пропонує невеликий вибір короткострокових програм, які можуть бути зараховані при акредитації магістерської програми. Вони дають практичні навички роботи і зараз фокусуються на секторі музеїв та галерей і на цифровому маркетингу.

ICCE прагне, щоб їхня освітня програма відображала **культурну політику та питання, що її формують, потреби креативних індустрій і поточні глобальні й секторальні виклики** (наприклад, зміна клімату, нерівність, етичне спонсорство). Саме тому Інститут не тільки взаємодіє із приватним сектором, а й постійно проводить власні дослідження.

В освітню програму вбудовано низку специфічних бізнес-навичок:

- програми приділяють основну увагу практиці, зокрема моделюванню та мапуванню, на рівні з теорією/академічним змістом;
- магістерська програма «Культурна політика й адміністрування мистецтв» охоплює розвиток аудиторії (сегментація, позиціонування на ринку, брендинг), працюючи зі спеціалізованими галузевими організаціями, які впливають на розробку програми й надають робочі місця;
- «Бізнес-планування та практика управління» — це факультативний модуль, що пов'язує студентів з бізнесом для вивчення таких тем, як фінанси, бюджетування, працевлаштування, правила техніки безпеки тощо;
- «Моделювання підприємницької діяльності» — це основний модуль магістерської програми «Креативне та культурне підприємництво». Протягом 12 місяців курсу студенти розробляють і запускають бізнес-проект. Основним документом, що необхідний для складання модуля, є бізнес-план;
- студентам пропонують освоїти такі основні навички, як управління фінансами, структурування бізнесу і пов'язані з ними юридичні вимоги і тайм-менеджмент.

SYNAPSE — це загальноуніверситетська програма семінарів, наставництва та підтримки розвитку бізнесу для студентів, які бажають вивчати інструменти підприємництва у межах свого освітнього ступеня. Ця програма працює зі студентами всіх рівнів, усіх програм і спрямована на те, щоб студенти були готові до працевлаштування. Зазвичай програма реалізується у формі тригодинного семінару з можливістю подальших особистих консультацій та адаптується до кожної дисципліни.

2.4.2 Співпраця з індустрією

ICCE тісно співпрацює з широкою мережею підприємств та іншими спеціалізованими закладами вищої освіти. Серед форматів співпраці — розробка освітніх програм, регулярні гостьові лекції, тренінги. Для деяких програм виробнича практика є обов'язковою та підлягає офіційній оцінці. **Зазвичай співробітники ICCE виступають у ролі посередників між студентами та роботодавцями, але студенти самі повинні пройти формальний процес подання заявки** (як на реальну роботу), а подеколи й самостійно запропонувати бажані компанії для працевлаштування. Існує резервний модуль для студентів, які не можуть пройти стажування (сучасні питання культурної політики), натомість інші програми надають факультативні можливості для стажування, але студенти повинні самі їх знайти. ICCE також реалізує низку програм:

- **схема Start-up Visa** (схема розвитку бізнесу) призначена для іноземних заявників, які бажають отримати підтримку для розвитку бізнесу протягом двох років. Це конкурс на отримання максимум 20 віз на рік з гнучкою підтримкою, що охоплює місце в інкубаторі, семінари та нетворкінг. Учасники

повинні надати інформацію про доходи й інші індикатори успішності та перебувати в кампусі 4 дні на місяць;

- **схема Student Enterprise** — це еквівалент візової схеми Start-up для внутрішніх студентів інших спеціальностей. ICCE приймає 2-3 студентів на рік і надає їм діагностичний інструмент, що дає змогу сфокусуватися і відстежувати розвиток бізнесу, зокрема отримати цінні висновки на основі даних;
- **Лондонський фестиваль сталого підприємництва** розроблений за допомогою місцевих креативних підприємств. ICCE встановив з ними партнерські стосунки під час розробки нового модуля на протипагу стажуванню під час пандемії. Це був тритижневий фестиваль, що складався з тренінгів з представниками бізнесу та десяти лекцій.

ICCE отримує зворотний зв'язок від студентів та в неофіційному форматі — від запрошених лекторів і підприємців на початку й наприкінці виробничої практики. Формального механізму зворотного зв'язку із реальним сектором немає.

2.4.3 Виклики

Студенти-бакалаври можуть бути не при звичаєні до значного обсягу зв'язків та діяльності з підприємствами, тому потрібен час та додаткова підтримка, щоб допомогти їм адаптуватися.

Також складно переконати факультети включати програму SYNAPSE в освітні програми через брак часу та ресурсів.

2.4.4 Вища освіта

Голдсмітс є одним із 50 закладів освіти, що належать до Мережі міських університетів. Це означає, що він **надає перевагу розвитку місцевої економіки і якості життя** в районі Луїшем та в усьому Лондоні. На практиці це передбачає відкритий доступ громадськості до кампуса (наприклад, безкоштовна публічна художня галерея), надання підтримки місцевим МСП та **роботу з бізнесом і місцевими жителями через програму «Надихай Луїшем» (Inspire Lewisham)**, щоб розвивати важливі навички та шукати/надавати можливості працевлаштування.

РОЗДІЛ 3: КРЕАТИВНІ ІНДУСТРІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ (АНАЛІТИЧНА ДОВІДКА)

1. ЗАГАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ

24 лютого збройні сили російської федерації почали повномасштабне вторгнення на територію України. Внаслідок війни діяльність багатьох підприємств, закладів освіти, а також місцевих органів влади була заблокована або призупинена, особливо у північних, східних і південних регіонах України.

До початку повномасштабного вторгнення Міністерство культури та інформаційної політики України, Центр економічного відновлення та Counterculture Partnership LLP за підтримки Британської Ради здійснювали розробку рекомендацій щодо покращення бізнес-навичок у сфері освіти в креативних індустріях. Через повномасштабну агресію з боку росії фокус дослідження було скориговано, зважаючи на нові виклики та потреби сфери.

У цьому документі наведено загальний огляд впливу війни на сектор і запропоновано перелік ініціатив щодо сприяння навчанню підприємництву в короткостроковій, середньостроковій та довгостроковій перспективах.

Вплив війни на економіку України | Війна має значний негативний вплив на економіку України. За прогнозами Світового Банку, продовження війни може спричинити падіння ВВП України на 45%. Серед основних чинників — зниження ділової активності, різке падіння експорту, зменшення рівня державних та приватних інвестицій, зниження споживання на рівні держави та окремої людини. Для боротьби з кризою Уряд вживає заходи, передусім спрямовані на скорочення державних видатків. Довоєнний досвід кризи, пов'язаної з пандемією COVID-19, показує: освіта й культура є одними з перших сфер, де держава скорочувала видатки. Тому слід очікувати, що рівень державних коштів, що виділятимуться на розвиток освіти, зокрема креативних індустрій, значно скоротиться⁷⁷. Наприклад, унаслідок секвестру бюджету скорочено фінансування Українського культурного фонду та Українського інституту книги.

Вплив війни на креативні індустрії | Креативні індустрії посідають важливе місце в економіці України. У 2020 році вони згенерували 4,2% доданої вартості економіки України, що становить 132,4 млрд грн. Креативні індустрії забезпечували роботою 4% усіх зайнятих осіб у країні (360,3 тис. працівників). Попри пандемію у 2020 році креативні підприємства заплатили на 15,8% більше податків, ніж у 2019 році. Чемпіонами зростання стали дизайн, реклама та маркетинг, ІТ. Однак через війну та зниження бізнес-активності в регіонах, які постраждали від військового вторгнення Росії, сума сплачених податків буде значно знижуватися.

Станом на червень 2022 року 37% працівників у сфері креативних індустрій втратили роботу або не отримують зарплату під час війни. Четверть представників креативних бізнесів зазначили, що падіння оборотів становить понад 90%⁷⁸. Відповідно до опитування Cases.media через місяць після початку війни 37% креативних бізнесів відповіли, що компанія призупинила свою діяльність, в основному із замовниками та клієнтами з України (найменше постраждали ІТ та геймдев, найбільше — архітектура і дизайн). Обсяг роботи у креативних індустріях скоротився більш як удвічі (58%), знизилася зарплата⁷⁹. Інше анкетування Українського культурного фонду фіксує, що 77% респондентів очікують на скорочення кількості робочих місць у цій сфері, а 51% — на скорочення державного фінансування⁸⁰.

Цілком імовірно, що креативні фахівці через високий рівень освіти, високу мобільність та знання іноземних мов більше схильні до еміграції з України та працевлаштування за кордоном. Це увиразнює важливість

⁷⁷ [Новини економіки Європи та Центральної Азії, весна 2022 року: Війна в регіоні, Група Світового банку](#)

⁷⁸ За даними [опитування](#), проведеного Українським культурним фондом спільно з Міністерством культури та інформаційної політики України.

⁷⁹ [Дослідження CASES: як війна вплинула на креативні індустрії України](#)

⁸⁰ [Український культурний фонд. Звіт за 1 квартал 2022 року.](#)

заходів, спрямованих на притік нових кадрів, які мають усі необхідні ділові та підприємницькі навички для відновлення та зростання креативних індустрій.

Попри труднощі українські креативники знайшли способи допомогти Україні під час війни. Наприклад, фешн-дизайнери почали випускати речі для української армії замість звичайного одягу. Модні бренди шиють військову форму, взуття, військові сітки, постільну білизну для захисників і навіть куленепробивні жилети. Провідні українські креативники, блогери, співаки, музиканти та рекламні агенції приєдналися до так званого «інформаційного фронту». Вони поширюють правдиву інформацію про російський напад, створюючи відеоролики, малюнки, пісні, навіть мему та інший контент. Завдяки їм світові зірки дізналися про війну та підтримали Україну. Понад 300 000 спеціалістів та аматорів зі сфери IT об'єдналися у протидії російським кібератакам і працюють над блокуванням російських урядових та пропагандистських сайтів. Представники креативних індустрій України по всьому світу запускають кампанії зі збору коштів, поширюють інформацію про звірства війни і закликають до ізоляції та запровадження додаткових санкцій проти росії. Українські креативні хаби та бібліотеки працюють як волонтерські центри і приймають внутрішньо переміщених осіб.

Можливості уряду з підтримки креативних індустрій обмежені, оскільки зараз військовий опір російській агресії є першочерговим завданням. Тому уряд перерозподілив частину бюджетних витрат на фінансування Збройних Сил України та інших сфер, пов'язаних із військовою справою. Цілком імовірно, що підтримка та відновлення креативних індустрій загалом і навчання підприємництву в цьому секторі зокрема значною мірою залежатиме від допомоги партнерів із розвитку.

Зміни у сфері освіти | Освітній процес зазнав численних змін з початком війни. Наступного дня після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну, 24 лютого, Міністерство освіти і науки України рекомендувало зупинити освітній процес у закладах усіх рівнів та відправити учнів і студентів на двотижневі канікули. Однак після закінчення цього терміну освітній процес почав відновлюватись у тих регіонах, де безпекова ситуація була краща. Станом на 22 березня 15 областей навчалися онлайн, 4 області перебували в режимі вимушених канікул, в одній області університети не працювали взагалі. В окремих випадках студенти тих ЗВО, які не працювали, мали можливість прослухати лекції за своїми спеціальностями в інших університетах, а після завершення отримати документ, що підтверджує проходження курсів і додається до диплома основного ЗВО. Також евакуйованих викладачів із зон бойових дій запрошують приєднатися до освітнього процесу в інших регіонах України.

Змінилася і вступна кампанія. 24 березня Верховна Рада ухвалила Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері освіти», який передбачає скасування Зовнішнього незалежного оцінювання, Єдиного вступного іспиту та Єдиного фахового вступного випробування для вступників 2022 року. Міністерство освіти і науки пропонує запровадити Національний мультипредметний тест для вступу на бакалаврат, який складається з питань з української мови (без літератури), математики та історії України. Також для вступу потрібно написати мотиваційний лист. Студентам, які подають документи на контрактне навчання, потрібно буде подати лише заяву і мотиваційний лист. На творчі спеціальності необхідно буде пройти творчий конкурс та подати мотиваційний лист. Водночас оскільки мільйони людей виїхали за кордон і деякі з них можуть не повернутися назад до України, є висока ймовірність зниження кількості абітурієнтів у ЗВО⁸¹.

2. ПРОПОНОВАНІ ЗАХОДИ ПОЛІТИКИ

Потенційні заходи політики згруповано у три часові періоди (етапи): (1) антикризовий (до закінчення війни, спрямований на допомогу сектору у розв'язанні наявних проблем), (2) етап відновлення (відновлення сектора хоча б до рівня довоєнного стану) та (3) етап модернізації (який сприятиме довгостроковому

⁸¹ CEDOS. Освіта і війна в Україні (24 лютого — 1 квітня 2022 року)

розвитку сектора). Таку структуру пропонує і план відновлення, який розробляється Національною радою з відновлення України від наслідків війни. Хоча більшість пропозицій у цьому розділі стосуються навчання підприємництва у креативних індустріях, деякі із ініціатив, особливо на перших двох етапах, також спрямовані на відновлення життєздатності креативних індустрій та сфери освіти загалом. Враховуючи, що креативні індустрії — це цілісна екосистема, якій під час війни завдано руйнівних ударів, проблему бізнес-навичок у цій сфері потрібно не сприймати ізольовано, а розглядати на тлі загального відновлення креативної економіки.

Під час воєнного та післявоєнного періоду навчання підприємству у креативних індустріях має відповідати на такі виклики:

- потреба в нових компетентностях для роботи в кризових умовах війни й на нових ринках;
- необхідність збереження талантів, зокрема забезпечення умов для творчого, інтелектуального і підприємницького розвитку в Україні;
- виховання нових талантів у сфері креативних індустрій для періоду післявоєнного відновлення;
- забезпечення зв'язку між освітою та реальним сектором для якісного та інтенсивного зростання креативної економіки після війни;
- інтеграція українських креативних фахівців у міжнародний контекст розвитку креативних індустрій.

2.1 Антикризовий етап

Основна мета цього етапу — допомогти представникам креативних індустрій та закладам освіти продовжити діяльність у воєнний час, оскільки це збереже робочі місця та підготує сектор до подальшого відновлення. Ініціативи, що стосуються освітнього процесу, здебільшого відповідають баченням Міністерства культури та інформаційної політики України й Міністерства освіти і науки України, наданим у пропозиціях до Позиційного плану відновлення України, а також охоплюють пропозиції проектної команди дослідження.

Опис запропонованих заходів	Обґрунтування	Відповідальні органи	Джерела фінансування
1-1) Забезпечення стійкості креативних індустрій			
Запуск спеціальних грантових програм для креативних підприємств	Унаслідок війни креативним підприємствам не вистачає операційного капіталу через зниження попиту або активні бойові дії. Багато представників сфери змушені призупинити чи повністю припинити діяльність. Щоб запобігти закриттю підприємств, варто забезпечити представникам сектору доступ до фінансів, що необхідні для продовження діяльності й виплат зарплати працівникам. Враховуючи специфіку креативних індустрій, які зазвичай не мають матеріальних активів для застави й тому не можуть претендувати навіть на субсидовані кредити під 0%, найкращим способом підтримки є надання грантів. Програма має передбачати кошти на продовження	Міністерство культури та інформаційної політики	Партнери з розвитку (надання грантів)

	діяльності та виплати зарплати співробітникам принаймні протягом декількох місяців. Одним з критеріїв надання гранту повинна бути спроможність заявника експортувати український креативний продукт і реорганізувати діяльність, зважаючи на чинні виклики.		
Підтримка релокації креативних підприємств	Під час війни багато підприємств не можуть працювати через інтенсивні бойові дії в певних регіонах. Хоча уряд запустив ініціативу, що допомагає українським виробникам з релокацією (переважно до західної частини України), креативні індустрії практично не можуть користуватися такою можливістю, оскільки вона спрямована на традиційні сектори економіки (харчову промисловість, фармацевтику, виробництво тощо). Тому необхідно адаптувати програму до специфіки креативних індустрій. Бажано, щоби пакет підтримки передбачав: - допомогу у визначенні відповідних ділянок/виробничих приміщень (особливо для підприємств, що займаються виробництвом товарів, наприклад, моди й легкої промисловості, народних художніх промислів); - допомогу у розробці бізнес-планів з реорганізації виробництва, розрахунку фінансових показників, пошуку нових клієнтів (зокрема за кордоном) тощо; - фінансування для переїзду (переважно у формі грантів) — може поєднуватися з першою ініціативою; - допомогу бізнесам, що переїхали, в організації співпраці між собою/з місцевими виробниками, у створенні креативних кластерів, які можуть забезпечити ефективніше виробництво, ніж окремі підприємства.	Міністерство культури та інформаційної політики, Міністерство економіки, Міністерство цифрової трансформації, Офіс з розвитку підприємництва та експорту, Фонд державного майна України	Партнери з розвитку
Практичні тренінги й семінари з конкретних бізнес-питань (наприклад, як продавати на міжнародних ринках, як отримати свідоцтво про авторське право тощо)	З огляду на те, що під час війни багато представників креативних індустрій виїжджають за кордон, виникає потреба в залученні нових креативних фахівців з достатнім рівнем володіння підприємницькими навичками та знаннями. Також війна змушує бізнес переорієнтовуватися на нові ринки, що вимагає додаткових навичок. Практичні кроки щодо реалізації цієї ініціативи мають охоплювати: - визначення потреб у підприємницьких навичках серед представників креативних індустрій, за участі приватного сектору та закладів освіти; - підтримка постачальників освітніх послуг (заклади формальної та неформальної	Рада з розвитку креативної економіки при Кабінеті Міністрів України Національний офіс розвитку креативних індустрій Міністерство культури та інформаційної політики, Міністерство освіти і науки, інші відповідні органи влади, заклади освіти	Партнери з розвитку

	освіти) у розробці та проведенні цільових тренінгів для (нових) фахівців у сфері креативних індустрій. Тренінги можуть передбачати актуальні теми, пов'язані з роботою сфери під час війни (можливості фінансової підтримки, регулювання торгівлі, нові податкові ставки тощо); - заохочення до проведення тренінгів спільно з досвідченими місцевими фахівцями-практиками, запрошення зовнішніх лекторів, відвідування креативних компаній, створення студентських проектів тощо. Така діяльність може бути реалізована на основі програми «Креативне підприємництво в Україні», яку впроваджує Британська рада і компанія Nesta в Україні починаючи з 2015 року, та з урахуванням інструменту Creative Enterprise Toolkit.		
1-2) Забезпечення безперервності освітнього процесу			
Створення безпечних умов для здобуття та надання освіти студентам	Через відсутні умови для здобуття освіти у регіонах, де ведуться активні бойові дії, потрібна підтримка викладачам і студентам, які тимчасово переїхали до інших регіонів та не можуть повернутися до своїх закладів освіти через їх знищення, пошкодження або замінування. Це вимагає адаптації освітньої політики до умов воєнного стану (наприклад, перенесення або запровадження позапланових канікул, перенесення або зміна формату іспитів, особливий формат організації вступних кампаній, забезпечення дистанційного навчання тощо).	Міністерство освіти і науки, місцеві органи державної влади та органи місцевого самоврядування	Партнери з розвитку, кошти державного бюджету, кошти місцевих бюджетів, благодійність
Забезпечення доступу до освітніх послуг для студентів (учнів), які змушені були змінити місце проживання	Продовження освіти серед студентів (учнів), які переїхали до інших регіонів країни або за кордон, має охоплювати заходи із забезпечення дистанційного навчання, організації майданчиків з доступом до якісного Інтернету та необхідного обладнання, створення мікромістечок у партнерстві з іншими закладами освіти або культури в різних містах тощо. Чіткі дистанційні альтернативи та високий рівень їх реалізації уможливають безперебійний освітній процес та стимулюють повернутися до України.	Міністерство освіти і науки	Кошти державного бюджету, кошти місцевих бюджетів
Забезпечення переміщених викладачів роботою, що відповідає їхньому потенціалу та потребам місцевих громад	Підтримка освітян з тимчасово окупованих територій та впровадження алгоритму залучення переміщених викладачів до організації та здійснення освітнього процесу на нових територіях з метою збереження людських ресурсів.	Міністерство освіти і науки, місцеві органи державної влади та органи місцевого самоврядування	Партнери з розвитку, кошти державного бюджету, кошти місцевих бюджетів, благодійність

2.2 Відновлювальний етап

Основне завдання на цьому етапі — допомогти креативним індустріям відновитися хоча б до довоєнного рівня.

Опис запропонованих заходів	Обґрунтування	Відповідальні органи	Джерела фінансування
2-1) Удосконалення організаційної структури підтримки креативних індустрій			
Запуск Національного офісу розвитку креативних індустрій як основного провайдера державної підтримки креативного бізнесу та інноваційного розвитку креативних індустрій	Зараз в Україні відсутній канал, механізм, інституція для швидкої допомоги креативному бізнесу — є або підтримка культурних проєктів, або допомога бізнесу, що не адаптована до специфіки креативних індустрій (як-то дешеві кредити — для їх отримання креативні індустрії все одно не мають майна). Тому необхідно створити інституцію, яка стане основним акумулятором та розподільцем таргетованої підтримки креативного бізнесу. На її основі будуть реалізовані основні програми допомоги (сприяння експорту та посилення виробничої спроможності; відшкодування орендних ставок для українських брендів у ТЦ; грантова підтримка досліджень і розробок, нових технологій у креативних індустріях тощо). Без такої інституції реалізація більшості запропонованих пропозицій неможлива.	Міністерство культури та інформаційної політики, Міністерство цифрової трансформації	Кошти державного бюджету
Запуск робочої групи з підприємницької освіти у креативних індустріях в межах Ради з розвитку креативної економіки при Кабінеті Міністрів України	Оскільки реалізація вищезазначених ініціатив потребує участі великої кількості стейкхолдерів, створення робочої групи в межах Ради з розвитку креативної економіки при Кабінеті Міністрів України дасть змогу Міністерству культури та інформаційної політики консолідувати позиції різних сторін, запровадити у формальній площині запропоновані зміни й домогтися прихильності з боку ключових осіб, які приймають рішення. Оскільки робочі групи Ради засновані на ініціативах знизу, необхідною умовою для запуску робочої групи є активне залучення й ініціативність представників сектору, які прагнуть впроваджувати позитивні зміни.	Представники індустрії та їх спілки, заклади освіти, Міністерство культури та інформаційної політики, Міністерство освіти і науки, Національне агентство кваліфікацій, інші відповідні органи влади	Партнери з розвитку
2-2) Забезпечення доступу до фінансування			
Підтримка креативних бізнесів, які повернулися в Україну чи відновлюють діяльність після війни	Одним з великих ризиків та викликів є неповернення в Україну креативних спеціалістів, талантів після війни, відтік кадрів — не тільки через безпекову ситуацію, а й через відсутність роботи, гарантій, попиту. Тому в перші місяці поновлення діяльності цих підприємств пропонується надавати підтримку — компенсувати оренду, витрати на комунальні	Міністерство культури та інформаційної політики, Міністерство економіки, Міністерство цифрової трансформації, Міністерство фінансів Національний офіс розвитку креативних	Кошти державного бюджету, партнери з розвитку

	платежі, зарплати (період 3-6 місяців). Це допоможе підприємцям утворити мінімальний запас міцності до погашення економічної діяльності. Цей захід може бути реалізований як одна з програм Національного офісу розвитку креативних індустрій.	індустрій	
2-3) Відновлення освітньої інфраструктури			
Відновлення постраждалих від війни закладів освіти	Станом на 14 квітня пошкоджено щонайменше 869 закладів освіти — потрібно відновлювати та розвивати сучасну мережу закладів освіти. Їх відновлення мають доповнювати нові партнерські відносини з міжнародними закладами освіти, приватним сектором та інвесторами.	Міністерство освіти і науки, Міністерство фінансів, Міністерство інфраструктури, Міністерство розвитку громад та територій	Партнери з розвитку, кошти державного бюджету, кошти місцевих бюджетів, кошти новостворених спеціалізованих фондів
2-4) Визнання результатів освіти			
Визнання освітніх результатів студентів з тимчасово окупованих територій	Запровадження процедури атестації (визнання) результатів навчання студентів з тимчасово окупованих територіях України для забезпечення реалізації освітніх і професійних прав громадян України, якщо знання та навички студентів відповідають українським освітнім стандартам	Міністерство освіти і науки, Національне агентство кваліфікацій, Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України	Кошти державного бюджету, кошти місцевих бюджетів
Підтримка у працевлаштуванні громадян України, які навчалися за кордоном	Запровадження процедури визнання результатів навчання та документів про освіту, отриманих студентами під час навчання за кордоном, з метою спрощення процедури працевлаштування та зменшення відтоку потенційних кадрів.	Міністерство освіти і науки, Міністерство економіки, Національне агентство кваліфікацій, інші відповідні органи влади, заклади освіти	Кошти державного бюджету

2.3 Модернізація

Основна увага приділяється практичним рекомендаціям щодо поліпшення навичок і знань, пов'язаних із бізнес-діяльністю у креативних індустріях. Водночас розділ містить пропозиції щодо загального збалансованого розвитку сектору.

Опис запропонованих заходів	Обґрунтування	Відповідальні органи	Джерела фінансування
3-1) Фінансова підтримка закладів освіти			
Створення структурованої програми у сфері підприємницьких навичок в креативних індустріях та	Захід передбачає встановлення зв'язків/співпраці з ключовими закладами освіти за кордоном для створення структурованої програми у сфері підприємницьких навичок у креативних	Міністерство культури та інформаційної політики, Міністерство освіти і науки, інші відповідні органи влади, заклади освіти	Партнери з розвитку

запровадження процедури обміну досвідом	індустріях. Ця ініціатива передбачає два елементи: - встановлення та запровадження співпраці з іноземними закладами освіти в довгостроковій перспективі; - заохочення та/або стимулювання ЗВО до співпраці з приватним сектором в Україні у розробці та навчанні бізнес-навичкам у межах креативних курсів. Серед можливих моделей — запрошення лекторів, інтеграція стажувань у навчальні курси, спеціальні партнерства із місцевими креативними кластерами для реалізації студентських проектів, програми для випускників, можливості для створення та розвитку бізнесу в межах курсів, створення креативних хабів на базі ЗВО тощо. Цей захід має бути реалізований як одна з програм Національного офісу розвитку креативних індустрій.		
3-2) Удосконалення підходу до фінансування та управління закладами освіти			
Удосконалення формули фінансування закладів освіти	Фінансування ЗВО здійснюється за спеціальною формулою, затвердженою Кабінетом Міністрів України. Наявний підхід вважається неефективним, оскільки не містить жодних показників, пов'язаних із реальною професійною діяльністю випускників. Попри те, що в чинній формулі є показник працевлаштування випускників, він не застосовується, доки не буде проведено моніторинг зайнятості випускників. Щоб моніторинг повною мірою відображав якість професійних результатів випускників, пропонується розширити формулу, використовуючи декілька показників, як-то: - сприйняття студентами якості освітнього процесу (загальнонаціональне опитування студентів); - частка випускників, які працевлаштувалися за спеціальністю; - кількість років, які провели випускники до працевлаштування за спеціальністю; - рівень заробітної плати випускників (наприклад, порівняно із середньою ринковою зарплатою). Відповідні зміни необхідно внести до постанови Кабінету Міністрів «Про розподіл видатків державного бюджету між закладами вищої освіти на основі показників їх освітньої, наукової та міжнародної діяльності» (стаття 14), а також налагодити ефективне співробітництво між Міністерством освіти і науки та іншими	Міністерство освіти і науки, Міністерство культури та інформаційної політики, Державна служба України з питань праці, Державна податкова служба, інші відповідні органи, заклади освіти	Кошти державного бюджету

	державними установами, які надаватимуть інформацію для розрахунку показників (Державна служба України з питань праці, Державна податкова служба тощо).		
Підвищення якості управління закладами освіти	Необхідно підвищити прозорість процесу призначення керівництва закладів освіти. Пропонуються зміни до нормативно-правових актів щодо обов'язкової публікації KPI, які визначено в контрактах керівників закладів, та їх моніторингу. Обов'язкові KPI можуть передбачати співпрацю з приватним сектором. Нормативно-правова база має містити механізм санкцій у разі недосягнення KPI (наприклад, дострокове розірвання контракту). Зміни мають бути запроваджені до Закону України «Про вищу освіту» (стаття 42) та до постанови Кабінету Міністрів «Деякі питання реалізації статті 42 Закону України «Про вищу освіту»»	Міністерство освіти і науки, Міністерство культури та інформаційної політики, Верховна Рада	Кошти державного бюджету
3-3) Удосконалення регуляторної бази для підприємницької освіти			
Удосконалення освітніх стандартів для креативних спеціальностей	Удосконалення освітніх стандартів у частині компетенцій і результатів навчання, пов'язаних з підприємницькою діяльністю, а також затвердження відсутніх стандартів є передумовою для встановлення формальних вимог до освітніх програм, які мають бути враховані закладами освіти. Оскільки освітні стандарти повинні відповідати реальним потребам ринку, важливо залучати до розробки стандартів приватний сектор. Розробка пропозицій щодо зміни освітніх стандартів може підтримуватися спеціальною (грантовою) програмою для фахівців із приватного сектору та закладів освіти. Така програма може діяти на базі Національного офісу розвитку креативних індустрій.	Міністерство культури та інформаційної політики, Міністерство освіти і науки, інші відповідні органи влади, представники індустрії, спілки, заклади освіти	Кошти державного бюджету
Розробка професійних стандартів для професій у креативних індустріях	Розробка професійних стандартів у креативних спеціальностях разом з описом професійних бізнес-компетенцій забезпечить конкретний набір навичок, знань, мислення та особистих якостей, якими мають володіти представники різних професій у креативних індустріях. Професійні стандарти є важливим джерелом для освітніх стандартів. Для підтримки професійної спільноти у розробці професійних стандартів може діяти спеціальна (грантова) програма на базі Національного офісу розвитку креативних	Міністерство культури та інформаційної політики, Міністерство освіти і науки, Національне агентство кваліфікацій, інші відповідні органи влади, представники індустрії, спілки, заклади освіти	Кошти державного бюджету

	індустрій.		
Створення кваліфікаційних центрів у креативних індустріях	Завдяки кваліфікаційним центрам представники креативних індустрій зможуть отримати офіційне визнання своїх компетенцій відповідно до професійних стандартів, підтверджене сертифікатом. Основна мета центрів — офіційно засвідчити рівень професійних знань і навичок, здобутих у процесі неформальної та інформальної освіти. Кваліфікаційні центри можуть утворюватися на базі юридичної особи (наприклад, галузевої асоціації/закладу освіти) або її відокремленого підрозділу та проходити акредитацію в Національному агентстві кваліфікацій. Для створення центрів необхідно прийняти усі відповідні професійні стандарти. Ключова роль уряду України у цьому процесі полягає у поширенні інформації серед представників сфери та закладів освіти про можливості центрів кваліфікації та переваги, які вони забезпечать для розвитку сфери.	Міністерство культури та інформаційної політики, Міністерство освіти і науки, Національне агентство кваліфікацій, інші відповідні органи влади, представники індустрії, спілки, заклади освіти	Кошти державного бюджету
3-4) Зміцнення співробітництва у сфері креативної освіти			
Налагодження ефективного механізму співпраці між закладами освіти і приватним сектором	Такий механізм у короткостроковій перспективі може передбачати запрошених лекторів, стажування, а в довгостроковій — складніші інструменти, як-то партнерство з місцевими кластерами, виробнича практика, можливість створення/розвитку бізнесу в межах навчання, розробка практичних рішень проблем сфери через спонсоровані галуззю конкурси чи формальне навчання тощо. На початковому етапі ініціатива має бути підтримана урядом і партнерами з розвитку для її популяризації та покриття хоча б частини витрат, пов'язаних із встановленням ефективних партнерських відносин. У довгостроковій перспективі з огляду на автономію закладів освіти участь держави має бути мінімізована. Цей захід може бути реалізований як одна з програм Національного офісу розвитку креативних індустрій.	Міністерство культури та інформаційної політики, Міністерство освіти і науки, інші відповідні органи влади, представники індустрії, спілки, заклади освіти	Кошти державного бюджету
Встановлення нових зв'язків, партнерських відносин та програм обміну із зарубіжними закладами освіти у сфері підприємницьких навичок у креативних індустріях	Захід може передбачати впровадження підтримки або стимулів для українських закладів, щоб допомогти встановити партнерства із закордонними університетами через обмін і демонстрацію наявного позитивного досвіду.	Міністерство культури та інформаційної політики, Міністерство освіти і науки, інші відповідні органи влади, заклади освіти	Партнери з розвитку

	Як приклад можна навести програму Creative Spark від Британської Ради, що підтримала 10 партнерських проектів між університетами Британії та України щодо навчання креативному підприємництву. Нові партнерські відносини пропонується встановити на основі ініціативи Creative Spark, оглянутих у цьому дослідженні британських університетів та університетів інших країн.		
3-5) Залучення молодого покоління			
Запуск програми «Креативний рюкзак»	Запуск програми «Креативний рюкзак», у межах якої школярі подорожуватимуть територією України та знайомитимуться із сучасними креативними практиками та професіями. Програма передбачає державне фінансування для поїздок школярів і їх знайомства з креативним досвідом (екскурсії, воркшопи, тренінги VR/AR, 3D друк, кіношколи, моделювання одягу тощо). Серед переваг програми: - підтримка культурних і креативних компаній та інституцій, які знайомлять дітей з креативними індустріями та отримують державні кошти за надані послуги; - поживлення внутрішнього туризму та індустрії гостинності; - розвиток талантів, стимулювання цікавості дітей до творчості, R&D, інновацій; - «зшивання» країни, налагодження міжрегіональних креативних та освітніх зв'язків. Цей захід має бути реалізований як одна з програм Національного офісу розвитку креативних індустрій.	Міністерство культури та інформаційної політики, Міністерство освіти і науки, інші відповідні органи влади, представники індустрії та їх спілки, заклади освіти Національний офіс розвитку креативних індустрій	Кошти державного бюджету, кошти місцевих бюджетів
3-6) Забезпечення доступу до фінансування			
Створення інституту ангельських інвесторів у креативних індустріях	Попри те, що уряд України запустив низку програм (наприклад, програма «Доступні кредити 5-7-9%», портфельні гарантії), спрямованих на надання дешевих кредитів малим і середнім підприємствам, представники креативних індустрій здебільшого мають обмежений доступ до таких можливостей. По-перше, для креативних компаній притаманний обмежений прибуток на початкових етапах життєвого циклу. По-друге, такі програми вимагають від позичальників майно для застави, тоді як креативні підприємства не мають відповідних матеріальних активів.	Міністерство культури та інформаційної політики, інші відповідні органи влади, представники індустрії та їх профспілки Національний офіс розвитку креативних індустрій	Приватне фінансування, кошти державного бюджету

	Розв'язання проблеми полягає у створенні інституту ангельських інвесторів — асоціації представників приватного сектору, які можуть надавати молодим креативним підприємцям доступне фінансування (інвестиції в акціонерний капітал або фінансування за договором позики з низькою/нульовою процентною ставкою), а також консультативну підтримку з розвитку бізнесу. До того ж такі інвестори-меценати можуть виступати як поручителі, полегшуючи доступ креативних підприємств до банківських кредитів. Ключова роль уряду полягатиме в наданні допомоги представникам приватного сектору у створенні об'єднань ангельських інвесторів у різних креативних секторах (мода, дизайн, музика тощо). На першому етапі уряд може співфінансувати цю ініціативу в межах однієї з програм Національного офісу розвитку креативних індустрій.		
Запуск регіональних фінансових програм для креативних індустрій	Доступ креативних підприємств до фінансів може також підтримуватися місцевими органами влади, оскільки (1) креативні індустрії роблять позитивний внесок у розвиток туристичного потенціалу місцевих спільнот і регіонів та (2) розвиток сектора може збільшити доходи місцевих бюджетів. Уряд може допомогти місцевим органам влади (на рівні як областей, так і ОТГ) визначити, які сектори креативних індустрій мають найбільший потенціал у конкретній місцевій економіці, а також допомогти у розробці програм підтримки (наприклад, гранти, пільгові кредити). Щоби поширити інформацію про такі можливості серед місцевих органів влади, уряд може організувати комунікаційні заходи, наприклад, продемонструвати найкращі успішні приклади таких програм.	Місцеві органи влади (на рівні громад та областей), Міністерство культури та інформаційної політики	Кошти державного бюджету
3-7) Підвищення конкурентоспроможності сектора			
Підтримка експортоорієнтованих бізнес-моделей креативних індустрій	Експорт креативних товарів і послуг до війни склав 6 млрд доларів США (з IT, переважання послуг у структурі експорту) і може стати джерелом відновлення післявоєнної економіки, враховуючи зростання глобального попиту на все українське та цікавість до України. З цією метою пропонуються програми: - грантування участі українських стендів і стендів у міжнародних виставках,	Міністерство культури та інформаційної політики, Міністерство економіки, Національний офіс розвитку креативних індустрій	Партнери з розвитку, кошти державного бюджету

	ярмарках моди та дизайну – просування експорту; - підтримка у створенні нових ланцюгів постачання (торговельні місії, B2B зустрічі та платформи); - платформи пошуку іноземних замовлень для українських фахівців у креативних індустріях; тощо. Цей захід має бути реалізований як одна з програм Національного офісу розвитку креативних індустрій.		
Зміцнення виробничої спроможності українських креативних індустрій (мода, книговидання, народні та художні промисли та інші сектори)	Експортна орієнтація українського креативного бізнесу вимагає посилення виробничої спроможності, яка зруйнувалася через війну та перебої з постачанням. Наприклад, йдеться про сировину для виробів НХП, тканини для сектору моди, папір у книговиданні. У зв'язку з цим пропонуються програми: - стипендії молодим представникам виробничих спеціальностей у креативних індустріях (кравці, закрійники, меблярі тощо); - гранти/субсидії на капітальні витрати: - кошти на придбання обладнання та сировини; кошти для створення місцевих ланцюгів поставок сировини, особливо тканин і паперу; - міжгалузеві програми, які інтегрують українські KI в проекти реконструкції (промисловий дизайн, архітектура, ландшафтний дизайн, містобудування тощо); - залучення іноземних фахівців-технологів для налагодження виробничих процесів (наприклад, тканин), навчання та обміну досвідом; - створення платформи для пошуку партнерів та підрядників з метою посилення виробничої спроможності; - організація ідеатонів між представниками креативних індустрій та іншими галузями з метою продукування ідей співпраці, розв'язання проблем, налагодження комунікації та сприяння створенню партнерств. Цей захід має бути реалізований як одна з програм Національного офісу розвитку креативних індустрій.	Міністерство культури та інформаційної політики, Міністерство економіки, Офіс з розвитку підприємництва та експорту	Партнери з розвитку, кошти державного бюджету

ДОДАТОК 1. Анкета для опитування представників креативних індустрій**I. Інформація про респондента**

1. Оберіть сектор креативних індустрій, в якому ви працюєте *(можна обрати кілька варіантів)*
 - a. Мода
 - b. Дизайн
 - c. Художні промисли
 - d. Книговидання
 - e. Музична і концертна індустрія
 - f. Інше (будь ласка, вкажіть)
2. Оберіть вид своєї діяльності *(кілька варіантів)*
 - a. Найманий працівник
 - b. Роботодавець, власник бізнесу
 - c. Самозайнята особа
 - d. Інше (будь ласка, вкажіть)
3. Оберіть найвищий рівень освіти, який ви здобули *(можна обрати тільки один варіант)*
 - a. Середня освіта
 - b. Професійна (професійно-технічна) освіта, фахова передвища освіта
 - c. Початковий рівень вищої освіти (диплом молодшого бакалавра або молодшого спеціаліста)
 - d. Бакалаврський рівень вищої освіти (диплом бакалавра)
 - e. Магістерський рівень вищої освіти (диплом магістра або спеціаліста)
 - f. Освітньо-науковий/освітньо-творчий рівень вищої освіти (диплом доктора філософії/доктора мистецтва або доктора наук)
4. Вкажіть заклад освіти, в якому ви навчались, та вашу спеціальність
5. Зазначте свій гендер *(один варіант)*
 - a. Чоловічий
 - b. Жіночий
 - c. Інше (будь ласка, вкажіть)
6. Вкажіть регіон, у якому ви проживаєте
7. Вкажіть, скільки вам повних років
8. На ваш погляд, чи працюєте ви зараз за фахом, який здобули під час навчання?
 - a. Працюю за фахом
 - b. Працюю не за фахом, але активно використовую в роботі навички та компетентності, набуті під час навчання
 - c. Працюю не за фахом
 - d. Інше

II. Оцінка якості освіти (для всіх респондентів)

1. Які з наведених тем вам викладали в закладі освіти і були передбачені освітньою програмою?
 - a. Бізнес планування (планування діяльності, планування бюджету, проектний менеджмент тощо) і розвиток бізнесу
 - b. Маркетинг товарів і послуг (дослідження ринку, позиціонування, ціноутворення, стратегія просування тощо)
 - c. Основи господарського та трудового права (відкриття бізнесу, укладання договорів, найм працівників тощо), права інтелектуальної власності
 - d. Сплата податків і платежів (фінансова звітність, сплата податків тощо)
 - e. Пітчінг та залучення інвесторів
 - f. Взаємодія з міжнародними та національними програмами підтримки бізнесу (конкурси, гранти тощо)
 - g. Інші теми, пов'язані з підприємництвом (будь ласка, вкажіть)
2. Оцініть важливість володіння студентами креативних спеціальностей групами навичок, що перелічені нижче (за шкалою від 1 до 5, де 1 — абсолютно неважливі навички, 5 — дуже важливі навички)
 - a. Бізнес планування (планування діяльності, планування бюджету, проектний менеджмент тощо) і розвиток бізнесу
 - b. Маркетинг товарів і послуг (дослідження ринку, позиціонування, ціноутворення, стратегія просування тощо)
 - c. Основи господарського та трудового права (відкриття бізнесу, укладання договорів, найм працівників тощо), права інтелектуальної власності
 - d. Сплата податків і платежів (фінансова звітність, сплата податків тощо)
 - e. Пітчінг та залучення інвесторів
 - f. Взаємодія з міжнародними та національними програмами підтримки бізнесу (конкурси, гранти тощо)
 - g. Інші теми, пов'язані з підприємництвом
3. Якщо ви обрали варіант “Інші теми, пов'язані з підприємництвом”, будь ласка, вкажіть які
4. Будь ласка, оцініть якість отриманих знань/навичок з наступних тем (за шкалою від 1 до 5, де 1 — дуже низька якість, 5 — дуже висока якість)
 - a. Бізнес планування (планування діяльності, планування бюджету, проектний менеджмент тощо) і розвиток бізнесу
 - b. Маркетинг товарів і послуг (дослідження ринку, позиціонування, ціноутворення, стратегія просування тощо)
 - c. Основи господарського та трудового права (відкриття бізнесу, укладання договорів, найм працівників тощо), права інтелектуальної власності
 - d. Сплата податків і платежів (фінансова звітність, сплата податків тощо)
 - e. Пітчінг та залучення інвесторів

- f. Взаємодія з міжнародними та національними програмами підтримки бізнесу (конкурси, гранти тощо)
 - g. Інші теми, пов'язані з підприємництвом
5. Якщо ви обрали варіант “Інші теми, пов'язані з підприємництвом”, будь ласка, вкажіть які
6. З вашого досвіду, чи змінилась якість навичок випускників після того, як ви закінчили свій заклад освіти?
- a. Суттєво змінилась на краще
 - b. Дещо змінилась на краще
 - c. Не змінилась
 - d. Дещо змінилась на гірше
 - e. Суттєво змінилась на гірше
 - f. Важко відповісти
7. На вашу думку, які навчальні дисципліни можуть краще підготувати представників креативних індустрій до кар'єри?
8. Чи брали ви участь у неформальних освітніх можливостях, спрямованих на розвиток підприємницьких навичок, під час навчання або після випуску?
- a. Так
 - b. Ні
9. Якщо ви відповіли “Так” на попереднє питання, будь ласка, вкажіть, про які саме можливості йде мова
10. Які навички та компетентності ви вважаєте найважливішими для сучасного фахівця у сфері креативних індустрій?
11. На ваш погляд, чи можуть неформальна освіта (курси, тренінги, репетитори, лекторії) та самоосвіта ефективно замінити формальну освіту (ту, яка передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій) у сфері креативних індустрій в Україні?
- a. Можуть замінити повністю
 - b. Можуть замінити частково
 - c. Не можуть замінити, крім деяких випадків
 - d. Не можуть замінити в жодному разі
12. На ваш погляд, що і хто повинен зробити, щоби підвищити якість освіти у сфері креативних індустрій, зокрема в частині розвитку бізнес-компетентностей, в Україні?
13. На ваш погляд, що мають зробити заклади освіти в Україні, щоби підвищити якість освіти у сфері креативних індустрій, зокрема в частині розвитку бізнес-компетентностей? (можна обрати кілька варіантів)
- a. Залучити більше викладачів-практиків
 - b. Переглянути навчальні плани і збільшити кількість годин на дисципліни з розвитку підприємницьких навичок

- c. Підвищити якість викладання дисциплін (практичні теми, актуальні приклади, інтерактивна форма подачі матеріалу тощо)
 - d. Організовувати більше тематичних позакласних заходів з креативного підприємництва (екскурсії, лекторії, клуби, креативні хаби на базі закладу освіти тощо)
 - e. Створити сприятливіші умови для викладачів, знизити бюрократичне навантаження на них
 - f. Більше взаємодіяти з потенційними роботодавцями (зокрема через використання можливостей дуальної освіти, баз проходження практики, запрошення на кар'єрні ярмарки тощо)
 - g. Брати участь у міжнародних програмах, конкурсах, обмінах, мережах і партнерствах, спрямованих на розвиток бізнес-компетентностей у креативних індустріях
 - h. Утворити дорадчий орган закладу освіти — раду роботодавців
 - i. Інше (будь ласка, вкажіть)
14. На ваш погляд, що мають робити працедавці, щоби підвищити якість освіти у сфері креативних індустрій, зокрема в частині розвитку бізнес-компетентностей? (можна обрати кілька варіантів)
- a. Розробляти професійні стандарти у сфері креативних індустрій
 - b. Активно долучатися до розробки освітніх стандартів у сфері креативних індустрій
 - c. Входити до складу Науково-методичної ради та науково-методичних комісій МОН, галузевих експертних рад Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, вчених рад закладу вищої освіти, екзаменаційних комісій для атестації здобувачів вищої освіти тощо
 - d. Брати участь у формуванні показників державного замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою
 - e. Тісніше взаємодіяти із закладами освіти (долучатися до навчального процесу через проведення занять і лекцій, брати участь у профорієнтаційній роботі тощо)
 - f. Організовувати практики та стажування на підприємствах
 - g. Формувати об'єднання, асоціації роботодавців з метою адвокації потреб на державному рівні
 - h. Інше (будь ласка, вкажіть)
15. Якщо у вас є інші зауваження чи пропозиції, будь ласка, поділіться з нами

III. Оцінка знань та навичок працівників в креативних індустріях (для працедавців)

- 1. Скільки працівників ви маєте наразі?
 - a. 1-10
 - b. 11-50
 - c. 51-250
 - d. Більше 250
- 2. Чи погоджуєтесь ви з твердженням, що працівники у сфері креативних індустрій повинні мати підприємницькі навички?
 - a. Повністю погоджуюсь
 - b. Частково погоджуюсь

- c. Не погоджуюсь
 - d. Важко відповісти
3. Наскільки ви загалом задоволені рівнем підприємницьких навичок своїх працівників
- a. Повністю задоволений(-а)
 - b. Частково задоволений(-а)
 - c. Частково не задоволений(-а)
 - d. Повністю не задоволений(-а)
 - e. Важко відповісти
4. Оцініть **важливість володіння** працівниками групами навичок, переліченими нижче (за шкалою від 1 до 5, де 1 — абсолютно не важливі навички, 5 — дуже важливі навички)
- a. Бізнес планування (планування діяльності, планування бюджету, проектний менеджмент тощо) і розвиток бізнесу
 - b. Маркетинг товарів і послуг (дослідження ринку, позиціонування, ціноутворення, стратегія просування тощо)
 - c. Основи господарського та трудового права (відкриття бізнесу, укладання договорів, найм працівників тощо), права інтелектуальної власності
 - d. Сплата податків і платежів (фінансова звітність, сплата податків тощо)
 - e. Пітчинг та залучення інвесторів
 - f. Взаємодія з міжнародними та національними програмами підтримки бізнесу (конкурси, гранти тощо)
 - g. Інші теми, пов'язані з підприємництвом
5. Якщо ви обрали варіант “Інші теми, пов'язані з підприємництвом”, будь ласка, вкажіть які
6. Оцініть **рівень володіння** працівниками групами навичок, переліченими нижче (за шкалою від 1 до 5, де 1 — незадовільний рівень володіння, 5 — дуже високий рівень володіння)
- a. Бізнес планування (планування діяльності, планування бюджету, проектний менеджмент тощо) і розвиток бізнесу
 - b. Маркетинг товарів і послуг (дослідження ринку, позиціонування, ціноутворення, стратегія просування тощо)
 - c. Основи господарського та трудового права (відкриття бізнесу, укладання договорів, найм працівників тощо), права інтелектуальної власності
 - d. Сплата податків і платежів (фінансова звітність, сплата податків тощо)
 - e. Пітчинг та залучення інвесторів
 - f. Взаємодія з міжнародними та національними програмами підтримки бізнесу (конкурси, гранти тощо)
 - g. Інші теми, пов'язані з підприємництвом
7. Якщо ви обрали варіант “Інші теми, пов'язані з підприємництвом”, будь ласка, вкажіть які
8. Чи взаємодієте ви із закладами формальної освіти (університети, коледжі, школи тощо) з питань надання практичного досвіду для студентів креативних спеціальностей (проходження практики і стажування, участь у ярмарках роботодавців тощо)?
- a. Так

- b. Ні
9. Якщо ви відповіли “Так” на попереднє питання, будь ласка, вкажіть, з якими закладами та як саме ви взаємодієте
10. Чи забезпечуєте ви можливості вдосконалення підприємницьких навичок для своїх працівників (тренінги, менторство, підвищення кваліфікації тощо)?
- a. Так
- b. Ні
11. Якщо ви відповіли “Так” на попереднє питання, будь ласка, вкажіть, про які саме можливості йде мова
12. Якщо у вас є інші зауваження чи пропозиції, будь ласка, поділіться з нами

ДОДАТОК 2. Перелік критеріїв для дослідження університетської автономії⁸²

Академічна автономія в Україні загалом перебуває на середньому рівні розвитку:

1. **Кількість навчальних місць** у кожному ЗВО встановлюється відповідно до ліцензованого обсягу (ст. 24 Закону «Про вищу освіту»). ЗВО сам визначає кількість місць, але лише відповідно до наявної кількості ресурсів, яких вимагають ліцензійними умови. Кількість місць за рахунок державного бюджету встановлюється за правилами широкого конкурсу (ст. 72 Закону).
2. **Освітні програми різних ступенів** заклад розробляє та реалізує самостійно за умови наявності ліцензії і дотримання умов акредитації — якщо заклад хоче мати право видавати випускникам дипломи державного зразка. Право на припинення освітніх програм не регулюється законодавством, тому заклад має право припинити свої освітні програми за власним бажанням, але на практиці це зустрічається досить рідко. Ліцензійні умови передбачають поняття «звуження освітньої діяльності», що означає скорочення кількості навчальних місць або закриття програми. Рішення про «звуження освітньої діяльності» приймає Міністерство освіти і науки⁸³.
3. **Мова навчання** в закладах освіти — українська. У деяких випадках для стимулювання міжнародної академічної мобільності заклад може ухвалити рішення про викладання однієї або кількох дисциплін англійською та/або іншими іноземними мовами. Водночас він має забезпечити знання студентів з цієї дисципліни також українською мовою.
4. Щодо **вибору механізмів забезпечення якості**, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти встановлює основні правила та вимоги до процедур забезпечення якості в Україні. Однак не заперечується існування й незалежних установ з оцінки й забезпечення якості вищої освіти.
5. ЗВО України мають право розробляти та реалізовувати **зміст освітніх програм** у межах ліцензованої спеціальності. Стаття 10 Закону передбачає, що сукупність вимог до змісту й результатів освітньої діяльності закладів у межах кожної спеціальності затверджується у стандарті вищої освіти. Стандарти розробляє та затверджує Міністерство освіти і науки за участю заінтересованих сторін.
6. Право закладу самостійно визначати **правила прийому вступників** є мінімальним. Прийом до ЗВО здійснюється відповідно до Правил прийому, затверджених Міністерством освіти і науки України.

Організаційна автономія в Україні перебуває на досить низькому рівні:

1. **Процедура вибору, критерії, строк повноважень і звільнення виконавчого керівника** регулюються Законом. Керівник закладу вищої освіти обирається шляхом таємного голосування, у якому можуть брати участь наукові, науково-педагогічні та педагогічні штатні працівники ЗВО (не менше 75% загальної кількості осіб, які мають право брати участь у виборах), представники з числа інших штатних працівників (до 10%) і виборні представники з числа студентів (не менше 15%). Виконавчого керівника призначає на посаду за результатами конкурсу відповідний державний орган влади.
2. **Формування органів управління** ЗВО визначається Законом. До складу внутрішніх органів управління (ректор, декан, вчена рада) не передбачається залучення осіб, які не є працівниками ЗВО. Такі особи можуть входити до складу наглядової ради ЗВО, але статус наглядової ради не дозволяє однозначно розглядати її як орган управління.
3. Водночас ЗВО має **право формувати, реорганізовувати та ліквідувати свої академічні структури**.
4. Закон також встановлює, що ЗВО може бути **засновником або співзасновником інших закладів освіти** (загальної середньої, професійної або вищої освіти, коледжів). До того ж до прав національного ЗВО згідно зі статтею 29 належить право утворювати на своїй базі структури різного типу (науково-технологічні парки, бізнес-інкубатори, малі підприємства) з метою реалізації та впровадження інноваційних проектів. Закон передбачає право ЗВО створювати підприємства для інноваційної та/або виробничої діяльності. Однак ця норма не набула широкого поширення.

⁸² Панич Олена. Академічна автономія в контексті українського законодавства та практики

⁸³ Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності

Кадрова автономія в Україні перебуває швидше на високому рівні:

1. Прийом на роботу педагогічних, наукових, науково-педагогічних та інших працівників здійснюється ЗВО без будь-яких обмежень.
2. Звільнення працівників ЗВР регулюється трудовим законодавством, тому спеціальне регулювання відсутнє.
3. Водночас ЗВО не визначає самостійно зарплату працівників — вона повністю регулюється Законом відповідно до Єдиної тарифної сітки розрядів та коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери.
4. Закон також визначає загальні правила, за якими науково-педагогічний персонал займає посади в системі вищої освіти. Передбачено, що педагогічні працівники мають пройти атестацію, їм можуть бути присвоєні педагогічні звання та кваліфікаційні категорії. Порядок присвоєння визначається урядом.

Фінансова автономія в Україні поки що перебуває на низькому рівні:

1. Цикл державного фінансування державних ЗВО становить один рік.
2. ЗВО має право самостійно визначати статті та обсяги витрат власних надходжень. Власні надходження ЗВО включаються до його фінансового плану (кошторису) і можуть використовуватися на придбання майна та його використання, капітальне будівництво та ремонт приміщень, поліпшення матеріально-технічного, навчально-лабораторного, навчально-методичного забезпечення освітнього процесу тощо в межах статутної діяльності ЗВО.
3. ЗВО має право відкривати поточні та депозитні рахунки у національній та іноземній валютах відповідно до законодавства, користуватися банківськими кредитами без урахування обмежень на право здійснення запозичень, установлених статтею 16 та пунктом 27 частини першої статті 116 Бюджетного кодексу України.
4. Розмір плати за навчання заклад встановлює самостійно, але вартість платних послуг визначається в порядку, встановленому Міністерством освіти і науки.
5. Попри декларовані можливості розпоряджатися власними коштами й залучати грантове фінансування, на практиці ЗВО мають складнощі з реалізацією цього права через свій статус бюджетних установ. Він вимагає дотримання складних процедур та обмежень щодо використання коштів, рівня оплати праці залучених співробітників, порядку обліку коштів, вимог щодо закупівель⁸⁴.

⁸⁴ [Які обмеження накладає на заклади вищої освіти статус “бюджетних установ” у співпраці з донорськими організаціями, і якими є шляхи їхнього подолання](#)

ДОДАТОК 3. Механізми розподілу державного фінансування ЗВО, визначення обсягу зарплат викладачів і державного замовлення

Державне фінансування університетів зазнало значних змін за останні кілька років. Згідно з новою формулою розподілу видатків державного бюджету на вищу освіту між ЗВО, затвердженою Кабінетом Міністрів України у 2019 році (під час дії воєнного стану до кінця 2022 року дія постанови призупинена)⁸⁵, університети з кращими показниками одержують більше фінансування, ніж було закладено в бюджеті минулого року. Розрахунок фінансування у 2020 році проводило Міністерство освіти і науки за конкретними показниками, серед яких показник масштабу діяльності, регіональної підтримки, наукової діяльності, міжнародного визнання. З 2021 року до цих показників мав додатися показник працевлаштування випускників, який Міністерство освіти і науки відстежуватиме через онлайн-систему. Для поступовості переходу у 2020 році були запроваджені обмеження для мінімальної та максимальної зміни бюджету кожного ЗВО — 95% та 120% від 2019 року відповідно⁸⁶. Консолідований обсяг фінансування для підготовки закладами вищої освіти державної форми власності здобувачів вищої освіти на умовах державного замовлення (ФД) розраховується за такою формулою:

$$\text{ФД} = \text{ФДС} + \text{ФДП} + \text{Р},$$

де:

- **ФДС** — обсяг фінансування стабільної діяльності ЗВО;
- **ФДП** — обсяг фінансування, що надається залежно від показників діяльності ЗВО;
- **Р** — резерв.

Механізм розрахунку заробітної плати професорів чіткий та зрозумілий. Розрахунок регулюється відповідно до наказу Міністерства освіти і науки «Про впорядкування умов оплати праці та затвердження схем тарифних розрядів працівників навчальних закладів, установ освіти та наукових установ», який затверджує розміри розрядів і коефіцієнтів оплати праці працівників освітніх та наукових закладів на основі Єдиної тарифної сітки⁸⁷. У Єдиній тарифній сітці 25 розрядів із відповідними коефіцієнтами для кожної ставки. Оклади визначаються шляхом множення окладу (ставки) працівника 1-го тарифного розряду на відповідний тарифний коефіцієнт. Оклади (тарифні ставки) з 1 січня 2021 року розраховуються на основі розміру окладу (тарифної ставки) працівника 1-го тарифного розряду — 2670 грн, а з 1 грудня 2021 року — 2893 грн. Відповідно до Схеми тарифних розрядів професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів кожна посада належить до відповідного розряду: викладач-стажист — 15; викладач, асистент — 16; старший викладач — 17; доцент — 19; професор — 20; завідувач кафедри (професор) — 20-21; керівник навчально-наукового або науково-виробничого інституту (центру) — 15-21; декан — 20-22; директор філіалу — 19-20; ректор — 23-24⁸⁸.

Державне замовлення у вищій освіті в Україні регулюється Законом «Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів»⁸⁹. Відповідно до закону формування державного замовлення здійснюється на основі середньострокового прогнозу потреби у фахівцях та робітничих кадрах на ринку праці. Прогноз робить Мінекономіки, виходячи з потреби в заміні наявного персоналу та персоналу,

⁸⁵ [Постанова КМУ «Про розподіл видатків державного бюджету між закладами вищої освіти на основі показників їх освітньої, наукової та міжнародної діяльності»](#)

⁸⁶ [Більше грошей — сильнішим. МОН опублікувало розподіл держфінансування університетів у 2020 році](#)

⁸⁷ [Наказ Міністерства освіти і науки «Про впорядкування умов оплати праці та затвердження схем тарифних розрядів працівників навчальних закладів, установ освіти та наукових установ»](#)

⁸⁸ Там само.

⁸⁹ [Закон «Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів»](#)

необхідного для економічного розвитку, на основі тенденцій останніх років, з урахуванням статистичних даних та пропозицій інших центральних органів влади, установ та організацій.

У 2021 році вперше в Україні приватні ЗВО отримали державне замовлення, яке дало змогу студентам навчатися у приватних ЗВО за рахунок коштів державного бюджету⁹⁰. За результатами вступної кампанії 5 приватних ЗВО отримали бюджетні кошти на навчання студентів. Міністерство освіти і науки підкреслює намір і надалі застосовувати механізм розподілу державного замовлення, згідно з яким найкращі абітурієнти отримають бюджетні місця. Незважаючи на експериментальний характер механізму розподілу бюджетних коштів за принципом «гроші йдуть за найкращими абітурієнтами» і той факт, що у приватних ЗВО навчається всього 43 студенти⁹¹, застосування цього принципу в майбутньому може суттєво вплинути на конкурентне середовище в боротьбі за студентів та підвищити мотивацію університету, який надає якісні освітні послуги.

⁹⁰ [Приватні заклади вищої освіти зможуть здійснювати підготовку фахівців за державним замовленням](#)

⁹¹ [У приватних закладах вищої освіти на бюджеті зможуть навчатися 43 вступники](#)

ДОДАТОК 4. Список стейкхолдерів, з якими проведено інтерв'ю та консультації

#	Ім'я	Організація	Посада
1	Ірина Чорноморець	Міністерство освіти і науки України	Державний експерт, Директорат європейської інтеграції, бюджетування та узгодження політик
2	Ірина Шумік	Міністерство освіти і науки України	Генеральний директор, Директорат професійної освіти
3	Олег Шаров	Міністерство освіти і науки України	Генеральний директор, Директорат фахової передвищої, вищої освіти
4	Тетяна Колос	Міністерство культури та інформаційної політики	Керівник експертної групи з мистецької освіти
5	Аліна Ткаченко	Полтавський університет економіки і торгівлі	Директор інституту, Навчально-науковий інститут денної освіти
6	Тетяна Стаховська	Creative Initiatives LLC (Creascope)	Директор
7	Єлизавета Мирошніченко	Реміснична палата України	Генеральний секретар
8	Михайло Ясінський	Всеукраїнська музична профспілка	Голова Профспілки, Засновник Secret Service Entertainment Agency, музичний продюсер
9	Альона Дмуховська	Music Export Ukraine	Продюсерка та співзасновниця
10	Дмитро Сидоренко	Atlas Weekend	Директор та засновник
11	Володимир Ковтунець	Національне агентство кваліфікацій	Заступник голови
12	Ольга Россошанська	Державне агентство України з питань мистецтв та мистецької освіти	Перша заступниця голови

Centre for
Economic
Recovery

